

МИКОЛА ПАНЧУК

SCHOLAE LATINAE

I

УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО
КРАКІВ 1943 ЛЬВІВ

МИКОЛА ПАНЧУК

SCHOLAE LATINAE

ПІДРУЧНИК ДЛЯ НАВЧАННЯ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ
В ГІМНАЗІЯХ З УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ НАВЧАННЯ
В ГЕНЕРАЛЬНІЙ ГУБЕРНІЇ

I. ЧАСТИНА

УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО
КРАКІВ 1943 ЛЬВІВ

Für den Gebrauch an Gymnasien mit ukrainischer Unterrichtssprache im
Generalgouvernement von der Hauptabteilung Wissenschaft und Unterricht
in der Regierung des Generalgouvernements zugelassen mit Erlass Zl. Wiss
I — U — 503/3 vom 17. April 1943.

З М І С Т

Ч.	Річевий заголовок	Граматичний заголовок	Стор.
1.	—	Лат. алфавіт. Вправи в писанні буков Q q, V v	1
2.	—	Міра складів. Наголос у латин- ській мові	1
3	De tabula	Sing. ім. I (a) декл.	1
4.	In schola	Plur. ім. I (a) декл.	1
5.	De Iulia et Sophia	Повторення	2
6.	Iulia et Sophia aviam salutant	Indic. praes. act. дієслів I—II ю- н'югації	2
7.	Puellae ranas monent	Imperat. i infin. praes. act. дієслів I—II кон'юг.	2
8.	Перед годиною латин- ської мови	Повторення	2
9.	De vulpecula et lupo fabula	Singul. ім. II (o) декл. Masculina на -us	2
10.	De discipulis Romanis	Plur. ім. II (o) декл. Masculina на -us	3
11.	De Orbilio magistro	Puer, magister, vir	3
12.	In Orbilii bibliotheca	Es, este, esse	3
13.	De lupo et viro fabula	Tener, sum, ero	3
14.	De servis	Indic. impf. дієсл. esse	4
15.	De antiquo templo Ro- mano	Neutra II (o) деклн.	4
16.	Стародавні святині	Повторення	5
17.	Desideria puerorum Romanorum	Agricola	5
18.	De raryro	Назви країв, островів, міст і де- рев на -us	5

Ч.	Річевий заголовок	Граматичний заголовок	Стор.
19.	De Saturno deo	Повторення	6
20.	In ludo Romano I	Ind. praes. act. дієслів III—IV кон'югації	6
21.	In ludo Romano II	Imperat. i inf. praes. act. дієслів III—IV кон'юг.	7
22.	В римській школі III	Повторення	7
23.	In circo	Indic. impf. act. дієслів I—II кон'югації	8
24.	De Minerva I	Indic. impf. act. дієслів III—IV кон'юг.	8
25.	De Minerva II	Повторення	8
26.	De ranis fabula I	Fut. pr. act. дієслів I—II кон'юг.	9
27.	De ranis fabula II	Fut. pr. act. дієслів III—IV кон'юг.	9
28.	По обіді	Повторення	9
29.	De asino et leone fabula	Singul. ім. III декл. Іменники на -o, -or	10
30.	De Baccho et praedonibus	Plur. ім. III декл. Imparisyllaba на -es	10
31.	De praeclaro instituto I	Masculina III декл. на -os	10
32.	De praeclaro instituto II	Повторення	11
33.	De Chirone	Neutra на -n, -t, -us	11
34.	De aurea aetate	Feminina на -x, -as, -aus	11
35.	De Aesculapio	Feminina на -do, -go, -io, -us	12
36.	De deis antiquorum Romanorum	Pater, mater, frater, iuvenis, senex, Iuppiter	12
37.	Побожність стародавніх римлян	Повторення	13
38.	De Neptuno deo	Neutra на -e, -al, -ar	13
39.	De augurio infausto	Feminina на -is і parisyllaba на -es	14
40.	De Roma antiqua	Feminina на -s з попереднім приголосним	14
41.	De navigatione antiqua	Повторення	16
42.	De Minotauro fabula	Прикметники III декл. з одним і двома закінченнями	17

Ч.	Річевий заголовок	Граматичний заголовок	Стор.
43.	De Italia antiqua	Celeber, -bris, -bre	17
44.	De Atlante fabula	Participia praes. act.	18
45.	Гарні казки	Повторення	18
46.	De pugna Romana I	Sing. ім. IV декл. Masculina	18
47.	De pugna Romana II	Plur. ім. IV декл. Masculina	19
48.	De pugna Romana III	Повторення	19
49.	De cornu ubertatis	Neutra IV деклінації	20
50.	De Latona et rusticis Lyciis	Singul. ім. V деклінації	20
51.	De diebus festis et rebus divinis antiquorum Romanorum	Plur. ім. V деклінації	20
52.	Дні й ночі	Повторення	21
53.	De Achille et Ulixee I	Indic. praes. pass. дієслів I—II кон'юг.	21
54.	De Achille et Ulixee II	Imperat. i inf. praes. pass. дієслів I—II кон'юг.	21
55.	De Achille et Ulixee III	Повторення	22
56.	De disciplina militari I	Indic. praes. pass. дієслів III—IV кон'юг.	22
57.	De disciplina militari II	Inf. i imperat. praes. pass. дієслів III—IV кон'юг.	22
58.	Військова карність III	Повторення	23
59.	De Saturnalibus Romanis	Indic. impf. pass. дієслів I—II кон'юг.	23
60.	De castris Romanis	Indic. impf. pass. дієслів III—IV кон'юг.	23
61.	De aetate Saturni	Повторення	25
62.	De aureo vellere fabula I	Fut. I pass. дієслів I—II кон'юг.	25
63.	De aureo vellere fabula II	Fut. I pass. дієслів III—IV кон'юг.	25
64.	Вчення Сократа	Повторення	25
65.	De Troiae interitu I	Indic. pf. act. на -avi, -evi, -ivi	26
66.	De Troiae interitu II	Perf. act. на -ui; fui	26
67.	Aeneas in Italiam venit I	Perfectum act. на -i, -si, -xi	27

Ч.	Річевий заголовок	Граматичний заголовок	Стор.
68.	Aeneas in Italiam venit II	Повторення	27
69.	De Cornelia, Gracchorum matre	Supinum i part. perf. pass.	27
70.	Daedalus de Icari in-teritu narrat I	Indic. perf. pass.	28
71.	Daedalus de Icari in-teritu narrat II	Comparativus прикметників	28
72.	Утеча Дедаля	Повторення	29
73.	De Campania antiqua	Superlatus на -issimus i -errimus	29
74.	De Pandora et Prometheo	Similis, bonus, magnus, multus	29
75.	De Pandora et Epimetheo	Facilis, humilis, malus, parvus	30
76.	Olim et nunc	Повторення	30
77.	De ortu Minervae	Unus i duo	30
78.	De discipulorum aetate ac disciplina	Tres — viginti	31
79.	Pueri numerare discunt	21 — 100	31
80.	De Romae antiquae incolis	101 — 2,000.000	32
81.	Вік людей	Повторення	32
82.	De mensium nominibus	Primus — tricesimus	32
83.	De imperii Romani magnitudine	Решта порядкових числівників	32
84.	De provinciis Romanis	Повторення	33
85.	Certamen Neptuni et Minervae	Ego, tu; meus, tuus	33
86.	Iovis arbitrium	Nos, vos; noster, vester	33
87.	De Biante sapiente	Sui, sibi, se; suus	34
88.	Всяка тварина любить себе і своє	Повторення	34
89.	De Prometheo et Epimetheo	Hic, ille	34
90.	De Promethei poena	Is, iste, ipse	35
91.	De vita pueri Romani	Idem	35

Ч.	Річевий заголовок	Граматичний заголовок	Стор.
92.	De asino, equo, cane fabula	Повторення	35
93.	Theseus Athenas venit	Qui, quae, quod	36
94.	Colloquium magistri et discipulorum	Quis? quid? Qui? quae? quod?	36
95.	De agno et lupo fabula	Nemo, nihil	36
96.	Тезей	Повторення	37
97.	Amulius Romulum et Remum exponit	Ind. plqpf. act.	37
98.	Lupa Romulum et Remum alit	Ind. plqpf. act.	38
99.	Oedipus et Sphinx	Fut. ex. act.	38
100.	Сфінкс та Едип	Повторення	39
101.	De raptu Proserpinae I	Indic. plqpf. i fut. ex. pass.	39
102.	De raptu Proserpinae II	„	39
103.	Epistula	Coni. praes. act. дієслів I кон'юг. і дієслова esse	40
104.	Viatores et caupo	Coni. praes. act. дієслів II—IV кон'югації	40
105.	Подорожні та шинкар	Повторення	40
106.	De corvo et vulpe fabula	Coni. impf. act. дієслів I кон'юг. і дієслова esse	41
107.	De Nioba I	Coni. impf. act. дієслів II—IV кон'юг.	41
108.	De Nioba II	Повторення	41
109.	Colloquium	Coni. pf. act.	42
110.	De Eridis dono	Coni. plqpf. act.	42
111.	Суд Париса	Повторення	42
112.	Epistula	Coni. praes. pass.	43
113.	Epistula	Coni. imperf. pass.	43
114.	Добрі діти	Повторення	44
115.	De caede Amulii	Coni. pf. i plqpf. pass.	45
116.	Свідчення Фавстула	Повторення	45

Ч.	Річевий заголовок	Граматичний заголовок	Стор.
117.	Romulus et Remus Romanam condunt	Творення прислівників	45
118.	De Remi interitu	Ступені порівняння прислівників	46
119.	Погані наслідки братньої незгоди	Повторення	46
120.	Narratiunculae	Повторення всього матеріалу	46
—	Спис латинських прислів'їв і приказок	— „ —	48

СЛОВНИКИ:

Слова й пояснення до окремих статей

Латинсько-український словник

Українсько-латинський словник

ЧИТАЙТЕ

1.

(Латинський алфавіт. Вправи в писанні букв Q q, V v).

Альбом, аркуш, барвінок, вулкан, гриш, (ін)струмент, календар, кварта, кватирка, корона, магістрат, мур, нація, рожа, фабрика, фамілія, фігура, форма, фоса.

Чи догадуєтеся, якого походження ці слова?

Загляньте до словника, а довідаєтеся дечого цікавого про них.

2.

(Міра складів. Наголос у латинській мові).

Які слова української мови відповідають оцим латинським словам: *schola, bursa, seminarium, classis, charta, atramentum, theca calamaria, linea, circus, circulus, quadrātus, tabula, creta, vacatio, versus, declamatio*?

3. De tabula.

(Singularis іменників I (a) деклінації).

Tabula nigra est. Forma tabulae est quadrāta. Discipula tabulam purgat. Magistra discipulae cretam dat. Discipula cretā litteram scribit. Purga tabulam, puella!

4. In schola.

(Pluralis ім. I (a) деклінації).

Magistra litteras Latīnas scribit. Litterae Latīnae discipulis magnopere placent. Magistra discipulas admonet:

— *Recte, puellae, litterārum formas scribite! Falsas litterārum formas spongiis delēte!*

Littera docet, littera nocet.

5. De Iulia et Sophia.

Iulia et Sophia linguam Latinam discunt. Lingua Latīna puellis magnopere placet. Iam Iulia et Sophia Latīne legunt et scribunt, pauca etiam intellegunt. Magistra linguae Latīnae Iuliam et Sophiam semper laudat.

Non scholae, sed vitae discimus.

6. Iulia et Sophia aviam salutant.

(Indic. praes. act. дієслів I—II кон'югації).

Iulia et Sophia aviae rosas et violas portant. Avia in sella sedet. Puellae aviam salutant. Tum Iulia interrogat:

— Valesne et laborās, carissima avia? Ego et Sophia valēmus et laborāmus.

Avia respondet:

— Si vos valētis et laborātis, bene est. Ego valeo et labōro.

7. Puellae ranas monent.

(Imperat. i infin. praes. act. дієслів I—II кон'югації).

Ciconia ranis insidias parat. Puellae clamant:

— Rana, rana, cave ciconiam, conserva vitam tuam! Manēte, ranae, sub aqua et silēte! Ciconiae est ranas captāre, ranārum est ciconiam cavēre. Vitāte ciconiam!

Ranae ciconiam non cavent. Iam ciconia ranam captat et devorat.

8. Перед годиною латинської мови.

Наближається година латинської мови. Юлія стирає дошку губкою. Учениці кричать. Софія остерігає дівчат:

— Тихо, дівчата! Перед годиною не вільно кричати.

Через хвилину з'являється вчителька й запитує учениць:

— Чи ви здорові, дівчата? Я здорова.

Дівчата відповідають:

— Якщо ти здорова, то добре. Ми здорові.

9. De vulpecula et lupo fabula.

(Singul. im. II (o) деклінації). Masculina на -us).

Ad casam vulpeculae lupo avidus accurrit et:

— Amicus, — inquit, — sum. Aperite ianuam amico!

Vulpecula lupum avidum videt et respondet:

— Discēde, avide lupe! Vulpecula lupi amicitiam cavet.

Lupus in fabula.

10. De discipulis Romānis.

(Plur. ім. II (o) декл. Masculina на -us).

Discipuli Romāni in ludum properant. Servi discipulōrum ceras et stilos portant. Inter discipulos Marcum et Publium vidēmus. Marcus et Publius opulentōrum dominōrum filii sunt.

Aurōra Musis amīca.

11. De Orbilio magistro.

(Puer, magister, vir).

Orbilius ludi magister est. Multi pueri Romāni Orbilii magistri ludum frequentant. Orbilius vir plagōsus est et magnam diligentiam a pueris postulat. Pigri discipuli sevēri viri ferulam magnopere timent.

12. In Orbilii bibliotheca.

(Es, este, esse).

Orbilius magister discipulis bibliothēcam monstrat. In bibliothēca multi et pulchri libri sunt. Pueri libros amant. Imprimis pulchrae fabulae animos puerōrum delectant. Orbilius discipulos admonet:

— Este, pueri, attentī, cum fabulam recito. Discipuli attentī esse debent, cum magister recitat. Et tu, Decime, attentus esto. Iam recito fabulam de lupo et viro.

13. De lupo et viro fabula.

(Tener, sum, ero).

Lupus virum devorāre desiderat, sed viri figuram ignōrat. Subito in agro puerum tenerum videt et interrogat:

— Esne vir?

— Non sum, sed ero vir, — respondet puer.

Paulo post puellae appārent.

Tum lupus:

— Estisne viri?

Puellae respondent:

— Sumus puellae, erimus feminae.

Tandem rusticus appāret. Lupus rusticum interrogat:

— Tu es vir?

— Sum, — respondet rusticus et lupum necat.

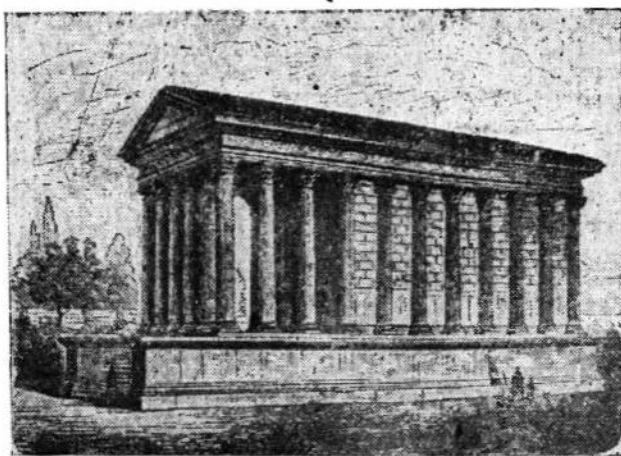
14. De servis.

(Indicat. imperf. дієслова esse).

In Italia antiqua multi servi erant. Servi erant rustici aut urbāni. Servōrum rusticōrum erat agros arāre. Inter urbānos servos coqui, vilici, medici, paedagōgi, magistri erant. Servōrum vita plerumque misera erat.

15. De antiquo templo Romano.

(Neutra II (o) декл.).

Spectāte, pueri, antiquum templum Romānum. Templum magnificum est. Pulchrae columnae templi tectum sustinent. Sub tecto cella est. In cella templi deōrum signa sunt, auro et argento

ornāta. Ante templum aram vidēmus. Viri et feminae in templum dona portant.

16. Стародавні святині.

Святині стародавніх римлян гарні й величні. Гарні колони піддержують дахи святинь. В келіях стародавніх святинь є величні статуї богів. Стародавні римські святині п'вні всяких (=різних) дарів. Римські діти (=хлопці й дівчата) прикрашають вінцями статуї богів. Дари дітей (=хлопців та дівчат) богам найбільше подобаються.

17. Desideria puërorum Romanorum.

(Agricola).

Marcus laboriōsi agricolae vitam magnopere laudat. Tito nauta impavidus placet. Marcus oppidum vico mutāre parātus est. Titus ignōtas terras vidēre desiderat. At Publium poëtārum clarōrum fabulae delectant.

18. De papuro.

(Назви країв, островів, міст і дерев на -us).

Ecce papūrum altam vidēmus. Papūri patria Aegyptus antiq̄ua est. Olim in Aegypto multae papūri erant, nunc autem rariae sunt.

Pap̄yri vada amant. E papyrōrum filis Aegyptii antiqui chartas parābant.

Habent sua fata libelli.

19. De Saturno deo.

Сатурн

Saturnus agricolārum Romanōrum deus erat. Sub Saturno agricolārum Romanōrum vita beāta erat. Tunc bella populis ignōta erant. Non erant domini, non erant servi. Sub Saturno pomi semper pomōrum plenae erant: atque māli semper plenae erant mālōrum, piri — pirōrum, pruni — prunōrum.

20. In ludo Romano.

I.

(Ind. praes. act. дієслів III—IV кон'юг.)

Magister pueris de Minotauro fabulam legit. Pueri silent et attente audiunt. Solus Decimus non audit, sed labyrinthi formam describit. Subito magister pueros interrogat:

LABYRINTHUS: HIC HABITAT MINOTAURUS.

- Audītis et intellegitis, pueri, poētae verba?
  - Audīmus et intellegimus, — respondent pueri.
- Tum magister:

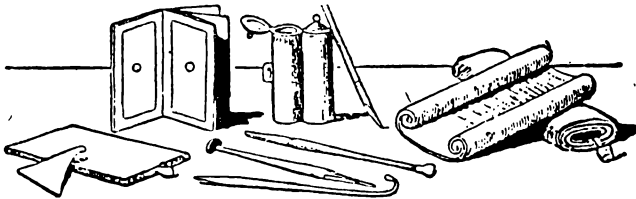
— Et tu, Decime, audis et intellegis?
Decimus insolentiam suam sentit et dicit:
— Veniam peto, magister. Iam audio.

21. In ludo Romano.

II.

(Imperat. i inf. praes. act. дієслів III—IV кон'юг.).

Magister fabulam porro legit. Iam Decimus attento animo audire studet. Tum pueri fabulae argumentum scribere discunt. Magister pueros appellat:

— Sumite, pueri, ceras et stilos! Iam iterum fabulam lego. Audite iterum attento animo, tum ex memoria argumentum scribite! Audi et attende, Decime!

Non multa, sed multum.

22. В римській школі.

III.

Квінт перший виконує роботу і здає вчителю свою табличку. Учитель читає й підкреслює помилки. Квінт стоїть і дивиться в землю. Вже вчитель кличе Квінта й подає Квінтови табличку, а Квінт ані не бачить, ані не чує. Тоді вчитель гукає:

— Іди (сюди), Квінте, та візьми (собі) табличку!

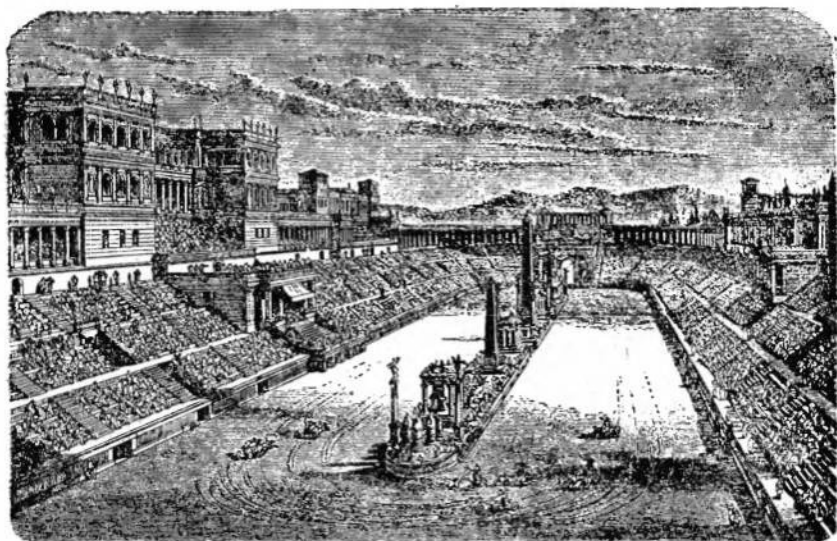

23. In circo.

(Ind. imperf. act. дієслів I—II кон'юг.).

— Unde venis, Marce?

— E circo venio. In circo ludi erant. Multi viri et multae feminae in circo sedēbant et ludos spectābant. Etiam pueri et puellae in circo erant. Ego prope Publium sedēbam. Una ludos spectabāmus et clarōrum aurigārum victoriis gaudebāmus.

24. De Minerva.

I.

(Indic. imperf. act. дієслів III—IV кон'юг.).

In ludo Orbilii Minervae signum erat. Minerva tunica et palla amicta erat, praeterea lorica et galeam gerēbat.

Laevo umero bastam sustinēbat. Prope signum magnum scutum erat. Dextrā Minerva stilum, sinistrā ceram tenēbat. Dea aliquid animo reperiēbat atque in cera scribēbat.

25. De Minerva.

II.

Minerva sapientiae dea erat. Minervae operā litterae et artificia vigeant. Noctua et olea Minervae sacrae erant. Minerva

imprimis magistris et discipulis favēbat. Item magistri et discipuli Minervae gloriae maxime serviēbant. Minerva impigris discipulis subveniēbat, pigros puniēbat.

Praeterea Minerva iustum bellum curābat. Populus Romānus, cum bella gerēbat, saepe Minervae sacra parābat. Si bellum iustum erat, Minerva populo Romāno victoriam praebēbat.

26. De ranis fabula.

I.

(Futurum primum act. дієслів I—II кон'юг.).

Aliquando ranae a deo dominum postulābant:

— Quando, — inquit, — domino obtemperabimus? Quando dominum habebimus? Quando ranis dominum dabis?

Tum deus:

— Desinite, — inquit, — coaxāre, ranae! Ilico ranis dominum dabo. Ecce truncum dominum habebitis! Truncus ranis imperābit, ranae trunco obtemperābunt.

Et truncum in aquam praecipitat.

27. De ranis fabula.

II.

(Fut. pr. act. дієслів III—IV кон'юг.).

Ranae diu sub aqua latēbant. Tandem tacite supra aquam appārent et veram trunci natūram explorant. Tum una amicas interrogat:

— Colētis et timebitis truncum, amicae? Ego trunco inanimi non serviam neque obtemperābo.

Ranae respondent:

— Numquam truncum metuēmus, trunco numquam oboediēmus. Item ceterae ranae truncum non metuent neque trunco servient.

Dum ranae ita clamant, subito ciconia appāret, multas ranas captat et devorat.

28. По обіді.

По обіді підемо до саду. Там нарвемо яблук та грушок. Також Юлія й Софія прийдуть до саду. Радо дамо дівчатам

яблук та грушок. Будемо сидіти разом у тіні садових дерев і будемо їсти садовину. Потім будемо оповідати дівчатам байки. Дівчата радо слухатимуть байок.

29. De asino et leone fabula.

(Singul. ім. III декл. Іменник на -o, -or).

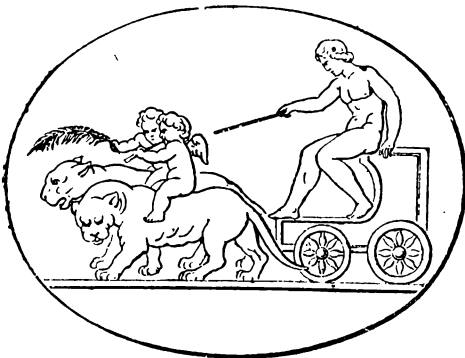
Leo cum asino feras in silva captābat. Asinus leōnis iussu magno clamōre feras terrēbat et fugābat. Leo magnum ferārum numerum captat et necat. Denique labōre fatigātus asinum ad-
vocat. Asinus leōni appropinquat et clamat:

— Timesne, leo, clamōrem meum?

— Non timeo, — respondet leo. — Non ignōro enim igna-
viam tuam.

30. De Baccho et praedonibus.

(Plur. ім. III декл. Іmparisyllaba на -es).

Бакх

Praedōnes maritimi ali-
quando Bacchum compre-
hendunt. Gubernātor navigii
deum agnoscit et praedoni-
bus suadet:

— Liberāte, comites,
captivum: deus est.

Sed praedōnum dux gu-
bernātōris consilio non pa-
ret. Tum navigium impro-
bōrum hominum subito vi-
num explet. Simul leo sae-
vus homines improbos petit.

Praedōnes in aquam desiliunt atque
in delphīnos se mutant.

31. De praeclaro instituto.

I.

(Masculina III декл. на -os).

Antiquorum collegiōrum praeceptōres saepe „imperatōres“
designābant. „Imperator“ comites moribus et labōre, amōre et

scientia sermōnis Latīni superābat. „Imperātor“ in separāta honōris sede sedēbat. „Senatōres“ proxima subsellia obtinēbant.

32. De praeclaro instituto.

II.

Novum imperatōrem comites salutābant:

— Salve imperātor!

„Imperātor“ sedem suam, floribus ornātam, occupābat. Tum magister ita fere novum „imperatōrem“ admonēbat:

— Sicut discis et labōras, mi puer, discere et laborāre perge. Verus imperātor milites ad victorias et gloriam ducit, tu trahe comites ad labōrem et diligentiam.

Per aspera ad astra.

33. De Chirone.

(Neutra на -n, -t, -us).

Chiron Centauri nomen est. Centauro erant duo corpora et unum caput. Centauri caput humānum erat; corporum autem al-

terum humānum erat, alterum equinum. Centaurōrum genus humāno generi infestum erat. Solus Chiron hominibus favēbat. Chiron siderum et medicīnae perītus erat et vulnera curābat. Multos quoque herōes erudiēbat et educābat.

34. De aurea aetāte.

(Feminina на -x, -as, -aus).

Aurea aetāte homines secūri ac tuti vivēbant. Tunc terra inarāta varias fruges edēbat. Flumina lacte abundābant, de arbo-

rum foliis mel flavum fluēbat. Pax erat perpetua, bella hominibus ignōta erant. Tunc libertas et aequitas florēbant, non erant fraudes et iniuriae, leges et iudices.

35. De Aesculapio.

(Feminina на -do, -go, -io, -us).

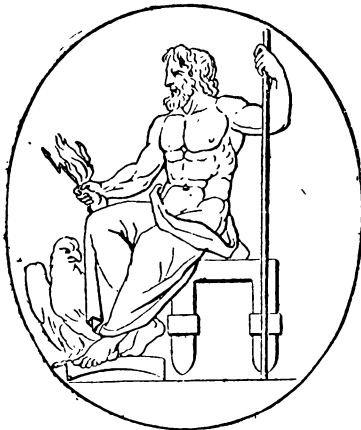
Antiquōrum poetārum opiniōne Aesculapius Apollinis et Coronidis filius est. Aesculapium, multis virtutibus natūrā praeditum, Chiron Centaurus educat. Aesculapius medicīnae perītus est. Multis aegrōtis hominibus bonam valetudinē restituit, multos mortuos ab inferis excitat atque acerba Plutōnis dominatiōne liberat. Sed Iuppiter, Plutōnis querēlis permōtus, Aesculapium fulmine necat.

Medicus curat, natūra sanat.

36. De deis antiquorum Romanorum.

(Pater, mater, frater, iuvenis, senex, Iuppiter).

Antīqui Romāni multos deos et multas deas colēbant. Inter antiquōrum Romanōrum deos magnus erat numerus patrum et

Юпитер

Юнона

matrum, fratrum et sorōrum, iuvenum et virginum. In senum numero pauci dei erant.

Iuppiter pater deōrum atque hominum erat. Iuno Iovis uxor erat. Iovi Cyclōpes fulmina sub Aetna parābant. Aquila Iovis sacra erat.

Ab Iove principium, Iovis omnia plena.

37. Побожність стародавніх римлян.

Велика є слава стародавньої римської релігійности й по-божності. На думку стародавніх римлян, від богів залежало життя не тільки окремих людей, але й цілого народу. Великою праведністю та чесністю, молитвами й жертвами здобували собі давні римляни ласку богів.

38. De Neptuno deo.

(Neutra на -e, -al, -ar).

Neptūnus maris immensi et profundi dominus erat. Neptūni domicilium in mari profundo erat, Neptūnus mare profundum ex voluntāte turbābat aut sedābat.

Нептун

Maria profunda multōrum animalium plena sunt. Neptūno non solum maria, sed etiam animalia marīna obnoxia erant. Delphīnus e marīnis, equus et terrēnis animalibus Neptūni sacri erant.

39. De augurio infausto.

(Feminina на 4s i parisyllaba на -es).

Bello Punico primo P. Claudius Pulcher, consul Romānus, cum classe multārum navium in Siciliam navigābat. Ad Drepanum hostium classis Romānis obviam venit. Ilico augur consulis iussu pullos observat. Aves sacrae non edunt et augur Romānis certam cladem praedicit. Tum consul:

— Non edunt, — inquit, — aves? Ergo bibent certe.

Et aves in aquam mergit.

Paulo post Carthaginenses magnum numerum navium Romanārum opprimunt, multos cives sociosque Romānos necant.

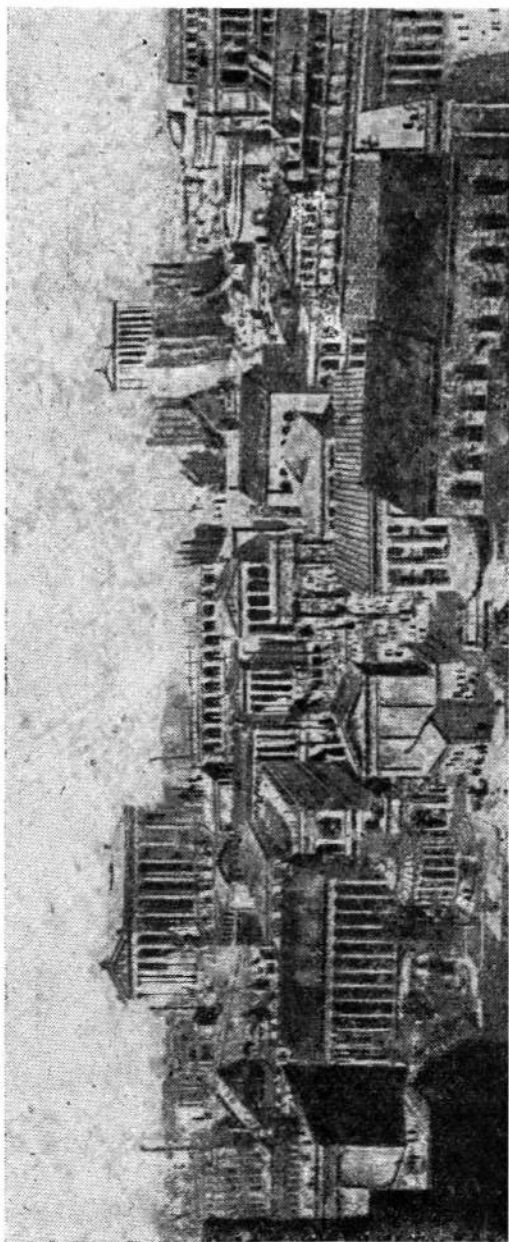

Авгур

40. De Roma antiqua.

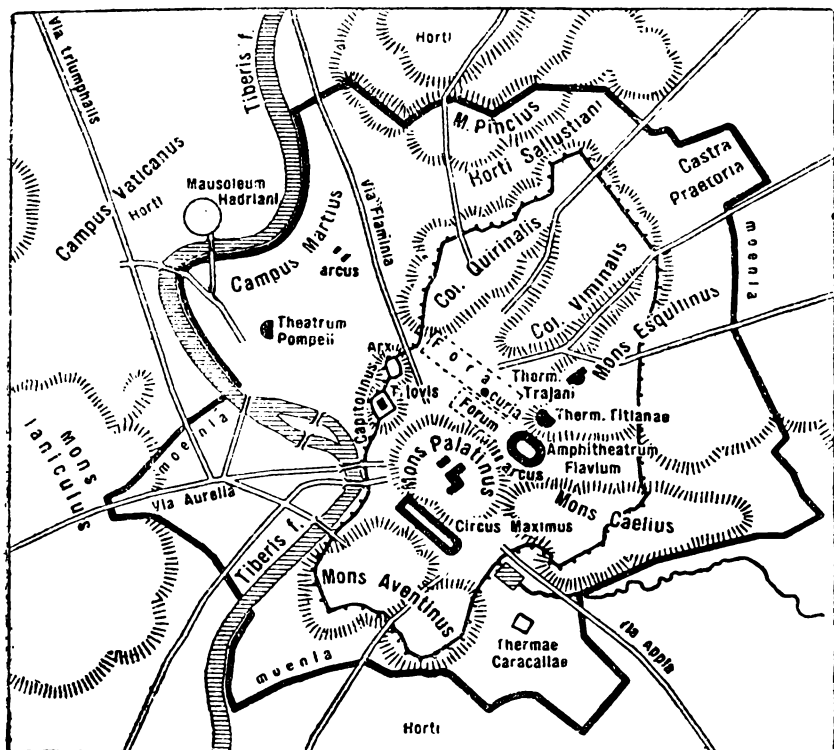
(Feminina на -s з попереднім приголосним).

In numero Italiae antiquae urbium urbs Roma primum locum obtinēbat. Multae gentes antiquae Romae obnoxiae erant.

Частина стародавнього Риму з ринком, Капітолєм і Замок

Roma antiqua in montibus et collibus sita erat. In media urbis parte forum Romanum erat. Foro Romano mons Palatinus et

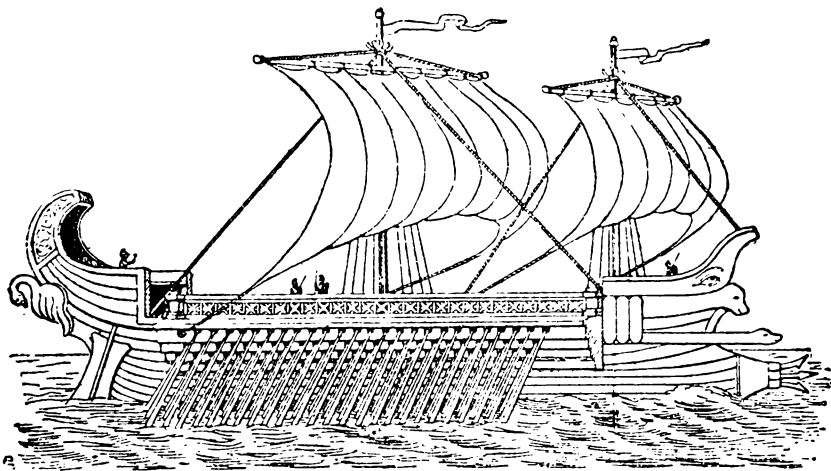

Плян стародавнього Риму

mons Capitolinus finitimi erant. Mons Capitolinus duo cacumina habebat: Capitolium et Arcem.

41. De navigatione antiqua.

Antiquae gentes maritimae multum navigationi studēbant. Nautae antiqui per varia maria navigābant et magnam variarum mercium copiam importābant. Antiquae naves aut onerariae aut longae erant. Naves onerariae velis, naves longae et velis et remis ornatae erant. Romāni initio navigationi minus studēbant.

42. De Minotauro fabula.

(Прикметники III дekl. з одним і двома закінченнями).

Minotaurus monstrum erat atrox et horribile hominis corpore et capite tauri. Creta insula atrōcis beluae patria erat. Minos, rex insulae, omnes iniurias omniaque mala a turpi belua metuēbat. Tunc forte in Cretam Daedalus venit, nobilis architectus. Daedalus regis iussu Minotauro labyrinthum aedificat. Ibi belua horribilis procul ab omnium oculis habitābat.

43. De Italia antiqua.

(Celeber, -bris, -bre).

Magnam Italiae antiquae partem mons Apenninus explet. Sed in Etruria et Latio, in Campania et Apulia loca campestria sunt. Campania miti et salūbri caelo, multis et fertilibus agris insignis est. In Italia antiqua magnus erat numerus urbium celebrium et opulentārum. Omnium autem Italiae antiquae urbium Roma principem locum obtinēbat.

44. De Atlante fabula.

(Participia praes. act.).

Magister discipulis fabulam de Atlante, caelum sustinente, narrat. Pulchrae fabulae audientium aut legentium animos semper delectant. Itaque pueri narranti magistro libenter aures praebent. Unus autem de pueris, Atlantem vidēre desiderans, in Mauretanium, Atlantis patriam, properāre parātus est. Sed magister puerum admonet:

— Non omnia, mi puer, fabulae verba veritāti respondent. Nam terrae globus immenso, re vera, intervallo a caelo distans nulla parte caelum attingit. Atlantem, caelum sustentem, nusquam vidēbis terrārum. Quare omitte consilium tuum et, sicut ceteri pueri, fabulae argumentum scribe.

45. Гарні казки.

Стародавні римські вчителі читали й оповідали своїм учням гарні казки. Гарна казка завжди розважає душу слухача й читача (=слухаючого й читаючого). Тому римські хлопці радо слухали читання й оповідання (=читаючих і оповідаючих) учителів.

У стародавніх римлян було чимало поетів, що виславляли подвиги славних мужів. Читайте, хлопці, римську поезію (=римських поетів), що прославляє батьківщину.

46. De pugna Romana.

I.

(Sing. ім. IV декл. Masculina).

Ad ducem exercitus Romāni exploratōres veniunt et dicunt:

— In proxima silva magnus hostium numerus sese occultat. Hostium dux exercitui Romāno insidias parat.

Dux Romānus exercitum suum in proximum montem subdūcit, simul hostes e silva evādunt. Mox exercitus Romānus cum hostium exercitu proelium committet.

Periculum in mora.

47. De pugna Romana.

II.

(Plur. im. IV декл. Masculinæ).

Dum hostium copiae exercitibus Romānis appropinquant, consul Romānus milites suos ita admonet:

— Cum adversus hostes pugnabitis, milites, ceterōrum exercituum Romanōrum, in extrēmis imperii finibus pugnantium,

memores este. Et ceteri exercitus Romāni acribus proeliis cum, hostium exercitibus contendunt. In omnibus autem proeliis exercitus nostri claras victorias reportant, nam virtūte ac fortitudine hostium exercitus praecēdunt. Et vos, milites, cum virtūte ac fortitudine pugnabitis et claram victoriam reportabitis. Fortes fortuna adiuvat.

48. De pugna Romana.

III.

Paulo post bucinātor consulis iussu bucina classicum canit. Bucinatōris signum tubicines et cornicines repetunt. Primum equitātus Romānus cum hostium equitātu proelium committit.

Tum pedites Romāni in hostes pila mittunt et magnum hostium numerum concidunt. Reliquos cum gladiis petunt. Hostes Romanōrum impetum non sustinent et terga vertunt. Romāni proelio victōres discēdunt.

Vita est militia.

49. De cornu ubertatis.

(Neutra IV declinacii).

Spectāte, pueri, cornua picta! Magnitūdo cornuum varia est. Parvis cornibus hirci caput ornātum est. Capra cornua non habet. Unum de caprae cornibus nympha tenet. Et caprae et nymphae Amalthēa nomen est. En Iuppiter puer ex Amaltheae cornu caprinum lac bibit. Cornu magnum est et omnibus bonis redundat.

50. De Latona et rusticis Lyciis.

(Singul. im. V declinacii).

Iam meridies erat, cum Latōna e Dēlo insula in Lyciam venit. Ibi planitiem amplam videt. In planitie multi agricolae Lycii laborābant. Latōna e rivo aquam haurire temptat, sed rustici pedibus aquam turbant. Tum Latōna:

— Dea, — inquit, — sum. Quod deae aquam denegātis, e hominibus ranae eritis.

Latōna fidem servat. Atque inde ex illo tempore improbi homines, in ranas mutāti, rabiēi poenam dant.

Ira est initium insaniae.

51. De diebus festis et rebus divinis antiquorum Romanorum.

(Plur. im. V declinacii).

Apud antiq̄uos Romānos multi dies anni dies festi erant. Festōrum diērum seriē Romāni appellābant ferias. Diēbus festis

patres familiārum pro familiis, magistrātus pro re publica sacrificābant. Rebus divīnis plerumque sacerdotēs praeerant, nam sacerdotēs religiōnum perīti erant. Pueri Romāni dies festos valde amābant.

52. Дні й ночі.

Довгота днів і ночей (ε) різна. Взимі (ε) дні короткі, а ночі довгі; вліті (ε) дні довгі, (α) ночі короткі. В теплі дні (abl.) літа радо шукаємо тіні. Хлопці й дівчата хвалять зимові дні. Часто дні (ε) подібні один до одного (=до днів).

53. De Achille et Ulixē.

I.

(Indic. praes. pass. дієслів I—II кон'югації).

Iam ab omnibus fere ducibus Graecis bellum Troiānum parātur. Solus Achilles a Thetide matre muliebri veste ornātur atque in Scyro insula inter puellas regias occultātur. Achilli muliebris vita non placet. Itaque saepe e regia in litus evolat.

Aliquando Thetis mater ad Achillem ambulāntem e mari venit. Tum Achilles:

— Frustra, — inquit, — mater, inter puellas occultor ac bello prohibeor. In bello me gloria manet, hic desidia excrucior.

Mater respondet:

— Non frustra occultāris et bello prohibēris, Achilles. In bello multi vel fortes viri necantur. Hic, inter puellas, vitam agens, a certa morte servāris.

54. De Achille et Ulixē.

II.

(Imperat. i inf. praes. pass. дієслів I—II кон'югації).

Achilles matris verba animo reputat. Subito e regia puellae accurrunt, pila ludentes. Puellae Achillem maestum vident et:

— Omitte, — inquiunt, — curam, Achilles, et cum puellis lude. Tu pedibus celer es nec difficile tibi erit cito movēri. Commovēre denique amicārum vocibus, si ab amicis laudāri placet.

Achilles respondet:

— Non ludam amplius, amīcae. Si pila delectāri placet, delectamini sine Achille. Vidētis navem mercatoriam, litori appropinquantem. Illa navis in patriam asportābit Achillem.

55. De Achille et Ulixē.

III.

Paulo post a mercatoribus peregrīnis puellis variae merces monstrantur: tunicae, pallae, scuta, gladii. Puellae tunicis et pallis delectantur, ab Achille furtim arma spectantur. Subito omnium aures clamōre pugnantium atque armōrum strepitu afflictantur. Puellae fugae se dant. Achilles autem gladium et scutum capessit ac pugnāre parātus est. Tum unus e nautis ad Achillem accēdit et dicit:

— Salve, Achilles! Ulixes sum et te ad bellum Troiānum invīto.

56. De disciplina militari.

I.

(Indic. praes. pass. дієслів III—IV кон'югаціі).

In exercitu Romāno servi militantes reperiuntur et comprehenduntur. Servi a militibus in carcerem deducuntur. Inter servos et custōdes talis sermo audītur:

Servus. Cur custodior, amīce?

Miles. Custodīris, quia iniuste miles Romānus diceris.

Servus. Et quō ducimur miseri?

Miles. Ducimini in carcerem, ubi iustam poenam expectabitis.

57. De disciplina militari.

II.

(Inf. i imperat. praes. pass. дієслів III—IV кон'югаціі).

Iam servi in carcere sedent et miseram fortūnam accūsant. Unus dicit:

— Vicarii sumus. An vicarii comprehendi et punīri debent?

— Nescio, respondet custos. Cras a consule audīētis.

58. Військова карність.

III.

Другого дня випроводжують рабів з в'язниці й запроваджують до консула. Тоді один з рабів:

— Просимо вибачення, імператоре: ми заступники.

Консул відповідає:

— Якщо ви заступники, то ви невинні. Заступників не слід ні ув'язнювати, ні карати (=заступники не повинні бути ні ув'язнювані, ні карані). Відсьогодні будете державними рабами. Відійдіть!

59. De Saturnalibus Romanis.

(Indic. impf. pass. дієслів I—II кон'югації).

Servus. Mihi Saturnalia magnopere placent. Sed antea vita mea tristis ac molesta erat. Ante Saturnalia enim saepe virgis verberābar atque in catēnis tenēbar, saepe uxor mea vituperabātur, saepe filii et filiae gravibus poenis coërcebantur. Quid multa? Omnes vexabāmur et irridebāmur.

Dominus. Parce linguae: verberabāris mediocriter et iuste.

Servus. Immo et crudeliter et cum iniuria.

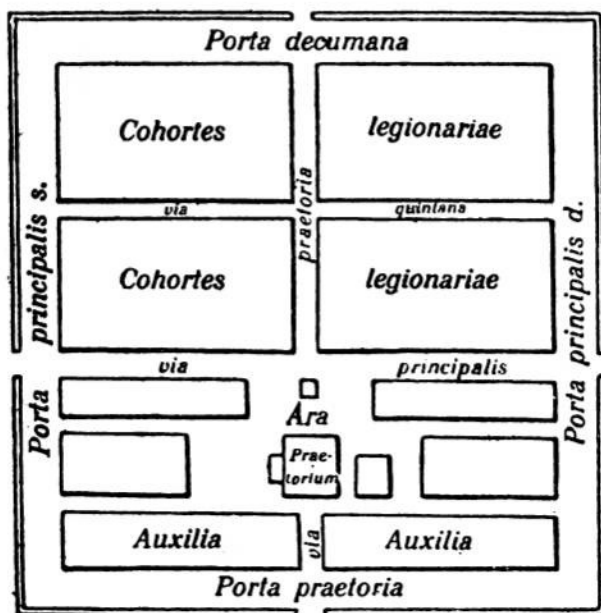
Dominus. Iam tace, quaeso. Ecce vinum et porcellum assum habes. Carpe diem: non semper erunt Saturnalia.

60. De castris Romanis.

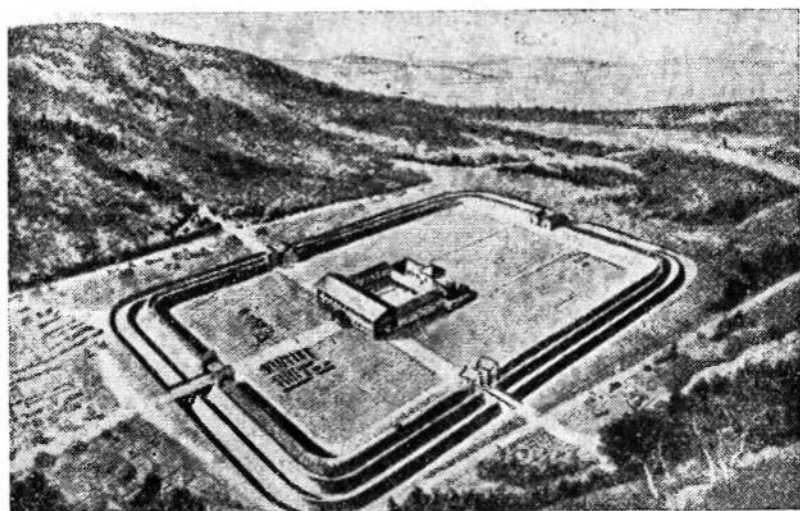
(Indic. impf. pass. дієслів III—IV кон'югації).

Ab exercitibus Romānis saepe castra ponebantur. Castra Romāna fossa et vallo a militibus muniebantur. E castris milites quattuor portis emittebantur. Spatia castrōrum viis in partes dividebantur. Ibi tabernacula ponebantur. Ante imperatōris tabernaculum sive praetorium suggestus erat et forum patēbat. Noctu castra vigiliis custodiebantur.

Inter arma silent Musae.

Плян римського табору

Римська твердиня (*castellum*), збудована на зразок римського табору

61. De aetate Saturni.

Italia olim Saturnia nominabātur. Tunc Italicae civitatēs a Iano et Saturno regebantur. Saturni temporibus omnes Italiae incolae liberi ac pares erant. Saturni aetas ab antīquis poetis aurea dicebātur. In aureae aetātis memoriam a Romānis quotannis Saturnalia celebrabantur. Saturnalibus nullum fere discrimen inter cives et servos sentiebātur.

62. De aureo vellere fabula.

I.

(Fut. prim. pass. дієслів I—II кон'югації).

Iamdūdem Phrixo et Hellae a noverca insidiae parabantur. Tandem Nephele mater in somno liberis appāret et dicit:

— Iam diutius, Phrixe, a noverca non vexaberis, non terreberere poenis, Helle. Iam vos capitis periculo liberabimini, ego magna cura ac dolōre liberābor. Proxima enim nocte ab ariete, aureo vellere ornāto, in Colchidem asportabimini.

Nihil novi sub sole.

63. De aureo vellere fabula.

II.

(Fut. primum pass. дієслів III—IV кон'югації).

Phrixus et Helle arietem conscendunt et super mare per aëra vehuntur. Subito Helle in mare incidit. Tum Phrixus:

— A deo, — inquit, — auxilium pete et preces tuae audientur. Neque solum a deo e capitis periculo servabere, sed etiam in matrimonium ducēris. Simul mare e nomine tuo Hellespontus nominabitur. Vale! Ego solus in Colchidem vehar.

64. Вчення Сократа.

Колись Сократ так навчав атенців (pass.):

— Чеснота — це найвище добро людини. Чеснота веда, веде (та) вестиме людей до правдивого щастя (pass.). Прав-

Сократ

диве щастя громадян завжди залежатиме від розквіту держави. Виконуйте, громадяни, якнайдокладніше державні закони. Бо коли виконуватимете державні закони, найкраще послужите розквітові держави.

65. De Troiae interitu.

I.

(Ind. perf. act. на -avi, -evi, -ivi).

Diu et frustra Graeci adversus Troiānos pugnābant. Multis tandem laboribus fessi per dolum atque insidias bellum diuturnum finīre destinavērunt. Itaque Ulixis consilio ingentem equum ligneum in litore aedificavērunt atque equi ventrem viris fortibus explevērunt. Tum noctu Tenedum insulam navibus petivērunt.

Proximo die Troiāni, postquam in litore nullum hostem vident, ex oppido evolant atque equum ligneum funibus in arcem trabunt. Deinde per totum diem laetitiae atque epulis se dant.

66. De Troiae interitu.

II.

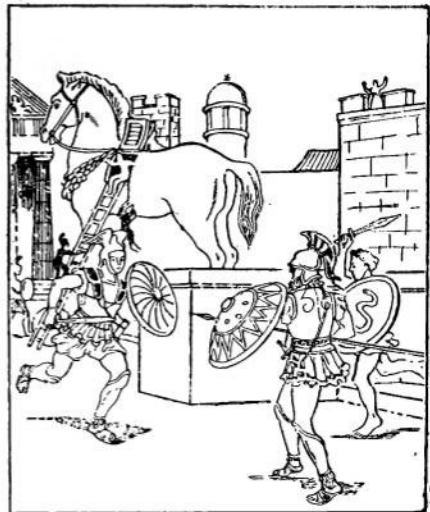
(Perfectum act. на -ui; fui).

Multa nocte armōrum sonitus Troiānos e somno excitāvit. Inter ceteros etiam Aenēas e somno excitātur. Aenēas ilico arma capessivit et foras evolāvit. In via Apollinis sacerdotem videt et rogat:

— Quid audivisti, sacerdos?

Non continui dolōrem sacerdos et exclamāvit:

— Fuimus Troes, fuit Ilium et ingens Teucrōrum gloria!

Iam Achivi magnam urbis partem dolo occupaverunt, multos Troiānos necaverunt, multa aedificia incendio levērunt.

67. Aeneas in Italiam venit.

I.

(Perfectum act. ha -i, -si, -xi).

Anno post Troiam captam decimo Aenēas cum sociis in Italiam pervēnit. Ibi advenae saepe ex Aboriginum agris praedam agēbant. Itaque Latīnus, Aboriginum rex, advenis bellum indixit. Iam Troiāni ad proelium parāti erant, cum Latīnus ad Troiānos legātos misit Aeneamque ad colloquium vocāvit. Et pius Aenēas eloquentia Latīni animum sibi conciliāvit.

68. Aeneas in Italiam venit.

II.

Aenēas cum Latīno ita egit:

— Troiānus Aenēas veni ad te. Magnas, o rex, tibi gratias ago, quod cum Troiānis proelium non commisisti meque profugum ad colloquium vocavisti. Invīti praedam ex agris tuis egimus, Latīne. Da veniam profugis!

Latīnus respondit:

— Verba tua mihi magnopere plācuērunt, Aenēa. Itaque non solum tibi ignosco, sed etiam Laviniam filiā tibi in matrimonium do.

Verba docent, exempla trahunt.

69. De Cornelia, Gracchorum matre.

(Supinum i part. perf. pass.).

Ad Corneliam, Gracchōrum matrem, Campāna matrōna salutātum venit. Post cenam, in amīcae honōrem a Cornelia comparātam, matrōnae sermōne delectantur. Amīca Corneliae pretiōsa ornamenta sua muliebriter ostentāvit et rogāvit:

— Ostende mihi, Cornelia, ornamenta tua. Mihi nihil est tam iucundum spectātu, quam pulchra ornamenta muliebricia.

Cornelia amīcae aliquamdiu nihil respondēbat. Interea Tiberius et Caius filii e schola domum revenērunt. Tum Cornelia amīcae pueros, in triclinium vocātos, ostendit et dixit:

— Specta, amīca, si placet: ecce enim sunt ornamenta mea!
Vilius argentum est auro, virtutibus aurum.

70. Daedalus de Icarī interitu narrat.

I.

(Ind. pf. pass.).

Postquam labyrinthus aedificātus est, magno pondere auri a Minōe donātus sum. Ilico cum Icaro filio patrias Athēnas repetere constitui atque a rege navem e foedere postulāvi. Sed navis mihi denegāta est. Tum multa pecunia navem conduximus et nave fugam temptavimus. Tamen a custodibus impediti atque ad regem adducti sumus. Nautae proditionis accusāti et damnāti sunt, navis delēta.

71. Daedalus de Icarī interitu narrat.

II.

(Comparativus прикметників).

Relinquebātur aëria via, multo periculosior quidem, sed liberior. Itaque e pennis et cera duo alārū paria parāvi: longius

mihī, brevius puero. Icarus primum praeceptis meis oboediens nec soli nec mari appropinquābat. Postea praecepta negligit et spatia soli propinquiōra petit. Tum alārū cera vehementiōre solis calōre solvitur et Icarus in mare decidit.

Pulchrior est res nulla soli natālis amōre.

72. Утеча Дедаля.

Колись Дедалъ утік на острів Крету, щоб там жити. Там побудував з наказу короля Міноса лябіронт. Як тільки Дедалъ побудував лябіронт, пробував утекти на кораблі (=кораблем), але вартові придержали його й привели до короля (pass.). Тоді Дедалъ закопав усе (своє) золото в землю та вибрав дорогу повітрям (pass.). Бо Дедалеві була дорожка й миліша батьківщина, як золото та почесті.

73. De Campania antiqua.

(Superlativus на -issimus i -errimus).

Omnium Italiae antiq̄uae regiōnum Campania amoenissima et pulcherrima erat. Hic caelum erat mitissimum ac saluberrimum, agrī fertilissimi. Hic aquae erant celeberrimae, hic portus nobilissimi, hic Massicus mons, vitibus amictus, et altissimus Vesuvius. In Campania multae et opulentae urbes erant, ut Cumae, Neapolis, Herculaneum, Pompēi, Capua.

74. De Pandora et Prometheo.

(Similis, bonus, magnus, multus).

Olim homines omnibus malis carēbant. Prometheus tunc optimis consiliis homines adiuvābat. Sed felicitāti hominum dei magnopere invidēbant. Itaque ad Prometheum Pandōram, virginem maximae quidem pulchritudinis et deārum simillimam, sed

complūra mala in cista portantem, misērunt. Tamen Prometheus virginem et dona suspecta repudiāvit.

Usus est magister optimus.

75. De Pandora et Epimetheo.

(Facilis, humilis, malus, parvus).

Prometheus Epimetheum fratrem habēbat. Epimetheus natūra fratris dissimillimus erat. In Epimetheo minima erat prudentia, maxima temeritas. Itaque Pandōra et blanditia et humilissimis precibus Epimethei animum facillimē sibi conciliāvit. Sic Epimetheus pessimam virginem uxōrem duxit. Nam Pandōra paulo post cistam aperuit et plurima mala in lucem emisit.

Vivere si recte nescis, decēde perītis.

76. Olim et nunc.

P a e d a g o g u s. Narra mihi, Marce, de antiquissima et nostra condicione hominum.

M a r c u s. Antiquissima hominum condicio melior erat, quam nostra. Olim homines curis et morbis carēbant, nunc plurimis malis vexantur. Omnium malōrum causa maxima Epimethei temeritas fuit. Nam Epimetheus prudentissimi fratris consilio non paruit ac Pandōram, pulcherrimam quidem, sed levisissimam virginem, uxōrem duxit. Pandōra autem e cista sua omnes curas et omnia mala in lucem emisit.

Tempora mutantur nos et mutāmur in illis.

77. De ortu Minervae.

(Числівники unus i duo).

Ecce Iuppiter in sella sedet. Dextrā duōrum deōrum imagines vidēmus, duārum deārum imagines sinistrā sunt. De duōbus deis unus Vulcānus est, alter Neptūnus; de duābus deābus uni Iuno, alteri Diāna nomen est. Unius deae et quidem Minervae effigies minima est. Minerva e contūso Iovis capite evolat. Simul Victoria pinnāta appāret.

78. De discipulorum aetate ac disciplina.

(Tres — viginti).

In schola nostra discipuli undecim, duodecim, tredecim, quattuordecim, quindecim, sedecim, septendecim, duodeviginti annōrum sunt. Pauci undeviginti aut viginti aut plurium annōrum sunt. Diēbus profestis discipuli scholam frequentant. In schola quinque aut sex horas in disciplīna consūmunt. Etiam domi per duas aut tres horas discunt, reliquam diēi partem ludo atque otio dant.

Ars longa, vita brevis.

79. Pueri numerare discunt.

(21 — 100).

Undeviginti et undecim sunt triginta. Viginti unum et viginti duo sunt tria et quadraginta. Duodetriginta et viginti septem sunt quinque et quinquaginta.

Quattuor de septuaginta restant sexaginta sex. Tredecim de nonaginta tribus restant octoginta. Unum de centum restant novem et nonaginta.

Quot sunt nonaginta et octo et triginta?

80. De Romae antiquae incolis.

(101 — 2,000.000).

Romae antiquae incolae e civibus, peregrinis, servis constabant. Iam Servii Tullii temporibus civium numerus circiter octoginta milia erat. Aetate imperatoris Augusti civium numerus erat ad septingenta quinquaginta milia; idem erat servorum numerus; peregrinorum vero numerus ad quingenta milia erat. Summa omnium circiter vicies centena milia erat.

81. Вік людей.

Мені одинадцять літ. Моему братові вісімнадцять літ, (а) моїй сестрі п'ятнадцять. Нашому батькові сорок вісім років, (а) нашій матері сорок два. Нашому дідусеві вісімдесят три роки, (а) бабусі сімдесят і один. Небагато людей живе сто літ. Вік деяких дерев досягає п'ятсот або шістсот, або й більше літ.

82. De mensium nominibus.

(Primus — tricesimus).

Iam apud antiquos Romanos annus duodecim menses continebat. Primo mensi nomen erat Ianuarius, secundo Februarius, tertio — Martius, quarto — Aprilis, quinto — Maius, sexto — Iunius, septimo — Iulius, octavo — Augustus, nono — September, decimo — October, undecimo — November, duodecimo — December.

Dies septimus Martii, Maii, Iulii, Octobris vocabatur Nonae, dies quintus decimus — Idus. Reliquis mensibus Nonae die quinto, Idus die tertio decimo erant.

83. De imperii Romani magnitudine.

(Решта порядкових числівників).

Urbs Roma a Romulo anno a. Chr. n. septingentesimo quinquagesimo tertio constituta est. Initio spatium imperii Romani exiguum erat. Sed Romani continuis bellis imperii sui spatium amplificaverunt. Anno a. Chr. n. ducesimo septuagesimo iam tota Italia Romanorum erat. Anno a. Chr. n. ducesimo quadra-

gesimo primo Sicilia in Romanōrum potestātem vēnit, anno ducentesimo duodetricesimo — Sardinia et Corsica, ducentesimo vicesimo secundo — Gallia Cisalpīna, centesimo nonagesimo septimo — Hispania, postea Macedonia, Graecia, Africa, Asia, Gallia Transalpīna. Imperatōris Augusti temporibus totus fere orbis terrārum antiq̄uus Romanōrum fuit.

Iustitia regnōrum fundamentum.

84. De provinciis Romanis.

Provinciae erant imperii Romāni regiōnes, extra Italiam sitae. Iam supra nonnullae provinciae nominātae sunt. Africa, Macedonia, Achaia anno a. Chr. n. centesimo quadragésimo sexto constitūtae sunt, Asia — anno centesimo tricesimo tertio. Gallia Narbonensis anno centesimo vicesimo primo constitūta est. Reliquam Galliam Transalpīnam C. Iulius Caesar ab anno a. Chr. n. duodesexagesimo usque ad annum quinquagesimum pacāvit. Aegyptus ab Octaviāno anno a. Chr. n. tricesimo in provinciam redacta est.

85. Certamen Neptuni et Minervae.

(Ego, tu; meus, tuus).

N e p t ū n u s. Non tua, sed mea Attica erit, Minerva.

M i n e r v a. Dissentio tecum, patruē: Attica mihi plus serviet, quam tibi; me magis adorābit, quam te; mei plus memor erit, quam tui. Ego Atticae oleam donāvi, ego Atticae incolas literis ac bonis artibus erudio.

N e p t ū n u s. At ego Atticae equum donāvi. Ego plus valeo, quam tu. Mecum Attica tutior erit, quam tecum.

86. Iovis arbitrium.

(Nos, vos; noster, vester).

N e p t ū n u s. Unde venis et quid nuntiābis nobis, Mercuri?

M e r c u r i u s. Ex Olympo ad vos vestra causa venio. Iovis patris nostri ac regis arbitrium vobis nuntiābo.

Меркурий

Minerva. Utri igitur nostrum Atticam Iuppiter adiudicāvit? Nuntia, quaeso!

Mercurius. Tibi, Minerva, nam donum tuum Atticae utilius erit, quam donum Neptūni.

87. De Biante sapiente.

(Sui, sibi, se; suus).

Bias in numero septem sapientum fuit. Aliquando hostes Biantis patriam expugnāvērunt. Tum oppidāni ex urbe discessērunt multasque res suas secum asportāvērunt. Solus Bias nihil de rebus suis secum asportāvit. Itaque amīci sapientem vituperābant:

— Nos omnes, — dicēbant, — multas res nostras nobiscum asportavimus, tu autem de tuis rebus nihil asportavisti!

Bias autem respondit:

— Non solum multa, sed omnia mea mecum asportāvi, nam
o m n i a m e a m e c u m p o r t o.

88. Всяка тварина любить себе і своє.

Я хвалю тебе і твоє, а ти хвалиш мене й моє. Ми хвалимо вас і ваше, а ви хвалите нас і наше. Я радо забавляюся і працюю з тобою, а ти зо мною. Ми радо забавляємося і працюємо з вами, а ви з нами.

Люблю себе і своє, любимо себе і своє. Всяка тварина любить себе і своє. Любиш себе і своє, любите себе і своє. Всі люди люблять себе і своє.

89. De Prometheus et Epimetheo.

(Hic, ille).

Iam supra fabulas de Prometheus et Epimetheo legistis. Ex illis fabulis haec fere de illōrum fratrum ingeniis comperimus:

Ille providus erat, hic improvidus. In illo magna prudentia erat, in hoc magna temeritas. Illi Pandōra displicuit, huic placuit. Illum homines laudābant, hunc vituperābant. Illius fama bona est, huius mala.

Nomen (est) omen.

90. De Promethei poena.

(Is, iste, ipse).

Iamdūdum, — inquit Iuppiter, — iste Prometheus mihi displicet. Is enim me invīto ignem de caelo in terram deportāvit eiusque usum homines docuit. Eius consilio homines nobis ossa cremant, carnem ipsi consūmunt. Is denique Pandōram repudiāvit. Tantam ego insolentiam diutius non tolerābo. Age, Vulcāne, Prometheum ad Caucasum montem affige! Ibi aquila istum artificem cotidie dilacerābit.

Non est ad astra mollis e terris via.

91. De vita pueri Romani.

(Idem).

Ecce matrōna Romāna filiolum alit. Prope eiusdem pueri pater stat et cum uxōre de filio agit. Deīnde idem vir eundem puerum

rum umero sustinet atque eōdem puero gaudet. Tum idem puer haedum, vehiculo iunctum, flectit. Denique eīdem puero, carmen recitanti, idem vir aures praebet.

Eorundem puerōrum atque earundem puellārum studia non semper eadem sunt.

Non eadem omnibus aecōra.

92. De asino, eōquo, cane fabula.

— Ego, — inquit asinus, — huic cani magnopere invideo. Is enim totum diem dormit, eum dominus laudat eīque ipse cotidie cibum delicātum dat.

Ad ea equus haec respondit:

— Iniusta, asine, ista invidia est. Non eadem enim sunt ingenia nostra neque eadem munera. Interdiu quidem canis dormit, sed vigilat noctu atque nos omnes custōdit.

Amīcus Plato, sed magis amīca veritas.

93. Theseus Athenas venit.

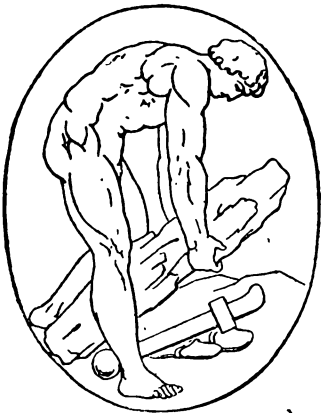
(Qui, quae, quod).

Aegeus, Athenārum rex, filium habuit, cui Theseus nomen erat. Theseus Troezēne, quae civitas in Argolide antiq̄ua erat, in lucem vēnit. Eruditus est autem a Pittheo avo, cuius prudentia ab omnibus Graecis magni aestimabātur. Theseus, postquam adolēvit, ad patrem discessit. Quo in itinere multos latrōnes, a quibus viatōres vexabantur, vicit, multas bestias, quae agros vastābant, necāvit.

Omnia praectāra rara.

94. Colloquium magistri et discipulōrum.

(Quis? quid? Qui? quae? quod?).

Magister. Specta pictūram, Marce! Quid vides?

Marcus. Video adolescentem, saxum ingens levantem.

Magister. Cuius rei causa saxum levat adolescens, Sexte?

Sextus. Videlicet soleas et gladium quaerit, quae sub saxo accultāta sunt.

Magister. Bene dicis. Sed cui vestrum adolescentis nomen notum est?

Quintus. Adolescenti nomen est Theseus.

95. De agno et lupo fabula.

(Nemo, nihil).

Agnus sitiens e rivo aquam bibēbat. Subito lupo avidus appāret et agnum petit. Agnus clamat:

— Cur me petis, lupe? Nihil tibi nocui.

— At quis, — inquit lupus, — aquam mihi turbāvit?

— Non ego tibi, — respondet agnus, — sed tu mihi aquam turbavisti, a te enim ad me decurrit aqua.

Tum lupus:

— Sed tu iam eo mihi nocēs, quod vivis. Omnino nemo vestrum mihi benevolus est, cum nullo vestrum mihi amicitia erit. Nemini vestrum parcam: nulla re enim magis delector, quam hostium meōrum pernicie.

Surdīs auribus canis.

96. Тезей.

Тезей народився в Тройзені. Його батько був королем Атен. Матір'ю Тезея була Айтра, дочка короля Піттея, яку всі тройзенки високо цинили. Тезееві ні один ровесник не дорівнював ні прикметами духа, ні тіла. Вже змалку не дбав Тезей ні про що (=про ніщо) більше, як про честь та славу.

97. Amulius Romulum et Remum expōnit.

(Ind. plqpf. activi).

Amulius, Albanōrum rex, ab Aenēa Troiāno originem duxerat. Regnavit autem post Numitōrem fratrem, quem regno privaverat et suae potestāti subegerat.

Erat Numitōri filia, Rea Silvia nomine. Hanc Amulius Vestālem legerat et ita perpetuae virginitāti destinaverat. Tamen Rea Silvia geminos pueros in lucem edit, Romulum et Remum. Ab Albānis, sicut postea a Romānis, virgo Vestālis, quae mater fuerat, morte puniebatur. Itaque Rea Silvia, postquam Romulus et Remus in lucem venērunt, in custodiam datur. Pueri autem, a servis regiis in alveo impositi, in Tiberim, qui tunc super ripas redundaverat, mittuntur.

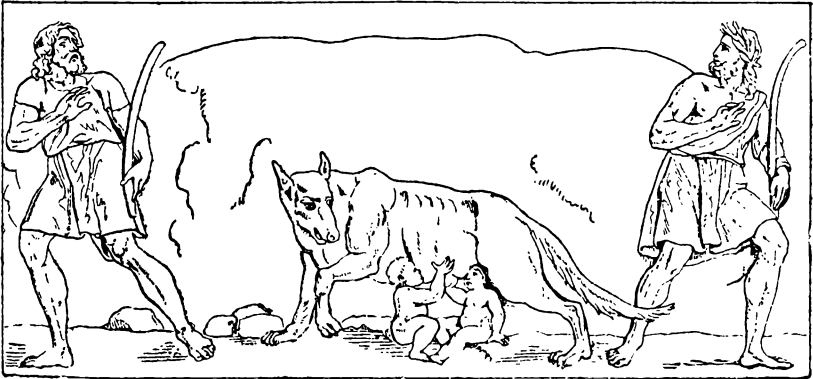
Весталька

98. Lupa Romulum et Remum alit.

(Ind. plqpf. activi).

Iam aquae recesserant et Fortūna populi Romāni alveum in siccō destituerat. Tum forte lupa, quae catulos amiserat, ad eum

locum vēnit. Quae postquam infantes vidit, ultro eos aluit. Ex eo tempore, simulac vagitum audiverat, ad pueros properābat. Ita idem pueri, quos homines exposuerant, a fera bestia conservāti sunt.

99. Oedipus et Sphinx.

(Fut. ex. activi).

Aliquando Oedipus Thebārum portis appropinquaverat. Subito Sphinx ei obvia fit et dicit:

— Siste gradum, viātor, et responde, quod te interrogavero. Sed si male responderis, ilico dilacerabere.

Tum Oedipus:

— Libenter respondēbo, quod me interrogaveris. Sed quid de te fiet, si bene respondero?

— Mox videris, — inquit Sphinx, — nunc responde:

— Quod animal mane quattuor, meridie duobus, vesperi tribus pedibus incēdit?

— Homo, — respondet Oedipus.

Et ilico Sphinx de arduo saxo se praecipitavit animamque efflavit.

100. Сфінкс та Едип.

Перед брамами Теб сидів страшний Сфінкс і всім, що його зустрічали, загадував дуже важку загадку. Вже чимало тебанців, що не розв'язали загадки, розшарпав страшний звір, коли перед містом появився Едип.

Тоді Сфінкс:

— Розв'язи, — каже, — юначе, загадку, яку тобі зараз загадаю. Якщо її відгадаєш, збережеш своє життя.

101. De raptu Proserpinae.

I.

(Ind. plqpf. i fut. ex. pass.).

Per novem dies totidemque noctes Ceres omnes terras et omnia maria peragrābat filiamque suam Proserpinam, quae a Plūtōne in Orcum asportāta erat, frustra quae-rēbat. Decimo denique die a Sole rem omnem comperit et:

— Gravis est, — inquit, — iniuria mea. Itaque non prius segetes curābo, quam Proserpina mihi a Dite remissa erit doloresque mei finīti.

102. De raptu Proserpinae.

II.

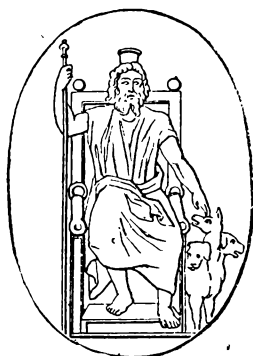
(Ind. plqpf. i fut. ex. pass.).

Iamdūdum a Cerere segetes neglectae erant. Interea homines et animalia fame laborābant, in deōrum autem aris nulla sacra cremabantur. Denique Mercurius ad Cererem venit et:

— Omitte, — inquit, — luctum, dea! Mox filia tua liberāta erit doloresque tui finīti. Nam inde ex hoc tempore Iovis iussu

Церера

Плутон

Proserpina sex anni menses tecum in terris erit, sex reliquos menses in Orco apud Ditem manēbit.

Post nubila Phoebus.

103. Epistula.

(Coni. praes. act. дієслів I кон'юг. й дієслова esse).

Tullius s(alūtem) d(icit) Terentiae suae.

O me perditum, o afflictum! Quid enim? Rogem te, mulierem aegram, ut adsis? Non rogem et sine te sim? — Forsitan

hoc utile sit: Si est spes mei reditus, eam confirma et rem adiuvā; sin spes nulla est, veni ad me!

Quomodo nunc te habes? Quid Tullia et Marcus agunt? Utinam semper mei memores sitis! Utinam dii vos ab inimicōrum iniuriis conservent! Valēte!

104. Viatores et caupo.

(Coni. praes. act. дієслів II—IV кон'юг.).

Viatores. Cur ostium aperire dubitas, caupo?

Caupo. Nescio, qui sitis, qui tam multa nocte veniātis, et metuo, ne quid mihi noceātis. Quodsi sciam, qui sitis et quid petātis, ilico vos intromittam.

Viatores. Cives Romāni sumus. Romā venīmus, petimus Brundisium. Cur autem tam multa nocte veniāmus, audies postea.

Caupo. Salvēte, cives Romāni! Venīte, quaeso, in deversorium!

Cantābit vacuus coram latrōne viātor.

105. Подорожні та шинкар.

Пізно вночі стукають подорожні до дверей гостинниці й домагаються від господаря, щоб пустив їх досередини. Господар запитує подорожніх, хто вони (е), що так пізно вночі стукають (coni.) у двері. Подорожні відповідають:

— Відчини двері й довідаєшся, хто ми й чому так пізно вночі приходимо.

106. De corvo et vulpe fabula.

(Coni. impf. act. дієслів I кон'юг. і дієслова esse).

Corvus casei frustum rostro tenens in arbore sedēbat. Subito vulpes callida accurrit et:

— Quam formōsus es, — inquit, — carissime corve! Si vox quoque tua formae accommodāta esset, ego te regem avium salutārem. Aves enim te regem creārent, si voce canōra praeditus esses.

Tum corvus, vulpis laudibus inflātus, rostrum aperuit, ut cantāret. Sed vix „cras-cras“ dixerat, cum caseum rostro emisit, quem vulpes ilico captāvit et devorāvit.

„Cras-cras“ — corvi vox.

107. De Nioba.

I.

(Coni. impf. act. дієслів II—IV кон'югаціі).

Nioba, Thebanōrum regīna, septem filios et septem filias habēbat. Qua re superba Latōnam saepe illudēbat, quod unum filium et unam filiam habēret.

Aliquando mulieres Thebānae ad templum properābant, ut Latōnam sacris colerent. Quod postquam Nioba cognōvit, mulieres monuit, ut Latōnam neglegerent sibi bique sacra parārent.

Latōna superba Niobae verba audiverat. Itaque Apollini et Diānae mandāvit, ut matris contumeliam punirent.

108. De Nioba.

II.

Apollo et Diāna sine mora Thebas venērunt, ut matris mandāta perpetrarent. Et primus Apollo septem Niobae filios sagittis transfixit et necāvit, tum Diāna eōdem modo sex filias vita privāvit. Ultima minimaque restābat. Quae cum tot fratres et sorōres exanimātos

vidēret et nullas iam eōrum voces audiret, timōre perterrita a matre praesidium petivit. Nioba, toto corpore totaque veste ultimam filiam tegens, Latōnam obsecrāre coepit, ut uni minimaque parceret. Sed dum rogat, pro qua rogat, occidit. Tum Nioba, tantis malis fracta, inter filios et filias exanimātos resēdit atque in saxum mutāta est.

Omnia sunt hominum tenui pendencia filo.

109. Colloquium.

(Coni. pf. act.).

R o m ā n u s. Iam satis lusimus, Helena et Tite. Nunc legāmus et scribāmus!

H e l e n a. Ne praescripseris nobis, Romāne, quomodo nos gerāmus. Non oboediēmus tibi.

R o m ā n u s. Sed si quid novi vobis proposuerim aut legerim, nonne aures mihi praebueritis?

H e l e n a. Si fabula pulchra fuerit, libenter te audiverimus.

R o m ā n u s. Audite igitur! Praeclāram fabulam vobis narrābo.

110. De Eridis dono.

(Coni. plqpf. act.).

Ad nuptias Pelei et Thetidis Iuppiter omnes deos convocaverat praeter Eridem, discordiae deam. Itaque Eris graviter Iovem incusābat, quod se non invitāvisset. Cum autem dies cenae venisset omnesque convivae accubuissent, Eris inter deas mālum aureum misit, cui inscriptum erat: Pulcherrimae.

Iuno, Minerva, Venus vehementissime de forma sua certabant. Itaque Mercurius Iovis iussu deas certantes ad Paridem, regis Priami filium, deduxit eiusque arbitrio causam permisit.

Nemo iudex in causa sua.

111. Суд Париса.

Г а л я. Чому не розкажеш далі, Романе? Розкажи, будь ласка, котра богиня була найкраща, що кожна обіцяла Парисові й котрій Парис присудив золоте яблуко.

Роман. З усіх богинь найкраща була Венера. Вона обіцяла Парисові найкращу жінку, якщо їй присудить (conī.

plqpf.) золоте яблуко. Юнона обіцяла Парисові царювання над Азією, а Мінерва мудрість, якщо до них буде прихильніший.

Галія. А як називалася та найкраща жінка?

Роман. Так само, як ти.

112. Epistula.

(Coni. praes. pass.).

Pater Marco et Quinto s. pl(urimam) d. Si vos valētis, bene est; ego valeo. Quae mater mihi de diligentia vestra scripserat, legi libentissime. Quis enim pater non gaudeat, cuius filii ita discant, ut a magistro semper optimi habeantur ac laudentur. Sed spectāte, ne princeps locus a vobis amittātur. Vitāte amicitiam puerōrum, qui ita se gerunt, ut a magistro saepius vituperentur vel puniantur. Si me maturius vidēre placuerit, ex urbe in viam Appiam Calendis Iuniis evolāte! Hac enim via Calendis Iuniis domum reveniam. Litteris meis sine mora a vobis respondeātur, ut sciam, quid domi agātur. Valēte!

Labor omnia vincit.

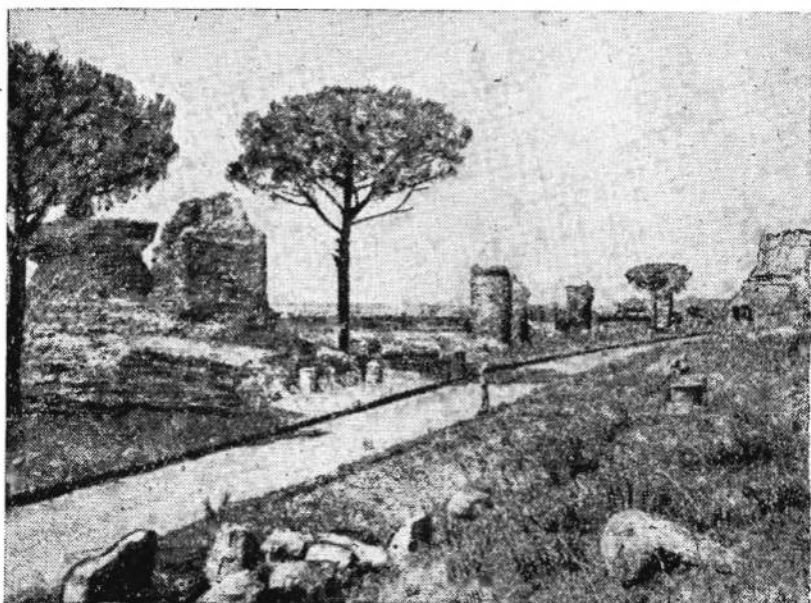
113. Epistula.

(Coni. imperf. pass.).

Marcus patri suo s. pl. d. Praescripsisti nobis, ut litteris tuis sine mora responderētur. Itaque respondeo:

— Ego et Quintus frater multum curavimus, ut a te laudarēmur et amarēmur. Cotidie enim quam diligentissime scholam

frequentavimus et amicitiam puerorum, qui ita se gerēbant, ut a magistro saepius reprehenderentur et punirentur, negleximus.

Аппієва дорога

Calendis Iuniis quam libentissime in viam Appiam evolabimus, ut te revenientem maturius videāmus: nimium diu enim te desideravimus. Vale!

Saepe puer paret, paret ut sibi dona parentis.

114. Добрі діти.

Ми щодня відвідуємо школу і якнайпильніше вчимося. Завжди дбаємо про те, щоб нас хвалили батьки й учителі. Уникаємо приятні хлопців, які так поведуться, що вчителі частіше ганяють їх, а то й карають.

Марко і Квінт були добрими хлопцями. Вони завжди дбали про те, щоб їх хвалили батьки й учителі. Завжди уникали приятні хлопців, які так поводитися, що вчителі частіше ганили їх, а то й карали.

115. De caede Amulii.

(Coni. pf. i plqpf. pass.).

Iam scitis, pueri, quomodo Romulus et Remus e Tiberis undis servāti sint. Nunc audiētis, quomodo Amulii scelus punitum sit.

Aliquando ad eum locum, ubi puerōrum alveus destitūtus erat, Faustulus, regius pastor, venit. Hic pueros secum asportat eos-

que Larentiae uxōri tradit. Qui cum adolevisent a quoque viro expositi essent cognovissent, iniurias suas vindicāre constituerunt. Itaque cum parva quidem, sed forti aequalium manu Amulii domum invādunt regemque obtruncant. Tum Numitōrem avum in regnum restituunt.

116. Свідчення Фавстула.

Одного разу розбишаки спіймали Рема і привели наперед до Амулія, а потім до Нумітора (pass.). Тоді Фавстул, коли йому про те донесено, прикликав до себе Ромула й сказав:

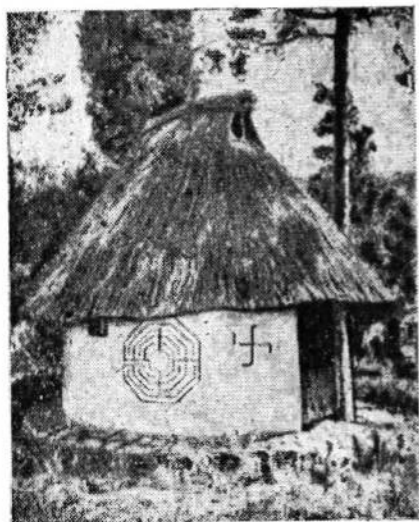
— Тепер відкрию тобі, хто (= яка) була твоя мати, як я тебе врятував і виховав (pass.). Слухай і запам'ятай собі!

117. Romulus et Remus Romam condunt.

(Творення прислівників).

Romulus et Remus, cum Numitōrem in regnum restituissent, eisdem locis, ubi iniuste expositi et feliciter conservāti erant, no-

Здогадний образ Ромулової хати

vam urbem condere constituērunt. Itaque taurum album albamque vaccam arātro iunxērunt ac montem Palatīnum sulco et glēba diligenter cinxērunt. Haec fuit orīgo urbis, quae postea Roma appellāta est.

118. De Remi interitu.

(Ступені порівняння прислівників).

Spe celerius in novam urbem magna multitūdo Albanōrum Latinorumque confluit. His Romulus et Remus libentissime agros assignavērunt. Iamque nova urbs fines et inco-

las habēbat, carēbat tantum nomine. Nam fratres acerrime inter se certābant, uter novae urbi nomen daret.

Aliquando Remus, nihil mali providens, liberius et imprudentius se gesserat: glebam enim, qua urbs cincta erat, per iocum transiluit. Tum Romulus, vehementissime irātus, fratrem necāvit. Post fratris necem Romulus facillime imperium novae urbis occupāvit eamque e suo nomine nomināvit.

119. Погані наслідки братньої незгоди.

Легко та скоро Ромул і Рем заснували Рим. Багато важче було спільно володіти. Бо скоріще, як можна було сподіватися, почали брати завзято між собою сперечатися за владу. Ця суперечка була причиною загибелі Рема.

120. Narratiunculae.

I.

Antimachus, clarus poēta, Atheniensibus opus magnum legēbat. Ubi legentem omnes praeter Platōnem, clarum illum philosophum, reliquērunt:

— Legam, — inquit, — nihilo min⁹s: unus enim Plato mihi instar omnium est.

II.

Diogenes philosophus puerum aliquando aquam manibus haurientem vidit. Tum poculum ligneum, quod secum habēbat, ad terram ilico misit et:

— Q u a m s u m p t u ō s u s, — inquit, — f u i!

III.

Aliquando Xerxes, Persārum rex, a Leonida, rege Lacedaemoniōrum, per litteras postulāvit, ut sibi arma mitteret. Leonidas respondit:

— V e n i e t s u m e!

IV.

Menecrates medicus, quia morbos gravissimos sanaverat, Iuppiter cognomine appellabātur. Quo nomine inflātus ad Agesilāum, Lacedaemoniōrum regem, aliquando scripserat:

— M e n e c r a t e s I u p p i t e r A g e s i l ā o r e g i s a l ū t e m!

Agesilāus vero, neglegens reliqua, rescripsit:

— A g e s i l ā u s r e x M e n e c r a t i s a n a m m e n t e m!

V.

Darēus, Persārum rex, copias innumerabiles parābat. Quod Alexander, Macedonum rex, audiens:

— U n u s l u p u s, — inquit, — n o n t i m e t m u l t a s o v e s.

VI.

Hominis superstitiōsi caligas mures adroserant. Qua re commōtus consuluit ille Catōnem, quod malum ostenderētur. Is vero:

— N o n e s t, — inquit, — o s t e n t u m, q u o d m u r e s c a l i g a s a d r o s ē r u n t; a t v e r o s i c a l i g a e a d r o s i s s e n t m u r e s, i d o s t e n t u m f u i s s e t.

СПИС ЛАТИНСЬКИХ ПРИСЛІВ'ІВ І ПРИКАЗОК

1. *Littera docet, littera nocet* (4).
2. *Non scholae, sed vitae discimus* (5).
3. *Lupus in fabula* (9).
4. *Aurōra Musis amīca* (10).
5. *Habent sua fata libelli* (18).
6. *Non multa, sed multum* (21).
7. *Per aspera ad astra* (32).
8. *Medicus curat, natūra sanat* (35).
9. *Ab Iove principium, Iovis omnia plena* (36).
10. *Periculum in mora* (46).
11. *Fortes fortūna adiuvat* (47).
12. *Vita est militia* (48).
13. *Ira est initium insanīae* (50).
14. *Carpe diem!* (59).
15. *Non semper erunt Saturnalia* (59).
16. *Inter arma silent Musae* (60).
17. *Nihil novi sub sole* (62).
18. *Fuimus Troes, fuit Ilium et ingens gloria Teucrōrum* (66).
19. *Verba docent, exempla trahunt* (68).
20. *Vilius argentum est auro, virtutibus aurum* (69).
21. *Pulchrior est res nulla soli natālis amōre* (71).
22. *Usus est magister optimus* (74).
23. *Vivere si recte nescis, decēde perītis* (75).
24. *Tempora mutantur nos et mutāmur in illis* (76).
25. *Ars longa, vita brevis* (78).
26. *Iustitia — regnōrum fundamentum* (83).
27. *Omnia mea mecum porto* (87).
28. *Nomen — omen* (89).
29. *Non est ad astra mollis e terris via* (90).

30. Non eadem omnibus decōra (91).
31. Amīcus Plato, sed magis amīca veritas (92).
32. Omnia praeclāra rara (93).
33. Surdis auribus canis (95).
34. Post nubila Phoebus (102).
35. Cantābit vacuus coram latrōne viātor (104).
36. „Cras-cras“ — corvi vox (106).
37. Omnia sunt hominum tenui pendentia filo (108).
38. Nemo iudex in causa sua (110).
39. Labor omnia vincit (112).
40. Saepe puer paret, paret ut sibi dona parentis (113).
41. Unus Plato mihi instar omnium est (120).
42. Unus lupus non timet multas oves (120).

ВИПРАВЛЕННЯ ПОМИЛОК.

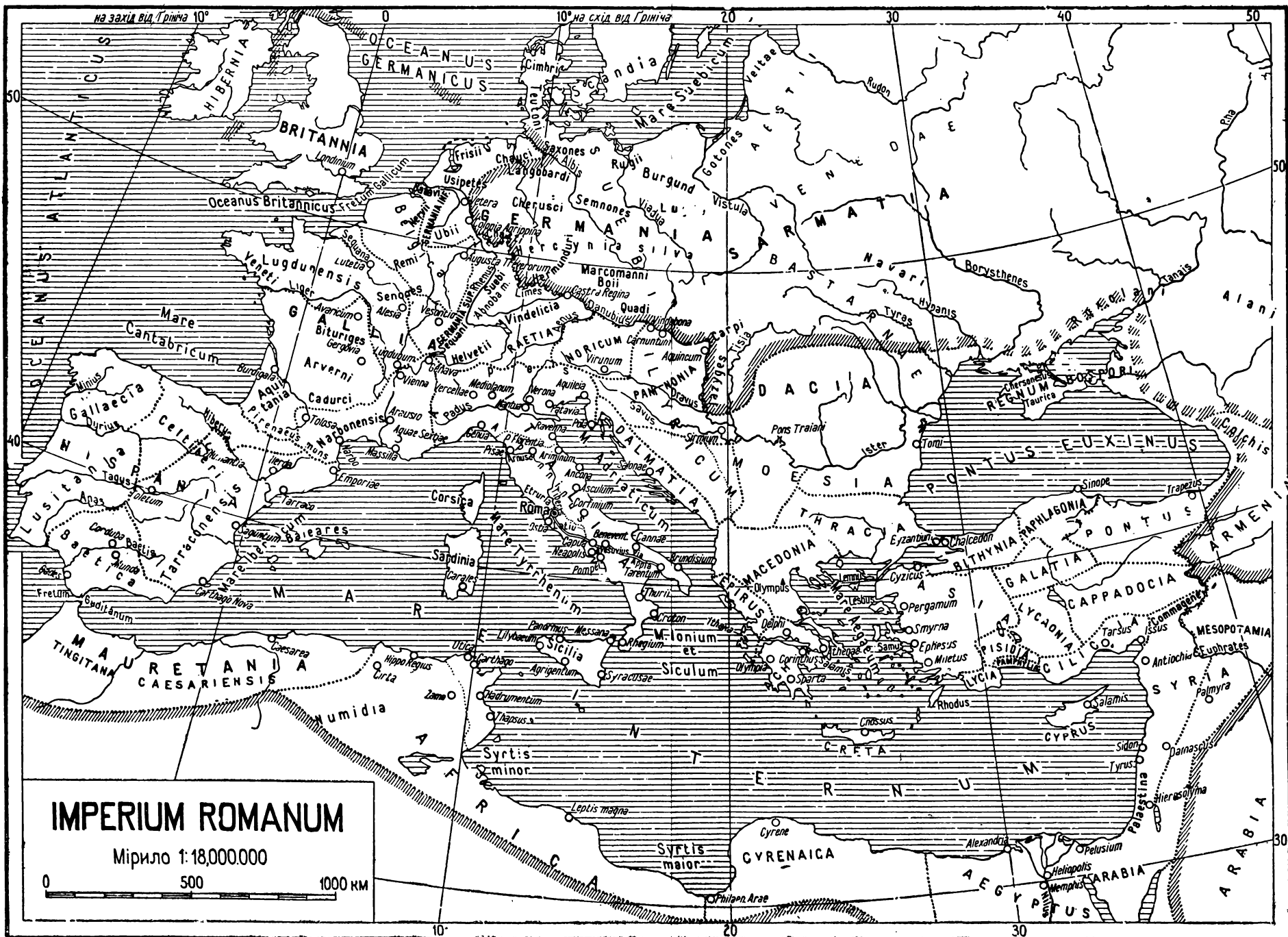
На 20-ій сторінці читанки в 49-ій статті надруковано *Amaltheae* — треба — *Amalthēae*.

В поясненнях до 86-ої статті надруковано двічі: ніби то — замість нібито.

В латинсько-українському словнику надруковано при гаслі *aut* після забезпечення — замість після заперечення.

МИКОЛА ПАНЧУК — SCHOLAE LATINAE I

СЛОВНИКИ

УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО
КРАКІВ 1943 ЛЬВІВ

СЛОВА Й ПОЯСНЕННЯ ДО ОКРЕМИХ СТАТЕЙ

1.

Присвоєне слово	Латинське слово	Його значення
альбом	album	біла дошка, список
аркуш	arcus	лук, дуга
барвінок	pervinca	барвінок
вулькан	Vulcānus	Вулькан (бог вогню)
гріш	grossus	грубий
інструмент	instrumentum	знаряддя
календар	calendarium	книга довгів
кварта, квартира	quarta	четверта (частина)
корона	corōna	вінок
магістрат	magistrātus	уряд, урядовець
мур	murus	мур, гребля
нація	natio	нарід
рожа	rosa	рожа
фабрика	fabrica	верстат
фамілія	familia	сім'я, челядь
фігура	figūra	постать, образ
форма	forma	форма, постать
фоса	fossa	рів

Album — біла дошка, список. Була це дерев'яна дошка, помазана гіпсом і призначена для всяких урядових об'яв.

Слово „аркуш“ означало первісно листок паперу, зігнутий у трубку (дугу).

Слово *calendarium* походить від слова *Kalendae = Calendae*. Так називали стародавні римляни перший день місяця, в якому довжники повинні були сплачувати вірителям свої довги.

2.

Латинське слово	Його значення	Присвоєне слово
<i>schola</i>	шкільна година, школа	школа
<i>bursa</i>	спілка, товариство	бурса
<i>seminarium</i>	садівнича шкілька, розсадник	семінарія
<i>classis</i>	з'єднання	кляса
<i>charta</i>	листок паперу	карта
<i>atramentum</i>	чорнило	атрамент
<i>theca calamaria</i>	скринька на пера й ручки, пернік	тека, каламар
<i>linea</i>	льняна нитка	лінія
<i>circus</i>	коло, круг	цирк
<i>circulus</i>	кружок	цикуль
<i>quadrātus</i>	чотирикутний	квадратний
<i>quadrātum</i>	чотирикутник	квадрат
<i>tabula</i>	дошка, таблиця	таблиця, табуля
<i>creta</i>	земля з Крети, кре- йда	крейда
<i>vacatio</i>	пільга, воля	вакації
<i>versus</i>	рядок, стрічка	вірш
<i>declamatio</i>	вправа у вимові	деклямація

Щоб правильно наголошувати латинські слова, вивчіть ці правила:

1. У двоскладових латинських словах завжди наголошуємо передостанній склад: *páter* (батько), *máter* (мати), *púer* (хлопець), *lúdus* (забава).

2. В три- і більшескладових словах наголошуємо або передостанній склад, або третій від кінця: передостанній наголошуємо тоді, коли він довгий; коли ж передостанній склад короткий, тоді наголошуємо третій склад від кінця:

Minotaurus (Мінотавр), amoenus (розкішний), magistratus (урядовець, уряд), habere (мати), amicus (приятель), corona (вінець), natura (природа), papyrus (папірус), accirro (прибігаю), columna (колона), magistra (вчителька);

filii (син), filia (дочка), natio (нарід), littera (буква), homines (люди), tempora (часи), discipula (учениця), obsecro (благаю), celeberrimo (святкую), impetro (випрошую).

3. Довгий склад вимовляємо довше, а короткий — коротше.

4. Довгий склад може бути:

а) природно-довгим, коли має двозвук або довгий голосний: caelum (небо), Minotaurus, amicus, corona, natura, papyrus;

б) умовно-довгим, коли в ньому після короткого голосного наступають щонайменше два приголосні, за винятком груп, складених з одного німого приголосного (c, g, p, b, t, d) і з пливкого l або r: accirro, columna, magistra, але obsecro, celeberrimo, impetro.

5. В цій книжці позначена рисою над голосним передусім довгість передостанніх природно-довгих складів з простим голосним: amicus, natura. В усіх інших випадках міра, тобто довгість або короткість передостаннього складу, не позначена, бо її легко можна пізнати.

В таких словах, як appareo (з'являюся) і custodio (стережу), яких склади в різних формах змінюють своє місце, позначена також довгість третього складу від кінця: appareo — apparens з'являюся — з'являєшся, custodio — custodis стережу — стережеш, але sustineo — sustines піддержую — піддержуєш, pervenio — pervenis приходжу — приходиш.

3.

de, з abl.	про, з
tabula, -ae	таблиця, дошка
nigra	чорна
est	(він, вона, воно) є
forma, -ae	форма, постать
quadrata	чотирикутна, квадратна
discipula, -ae	учениця
magistra, -ae	вчителька

purgat	чистить, стирає
creta, -ae	крейда
dat	дає, подає
littera, -ae	буква
scribit	пише
purga	постирай
puella, -ae	дівчина

Зверніть увагу на місце присудка в латинському реченні!
Де він звичайно стоїть?

Відповіжте по-латинському на питання: *Quis* (хто?) *tabulam purgat*? *Quid* (що?) *discipula scribit*? *Quanam re* (чим?) *discipula litteram scribit*? *Cuius rei* (чия) *forma est quadrata*?

4.

in з abl. (на пит. де?)	в, на
schola, -ae	школа
Latīna	латинська
magnopere	дуже
placent	подобаються
admonet	заохочує, навчає
recte	правильно, добре
scribite	пишіть
falsa	помилкова, неправильна
spongia, -ae	губка
delēte	знищуйте, стирайте
docet	учить, навчає
nocet	шкодить

Quid *magistra scribit*? *Cui* (кому?) *litterae Latīnae magnopere placent*?

5.

Iulia, -ae	Юлія
et	і (й), та
Sophia, -ae	Софія, Софійка
lingua, -ae	язик, мова
discunt	учаться

iam	вже
Latīne	по-латинському, по-латинськи
legunt	читають
scribunt	пишуть
pauca	мало, небагато, дещо
etiam	навіть, також
intelligunt	розуміють
semper	завсіди, завжди, все
laudat	хвалить
schola, -ae	шкільна година, школа
sed	а, але, тільки, лише
vita, -ae	життя
discimus	учимося

Cui lingua Latīna placet? Quem magistra laudat?

Що значить по-латинському ч о р н а д о ш к а , ч о т и р и к у т н я ф о р м а ? З'ясуйте собі на прикладах читанки, як відмінюються латинські прикметники, і провідмінійте подані іменники разом з їхніми прикметниками.

6.

avia, -ae	бабуся
salūto, -as	поздоровляю, відвідную
rosa, -ae	роза
viola, -ae	фіялка
porto, -as	ношу, приношу, несу
sella, -ae	крісло
sedeo, -es	сиджу
tum	тоді, потім, опісля
interrogo, -as	питаю(ся), запитую
valeo, -es	я здоров (дужий, сильний)
-ne (приєднується до попереднього слова)	чи
labōro, -as	працюю
carissima	найдорожча
ego	я
respondeo, -es	відповідаю
sī	якщо

vos
bene

ви
добре

Утворіть ind. praes. act. від дієслів: salūto, sedeo; labōro, valeo; interrogo, respondeo. Відшукайте основи й закінчення.

Quem (кого?) Iulia et Sophia salūtant? Ubi (де?) avia sedet? Quid puellae aviae portant? Valetisne et laborātis?

7.

rana, -ae
moneo, -es, -ēre
ciconia, -ae

insidiae, -ārum
paro, -as, -āre
insidias paro, з dat.
clamo, -as, -āre
caveo, -es, -ēre
caveo ciconiam (acc.!)
servo, -as, -āre
tua
maneo, -es, -ēre
sub, з abl.
aqua, -ae
sileo, -es, -ēre
capto, -as, -āre
ciconiae (genet.!) est captāre

vito, -as, -āre
vito ciconiam (acc.!)
iam
devoro, -as, -āre

жаба
остерігаю, навчаю, напучую
лелека, чорногуз (бузьбк,
бузьбкó)
засідка, підступ, зрада
готую, приготівляю
засідаю, чатую, чигаю на кого
кричу, гукаю
стережуся, бережуся
стережуся лелеки (родов.!)
рятую, зберігаю
твоя
остаюся, залишаюся
під
вода
мовчу
ловлю
завдання (обов'язок) лелеки
(лелеці треба, лелека має, по-
винен) ловити
обминаю, уникаю
уникаю лелеки (род.!)
вже, ось
пожираю, проковтую

Провідмініайте ciconia alba, vita tua, звернувши увагу на рід іменників в обох мовах.

8.

перед
година латинської мови
наближаюся

ante (з acc.)
schola Latīna
appropinquo, -as, -āre

стираю
тихо
вільно
через хвилину
з'являюся
ти
то добре

purgo, -as, -āre
мовчить
licet
paulo post
appareo, -es, -ēre
tu
bene est

9.

vulpecula, -ae
lupus, -i
fabula, -ae
ad, з acc.
casa, -ae
avidus, -a
accurrit
amicus, -i
inquit (це слово переносимо до наступного речення)
sum
aperite
ianua, -ae
video, -es, -ēre
discēde
amicitia, -ae
lupus in fabula

лисичка
вовк
оповідання, казка, байка
до
хата
жадний, неситий
прибігає
приятель, друг
каже, говорить, сказав

я є
відчинить, одчинить
двері
бачу, виджу
відійди, геть, відчепися
приятель, дружба
(вовк у казці =) саме про вовка була згадка („помовка“)

Ubi est vulpecula? Quis ad vulpeculae casam accurrit? Quem vulpecula videt? Cuius (чией?) amicitiam vulpecula cavet?

10.

discipulus, -i
Romānus, -a
ludus, -i
in з acc. (на пит. куди?)
propero, -as, -āre
servus, -i

учень, ученик
римський
забава, розвага, школа
до, в(у)
спішу(ся), поспішаю
невільник, раб

cera, -ae
stilus, -i
inter, з acc.
Marcus, -i
Publius, -ii
opulentus, -a
dominus, -i
filius, -ii
aurōra, -ae
Musa, -ae

Musae, -ārum

amicus, -a з dat.

aurōra amīca est

Quo (куди?) discipuli Romāni properant? Quem inter discipulos vidēmus? Quid servi portant?

Провідмініайте іменники з прикметниками: lupus avidus, discipulus Romānus.

Orbilus, -ii
magister, magistri
multus, -a
puer, pueri
frequento, -as, -āre
vir, viri
plagōsus, -a

magnus, -a
diligentia, -ae
a, ab, з abl.
postulo, -as, -āre
piger, pigra

віск, дощинка (покрита воском, до писання), табличка
рильце, писальце
між, поміж
Мárко
Публій
багатий, заможний
пан
син
рання зоря
муза (богиня музики, поезії, науки)

музи (всіх було дев'ять), музика, поезія, поетична творчість, наука, наукова творчість, розумова праця, розумові заняття (учня)

прихильний (приятний) до кого — чого

рання зоря сприяє

11.

Орбілій
учитель
численний, багато
хлопець
(часто) відвідую
муж, людина
поквápний (охочий) бити, сердитий
великий
пильність, старанність
від
вимагаю, домагаюся
лінивий, ледачий

sevērus, -a	суворий, поважний
ferula, -ae	різка
timeo, -es, -ēre	боюся, лякаюся

A quo (від кого?) magistri magnam diligentiam postulant?
 Quis est (хто такий?) Orbilius?

Провідмініайте: puer Romānus, magister sevērus, vir magnus.

12.

bibliothēca, -ae	бібліотéка
monstro, -as, -āre	показую
pulcher, pulchra	гарний
liber, libri	книжка
amo, -as, -āre	люблю
imprīmis	передусім
animus, -i	дух, ум, душа, серце
delecto, -as, -āre	забавляю, розважаю, розвеселяю, радую
puerōrum animos delecto	р о з в а ж а ю (уми) х л о п ц і в
admoneo, -es, -ēre	остерігаю, навчаю, повчаю
attentus, -a	напружений, уважний
cum	коли
recito, -as, -āre	читаю, відчитую, зачитую, прочитую
debeo, -es, -ēre	я повинен, мені слід
tu	ти
Decimus, -i	Децім
esto	будь

Запам'ятайте:

Multi et pulchri libri sunt = Є багато гарних книжок.

Вивчіть напам'ять завваги Орбілія. Провідмініайте pulchra fabula.

13.

desidero, -as, -āre	бажаю, хочу
figūra, -ae	фігура, постать, о б р а з
ignōro, -as, -āre	не знаю
subito	нечайно, несподівано, раптом
ager, agri	рілля, поле

tener, tenera
paulo post

appāreo, -es, -ēre
femina, ae
tandem
rusticus, -i
neco, -as, -āre

ніжний, молодий, малий
трохи згодом (згодя), незаба-
ром, незаба́вом
з'являюся, надходжу
жінка
нарешті, накінець
селянин
убиваю, забиваю

Провідмініайте tener animus.

14.

Italia, -ae
antiquus, -a
rusticus, -a
aut
urbānus, -a
aro, -as, -āre
coquus, -i

vilicus, -i
medicus, -i
paedagōgus, -i

plerumque

miser, misera

Італія
старинний, стародавній
сільський
або
міський
орю
ку́хар (ку́харя), кухова́р (ку-
хова́ра)
управитель
лікар (лікаря)
педагог (раб у знатних римлян,
що провѳдив їхніх синів з
дому до школи і з школи до-
дому та наглядав над вико-
нанням домашніх завдань)
звичайно, найчастіше, здебіль-
шого
нешасний, безталанний, бідний

Ubi multi servi erant? Quid servōrum erat?

15.

templum, -i
specto, -as, -āre

magnificus, -a, -um
columna, -ae
tectum, -i
sustineo, -es, -ēre
cella, -ae

святиня, храм
дивлюся, придивляюся, огля-
даю
величний
колона, стовп
дах
піддержую
келія

deus, -i	бог
signum, -i	знак, статуя
aurum, -i	золото
argentum, -i	срібло
ornātus, -a, -um	прикрашений
ante, з acc.	перед
ara, -ae	вівтар
donum, -i	дар, дарунок

Ubi deōrum signa sunt? Qua re (чим?) deōrum signa ornāta sunt? Quo viri et feminae dona portant?

Провідміняйте templum antiq̄uum.

16.

римлянин	Romānus, -i
повний	plenus, -a, -um
всякий (різний)	varius, -a, -um
прикрашаю	orno, -as, -āre
вінець	corōna, -ae
найбільше	maxime
подобаюся	placeo, -es, -ēre

17.

desiderium, -ii	бажання
laboriōsus, -a, -um	працьовитий, трудящий
agricola, -ae	хлібороб, селянин
Titus, -i	Тит
nauta, -ae	моряк
impavidus, -a, -um	сміливий, відважний
oppidum, -i	ѓород, місто
vicus, -i	село
muto, -as, -āre	міняю, замінюю, промінюю, переміною
muto oppidum vico (abl.)	промінюю місто за (на) село
parātus, -a, -um	приготований, готов
ignōtus, -a, -um	невідомий, незнаний
terra, -ae	земля, країна
at	а
poēta, -ae	поет
clarus, -a, -um	славний

Провідмініайте: *agricola laboriōsus, nauta impavidus, poēta clarus.*

Quid Marcus laudat? Cui nauta impavidus placet? Quanam re (на що?) Marcus oppidum mutāre parātus est?

18.

<i>papūrus, -i</i>	паперова билина, папірус
<i>ecce</i>	оце, ось
<i>altus, -a, -um</i>	високий
<i>patria, -ae</i>	батьківщина, рідний край
<i>Aegyptus, -i</i>	Єгипет
<i>olim</i>	колись, давно, давніше
<i>multus, -a, -um</i>	численний, багато, чимало
<i>nunc</i>	тепер
<i>autem</i>	а, але
<i>rarus, -a, -um</i>	рідкий, мало
<i>papūri sunt</i>	папіруси (є) ростуть
<i>vadum, -i</i>	мілина, брід
<i>e, ex, z abl.</i>	з (з родовим)
<i>filum, -i</i>	нитка, волокно
<i>Aegyptius, -iī</i>	египтянин
<i>charta, -ae</i>	листок паперу, папір
<i>chartae, -ārum</i>	папір
<i>parābant</i>	робили
<i>habeo, -es, -ēre</i>	маю
<i>suus, -a, -um</i>	свій
<i>fatum, -i</i>	призначення, доля, судьба
<i>fata, -ōrum</i>	доля, історія
<i>libellus, -i</i>	книжечка, книжка

Провідмініайте *papūrus alta i Aegyptus antiq̄ua* й запам'ятайте, якого роду *papūrus i Aegyptus.*

19.

<i>Saturnus, -i</i>	Сатурн (староітальський бог)
<i>sub Saturno</i>	за Сатурна, в часах Сатурна
<i>beātus 3</i>	щасливий
<i>tunc</i>	тоді
<i>bellum, -i</i>	війна
<i>populus, -i</i>	нарід

pomus, -i	плодове дерево
pomum, -i	плід (садових дерев),
roma, -brum	садовина
atque (ac)	і (й), та
mālus, -i	яблунька, яблуня
plenus 3	повний
mālum, -i	яблуко
pirus, -i	груша
pirum, -i	грушка
prunus, -i	слива
prunum, -i	сливка

Запам'ятайте:

Non erant domini — Не було панів.

Перекладіть по-українському: Non sunt domini, non sunt servi.

Quando (коли?), agricolārum Romanōrum vita beāta erat? Quis Saturnus erat?

20.

Minotaurus, -i	Мінотавр
lego, -is	збираю, ч и т а ю
attente	уважно
audio, -is	слухаю, чую
solus 3	одинокий, один
labyrinthus, -i	лябіринт
describo, -is	креслю, описую, змальовую
verbum, -i	слово
insolentia, -ae	незвичайна поведінка, п о г а -
	н а (н е ч е м н а) поведінка
sentio, -is	чую, відчуваю, бачу, спостері-
	гаю, завважую
venia, -ae	вибачення, прощення
peto, -is з асс.	прямую, п р о ш у́, нападаю
peto veniam	прошу́ вибачення

Порівняйте ind. praes. act. дієслів: lego, audio; scribo, sentio. Відшукайте основи й закінчення.

Quomodo (як? яким способом?) discipuli audiunt? Quid (чого?) Decimus petit?

21.

porro
attento animo
studeo, -es, -ēre

argumentum, -i
scribo, -is, -ere
disco, -is, -ere
appello, -as, -āre
sumo, -is, -ere
iterum
memoria, -ae
attendo, -is, -ere
multa (verba)
multum

дали
(напруженим умом) уважно
займаюся, стараюся, прикла-
даюся (до чого —dat.)
зміст, переказ
пишу
учуся
звертаюся, говорю, називаю
беру
знов, знову, вдруге
пам'ять
натягаю, напружую, уважаю
багато слів, широко
багато змісту, глибоко

Порівняйте ind., imperat. і inf. praes. act. дієслів sumo, audio.

22.

Квінт
перший
виконую
робота
здаю
свій
підкреслюю (зазначую)
помилка
стою
земля
дивлюся в землю
кличу
подаю
а
ані — ані
ані не

Quintus, -i
primus 3
persolvo, -is, -ere
pensum, -i
reddo, -is, -ere
suus 3
noto, -as, -āre
vitium, -ii
sto, -as, -āre
humus, -i, fem.
specto humum
voco, -as, -āre
do, das, dare
sed, autem (кладеться на дру-
гому місці)
neque (не) — neque (не)
neque (не)

Слів, що в дужках, не перекладайте!

Порівняйте ind., imper. і inf. praes. act. дієслів: voco, video, persolvo, sentio.

23.

unde?	звідкілля? звідкіль? звідки?
venio 4	приходжу, й д у
circus, -i	коло, круг, цирк
ludi, -ōrum	перегони
prope, з асс.	близько, недалеко, біля, коло
unā	разом, спільно
aurīga, -ae	погонич
victoria, -ae	перемога
gaudeo 2	тішуся, радію

Ubi Marcus sedēbat? Quid pueri spectābant?

Провідміняйте в ind. impref. act. дієслова: specto, video; laudo, gaudeo.

24.

Minerva, -ae	Мінерва (богиня)
tunica, -ae	туніка
palla, -ae	палля, хустка
amictus 3	загорнутий, одягнений
praeterea	крім того
lorīca, -ae	панцер
galea, -ae	шолом
gero 3	несу, ношу
laevus 3	лівій
umerus, -i	рамено, плече
hasta, -ae	спис
scutum, -i	щит
dexter, dextera, dexterum (dexter, dextra, dextrum)	правій
dextrā	в правій руці
sinister, -stra, -strum	лівій
sinistrā	в лівій руці
teneo 2	тримаю, держу, маю
dea, -ae	богиня
aliquid	щось
reperio 4	знаходжу, відкриваю, в и д у - м у ю, в и г а д у ю -
aliquid animo reperio	щось (розумом) видумую, про щось думаю

В цій статті описаний образок 22 статті.

Утворіть ind. imperf. act. дієслів scribo й reperio.

25.

sapientia, -ae	мудрість
opera, -ae	праця, робота
operā	за допомогою, з допомогою
litterae, -ārum	букви, лист, письменство, література, наука
artificium, -ii	ремесло
vigeo 2	я є здоровий, процвітаю, розвиваюся
noctua, -ae	сова
olea, -ae	оливне дерево
sacer, -era, -erum	святий, посвячений (кому — gen.)
faveo 2	сприяю
item	так само, також
gloria, -ae	слава
servio 4	служу, дбаю (про що — dat.)
impiger, -gra, -grum	нелінійний, пильний
subvenio 4	(підходжу з допомогою) помагаю
punio 4	караю
iustus 3	справедливий, оправданий, правий
curo 1, з асс. речі	стараюся, дбаю про що, опікуюся чим
bellum gero 3	(досл. двигаю війну) проваджувати війну, воюю
saepe	часто
sacra, -ōrum	жертва, жертви
paro sacra	(приготовляю) складаю жертву (жертви)
praebeo 2	доставляю, доставляю, даю

Cuius operā litterae et artificia vigēbant? Cui Minerva imprimis favēbat?

Порівняйте indic. impf. act. дієслів: paro, faveo, gero, subvenio і т. ін.

26.

aliquando	колись, давно, одного разу
quando?	коли?
inquiet (вставляємо в наступ- не речення)	кажуть, говорять
obtempero 1, з dat.	корюся, догоджаю, вгоджую кому, слухаю кого
desino 3	перестаю
coaxo 1	квакаю, рахкаю
ilico	негайно, зараз
truncus, -i	пень, колода
truncum dominum habeo	маю за володаря (царя) колоду
impero 1 з dat.	наказую, паную над ким
praecipito 1	скидаю, кїдаю

Утворить fut. I від дієслів *do* і *habeo*.

27.

diu	довго
lateo 2	скриваюся, ховаюся
tacite	тихо, тихцем
supra, з acc.	понад, над
verus 3	правдивий, справжній, дійсний
natūra, -ae	природа, вдача
explōro 1	досліджую
una	одна
amīca, -ae	прїятелька, подруга
colo 3	обробляю (землю); шаную, по- важаю, славлю
inanimus 3	бездушний, неживий, мертвий
numquam	ніколи, ніколи не
metuo 3	боюся, лякаюся
oboedio 4	корюся, слухаю
ceteri, -ae, -a	всі інші, решта
cum	тоді, як; коли

Провідміняйте fut. I дієслів *colo* і *servio*.

28.

по	post з acc.
обід	сена, -ae

іду (=спішу)	propero 1
сад	pomarium, -ii
там	ibi
рву	lego 3
приходжу	venio 4
радо	libenter
разом	unā
тінь	umbra, -ae
їм	edo 3
потім	tum, postea
оповідаю	narro 1

Речення:

Нарвемо я б л у к та г р у ш о к, дамо я б л у к та г р у ш о к, дівчата слухатимуть б а й о к — перекладайте так, наче б по-українському було: нарвемо я б л у к а та г р у ш к и (знах.), дамо я б л у к а та г р у ш к и (знах.), дівчата слухатимуть б а й к и (знах.).

Quosum (з ким?) pueri in umbra sedēbunt? Quid pueri puellis narrābunt? Quomodo puellae fabulas audient?

На інші речення статті складіть самі латинські питання.

Провідмініайте fut. I дієслів: narro, sedeo, lego, audio і т. ін.

29.

asinus, -i	осел
leo, -ōnis	лев, лева
cum, з abl.	з (з орудним)
ferus 3	дикий
fera, -ae	дикий звір
silva, -ae	ліс
iussu	з наказу
clamor, -ōris	крик, рев
terreo 2	страшу, лякаю, полошу, полó-хаю, непокою
fugo 1	проганяю, виганяю
numerus, -i	число, кількість
denique (= tandem)	нарешті, накінець, вкінці
labor, -ōris	праця, труд
fatigātus 3	змучений, утомлений
advoco 1	кличу, прикликую

appropinquo 1 (з dat.)	наближаюся, підходжу до ко- го — чого
meus 3	мій
enim	бо
ignavia, -ae	ліни́вство, ле́дарство, бо́яз- ли́вість

Quocum (з ким?) asinus feras captābat? Cur (чому? з якої
причини?) leo asini elamōrem non timēbat?

Провідмініайте в sing.: labor clarus, leo magnus.

30.

Bacchus, -i	Бакх (бог вина в стародавніх греків та римлян)
praedo, -ōnis	здобі́чник, розбі́йник, розби- шака
maritimus 3	морський, приморський, над- морський
comprehendo 3	ловлю, хапаю, придержую, ув'язнюю
gubernātor, -ōris	стерник, керівник
navigium, -ii	судно, корабель
agnosco 3	пізнаю
suadeo 2	раджу, дораджую
libero 1	увільняю
comes, -tis	товариш
captīvus, -i	бранець, полонений
dux, ducis	вождь (вождя́), полководець, провідник
consilium, -ii	рада, порада, плян, думка
pareo 2	коріюся, слухаю
improbus 3	нечесний, поганий
homo, hominis	людина
vinum, -i	вино
expleo 2	виповняю, наповняю
simul	одночасно
saevus 3	грізний, страшний
leo improbos homines petit	лев кидається (нападає) на по- ганих людей
desilio 4	зіскакую

delphīnus, -i
se

дельфін
себе, ся

Quis Bacchum comprehendit? Quem leo saevus petit?

Провідміняйте: comes clarus, homo iustus.

31.

praeclārus 3
conegium, -ii

преславний, прегарний
товариство, колегія (назва
школи)

institutum, -i
praeceptor, -ōris
imperātor, -ōris

установа, звичай
учитель
вождь, полководець, цісар,
і м п е р а т о р

designo 1

визначаю, назначаю, призна-
чую, іменую

mos, moris
mores, -um
amor, -ōris
scientia, -ae
sermo, -ōnis
supero 1

обичай, звичай
поведінка
любов, запал
знання
розмова, (усна) мова

separātus 3

перевищаю

honor (honus), -ōris

відділений, окремий

sedes, -is

честь, шана, повага

honōris sedes

крісло, лавка, місце, оселя

senātor, -ōris

почесне (шановливе) місце

сенатор (член сенату, тобто
староримської державної
ради)

proximus 3

найближчий, сусідній

subsellium, -ii

лавка

obtineo 2

займаю

Провідміняйте mos pulcher.

32.

novus 3
salve — salvēte

новий, свіжий
(будь здоров — будьте здоро-
ві) привіт тобі — привіт вам

flos, floris
occupo 1

квіт, квітка
займаю

occupo sedem

ita

fere

sicut

mi (voc. від meus 3 мій) puer

pergo 3

sicut disco, discere pergo

verus 3

miles, militis

traho 3

per, з acc.

asper, aspera, asperum

aspera, -ōrum

astrum, -i

astra, -ōrum

займаю своє місце, сідаю на
своєму місці

так

майже, більш — менш

як

мій хлопча

продовжую, роблю щось далі
учуся далі так, як досі (доте-
пер)

правдивий, дійсний, справжній

вояк (род. вояка́), боець

тягну, заохочую, запалюю

через, крізь, по

шорсткий, ра́павий

труднощі, труди

звізда, зоря

небеса, небо, безсмертність,

слава

33.

Chiron, ōnis

Centaurus, -i

nomen, nominis

corpus, -oris

duo

unus, -a, -um

caput, capitis

humānus 3

alter, altera, alterum

alter — alter

equinus 3

genus, -eris

infestus 3

sidus, -eris

medicīna, -ae

peritus 3, з gen.

peritus sum siderum ac medi-
cīnae

Хірон

центавр, кентавр

ім'я, імення

тіло, тулуб

два

один

голова

людський, людяний, увічливий,
освічений

один з двох, другий

один — другий

кінський

рід, плем'я

ворожий, неприязний

звізда, зоря, зірка

лік, лікування

досвідчений, що знається, що
розуміється

знаюся на звіздах та лікуванні

vulnus, -eris	рана
curo 1, з acc.	дбаю про кого-що, лікую
quoque	також
heros, herōis, acc. sing. herōa	герой, лицар
erudio 4	просвічаю, освічую, учу
educō 1	виховую
Centauro (dat.) duo corpora sunt	у кентавра є два тулуби (Як дослівно?)
corporum alterum — alterum	один з тулубів — другий

Провідмініайте: *nomen clarum, genus humānum, corpus tenerum, caput magnum.*

Quis erat Chiron? Quot (скільки?), corpora erant Chirōni, quot capita? Favebatne Chiron generi humāno? Favebantne ceteri Centauri hominibus? Cuius rei Chiron peritus erat, quem educābat?

34.

aureus 3	золотий
aetas, -ātis	вік, доба
aureā aetāte	в золотому віці
secūrus 3	безжурний, без журби
tutus 3	безпечний, спокійний, безпечно, спокійно
vivo 3	живу
inarātus 3	незораний
varius 3	різний, всякий
frux, frugis	овоч, плід
edo 3	видаю, роджу
flumen, -inis	річка
lac, lactis	молоко
abundo 1, з abl.	маю подостатком, я (є) багатий
arbor, -oris, fem.	дерево
folium, -ii	лист, листок
folia, ōrum	лістя
mel, mellis	мід, мед
flavus 3	жовтявий, жовтий
fluo 3	пливу, течу, стікаю, скаплюю
paux, pacis	спокій, мир

perpetuus 3

libertas, -ātis

aequitas, -ātis

floreo 2

fraus, fraudis

iniuria, -ae

lex, legis

iudex, iudicis

постійний, невинний, тривалий, вічний

свобода, воля'

рівність, справедливість

цвіту, процвітаю, розвиваюся

облуда, лукавство, злочин

неправда, кривда, образа

закон

суддя

Quando homines secūri ac tuti vivēbant? Quam ob rem (чому?) aureā aetāte homines tuti ac secūri vivēbant?

Провідмініайте: aetas aurea, pax perpetua, fraus magna.

35.

Aesculapius, -ii

opinio, -ōnis

opiniōne

Apollo, -inis

Ескулап (бог лікарів)

думка, гадка

на думку

Аполлón (бог віщунів, поетів і лікарів)

Corōnis, -idis

virtus, ūtis

natūrā

praeditus 3

aegrōtus 3

bonus 3

valetūdo, -inis

restituo 3

Короніда (мати Ескулапа)

хорообрість, чеснота, здібність

зроду

наділений, обдарований

хворий, недужий

добрий

стан здоров'я, здоров'я

відбудовую, відновляю, повертаю

mortuus 3

умёрлий, помёрлий, як іменник — мрець (мерця)

inferi, -ōrum

спідні (долішні, низові) істоти, той світ (який на думку стародавніх греків та римлян був під нами)

excito 1

ab inferis excito

буджу, викликую, відкликую

(відкликую з того світу) воскресшаю

acerbus 3

Pluto, -ōnis

гіркий, прикрий

Плутón (бог того світу)

dominatio, -ōnis	влада
libero dominatiōne	увільняю від влади
Iuppiter	Юпітер (володар богів і людей)
querēla, -ae	скарга, жа́лоба, нарікання
permōtus 3	зворушений, спонуканий
permōtus querēlis	під впливом (з причини) скарг (нарікань)
fulmen, -inis	блискавка, грім, перу́н (-на́)
sano 1	уздоровляю, вилікову

Qua re Aesculapius multos mortuos liberat? Qua re permōtus Iuppiter Aesculapium necat?

Провідміняйте: magna virtus, clara opinio, bona valetūdo.

36.

Romānus, -i	римлянин
pater, patris	батько
mater, matris	мати
frater, fratris	брат
soror, -ōris	сестра
iuvenis, -is	молодець, юнак
virgo, -inis	дівчина, панна, панночка
senex, senis	дід, дідусь, старий
Iuppiter, Iovis	Юпітер (володар богів і людей)
Iuno, -ōnis	Юнона (богиня)
uxor, -ōris	жінка, дружина
Cyclops, Cyclōpis	циклоп
Aetna, -ae	Етна (вулькан на Сицилії)
paro 1	готую, роблю, виробляю
aquila, -ae	орел
principium, -ii	почáток
omnia (nom. pl. n. gen.)	все

Quot deos antiq̄ui Romāni colēbant? Quis erat Iuppiter? Cui Cyclōpes fulmina parābant? Cuius aquila sacra erat?

37.

побожність	pietas, -ātis
слава	laus, laudis, gloria, -ae

релігійність
залежить від (=є в спромозі)
богів
життя
не тільки — але й
окремі
цілий
нарід (= громадянство)
праведність
чесність
молитви
жертви
ласка
здобуваю
собі

religio, ōnis
in deōrum potestāte (potestas,
-ātis) est
salus, -ūtis
non solum — sed etiam
singuli, -ae, -a
cunctus 3
civitas, -ātis
probitas, -ātis
virtus, -ūtis
preces, -um
sacra, -ōrum
gratia, -ae
paro 1, concilio 1
sibi

Neptūnus, -i
mare, -is
immensus 3

profundus 3
domicilium, -ii
voluntas, -ātis
ex voluntate
turbo 1

sedo 1

animal, -ālis
non solum — sed etiam

marinus 3
obnoxius 3
terrēnus 3

38.

Нептун (бог моря)
море
незмірний, незмірний, безко-
нечний, безкрай
глибокий, бездонний
домівка, оселя
воля
до вподоби
непокою, розбурхую, підношу
(море), колочү, каламучу
садовлю, втихомирюю, успо-
коюю
створіння, тварина, звіря
не тільки (лише) — але й (та-
кож)
морський
підвладний, підлеглий
земний

Відмінняйте: mare profundum, animal marinum.

39.

augurium, -ii
infaustus 3

віщування
нешасний, зловіщий, поганий

Punicus 3	пунійський
primus 3	перший
P(ublius) Claudius Pulcher	П(ублій) Клавдій Пульхер (римський консул з 249 р. пер. Хр.)
consul, -is	консул (високий урядовець в стародавньому Римі; під- час війни він був полковод- цем)
classis, -is	з'єднання, з'єднання кораблів, фльота
navis, -is	корабель
classis multārum navium	фльота, що складається з ба- гатьох (численних) кораблів
Sicilia, -ae	Сицилія (острів)
navigo 1	пливу на кораблі (кораблях)
ad, з acc.	до, коло, недалеко, під
Drepanum, -i	Дрепанон (місто в північно- західному куті Сицилії)
obviam	назустріч, напроти
obviam venio, з dat.	(надходжу з противної сто- рони) зустрічаю, заступаю дорогу
hostis, -is	ворог, непріятель
augur, -uris	авг'ур (жрець, що вгадував во- лю богів з льоту й поведін- ки птахів)
pullus, -i	кура(тко)
observeo 1, з acc.	оглядаю, досліджую, пригля- даюся, придивляюся (до ко- го — чого)
avis, -is	птах, птиця
sacra avis	(посвячений богам) віщий птах
clades, -is	порáзка, невдача
certus 3	певний, неминучий
praedico 3	заповідаю, віщую
ergo	отже
certe	напевно, бодай
mergo 3	топлю, кїдаю в воду

consul aves mergit

Carthaginiensis, -is

opprimo 3

civis, -is

socius, -i

que (причіплюємо до попереднього слова)

консул велить (наказує) потопити птахів

картагiнець (мешканець міста Картагiни, Carthāgo, Carthaginis, на пiвнiчнiм побережжi Африки)

придавлюю, затоплюю

громадянин, громадянка

товариш, союзник

i (й), та

Bello Punico primo — підчас першої пунійської війни. Перша пунійська війна тривала від 264—241 р. пер. Хр. Морський бій під Дрепанон був в 249 р. пер. Хр. Punicus — пунійський, тобто фенікійський — значить те саме, що й картагінський, бо Картагiна була фенікійською осадою.

Observāre pullos — придивлятися до курчат. Такі курчата держали давні римляни в окремих клітках. В разі потреби (як тут) випускали їх на волю, кидали їм їжу, а авгури з їх поведінки старалися вгадати волю богів.

Провідмініайте: avis sacra, clades certa.

Quo consul Romānus navigābat? Ubi hostium classis consuli obviam venit? Quot naves Romānas hostes opprimunt?

40.

Roma, -ae

urbs, urbis

in numero urbium

locus, -i

gens, gentis

mons, montis, masc.

collis, -is, masc.

situs 3

Roma sita est

medius 3

pars, partis

media pars

forum, -i

Рим

місто, гóрод

між містами

місце

плем'я, на́рід

гора

гóрб, гóрбок

розташований

Рим лежить

середній

часть, частина

серéдина

майдан, площа, р и н о к

Palatinus 3
Capitolinus 3
finitimus 3, з dat.

casūmen, -inis
Capitolium, -ii
arx, arcis

палатинський
капітолінський
пограничний, суміжний, сусід-
ний, недалекий
верх, вершок
Капітолій
(вишгород) замок

Провідмініайте: urbs magna, arx alta.

41.

navigatio, -ōnis
multum
studeo 2, з dat.
merx, mercis
copia, -ae
importo 1
exporto 1
onerarius 3

longus 3
navis longa
velum, -i
remus, -i
ornātus 3
initio
minus

мореплавання
багато, чимало
стараюся, з а й м а ю с я
товар
достаток, велика кількість
вношу, п р и в о ж у
виношу, в и в о ж у
вантажний, товаровий, перевіз-
ний, купецький
довгий
воєнний корабель
вітрило
весло
оздоблений, забезпечений
спочатку
менше, не

Cui rei gentes maritimae multum student?

42.

monstrum, -i
atrox, atrōcis
belua, -ae
horribilis, -e
taurus, -i
Creta, -ae

insula, -ae
Minos, -ōis

чудесний знак; потвора (-и)
лютий, дикий
звір, звірюка
страшний, лячний
бик, віл
Крета (острів на Середземно-
му морі)
острів
Мінос (казковий король Кре-
ти)

rex, regis	король
omnis, -e	весь, цілий, всякий, всілякий
malum, -i	лихо, нещастя
turpis, -e	гидкий, поганий
bestia, -ae	звіря, звір, потвора
forte	випадково, саме
Daedalus, -i	Дедал (славний різьбяр і будівничий з Атен)
nobilis, -e	значний, знаменитий, славний
architectus, -i	будівничий, архітект
aedifico 1	будую
procul	далеко, здалека
oculus, -i	око
habito 1	мешкаю, проживаю

Monstrum capite tauri — потвора з бичачою головою (що мала бичачу голову). Так само перекладайте monstrum corpore hominis.

Порівняйте відміни прикметників atrox і horribilis. Чи у всіх відмінках вони різняться кількістю форм? Що значить: славний будівничий, поганий звір, всякий рід? Провідмінійте ці іменники і прикметники.

Quo corpore erat Minotaurus, quo capite? Ubi Minotaurus habitabat?

43.

Apenīnus, -i	Апенін, Апенінські гори
mons Apenīnus	Апенінські гори
Etruria, -ae	Етрурія
Latium, -ii	Лаціум
Campania, -ae	Кампанія
Apulia, -ae	Апулія
campester, -stris, -stre	плоский, рівний
caelum, -i	небо, клімат
mitis, -e	лагідний
salūber, -bris, -bre	здоровий
fertilis, -e	урожайний, родючий
insignis, -e	помітний, значний, славний
insignis sum	визначаюся
celeber, -bris, -bre	людний, славний
princeps, principis	перший, передовий

Locus має в ном. pl. форми loci й loca. Loci означає більшу кількість місць у книжках, а loca місця на землі. Omnium urbium перекладайте, як согrogum з 33 ст.

Порівняйте відміни прикметників: atrox, mitis і salūber. В котрих відмінках різняться вони кількістю форм?

Провідмініайте: locus celesber, aqua salūbris, caelum mite.

44.

Atlas, Atlantis	Атлант (мітичний велетень, що держить на своїх плечах небо)
narro 1	оповідаю, розкажую
itaque	отже, тому, з цієї (тієї) причини
libenter	радо, з приємністю
auris, -is	вухо
narranti magistro aures praebeo	(оповідаючому вчителеві наставляю уші) слухаю оповідання вчителя
Mauretania, -ae	Мавретанія (країна в північно-західній Африці, де Атлаські гори, тепер Марокко й Альжирія)
veritas, -ātis	правда, дійсність
nam	бо
globus, -i	куля
re vera	дійсно, справді, кажучи правду, властиво
intervallum, -i	віддаль, відстань
disto 1	я віддалений
nullus 3	ніякий, ніякий не, жаден, жаден не
attingo 3	дотикаю, доторкаюся, сягаю (до чого)
nusquam	ніде
nusquam terrarum	ніде на цьому світі
quare	тому, з цієї (тієї) причини, через те
omitto 3	опускаю, відкидаю, залишаю, занехаю

Cur (чому? з якої причини?) pueri narranti magistro libenter aures praebent? Cur unus de pueris in Mauretanium properare paratus est?

Утворить і провідміняйте participia praes. act. дієслів: orno, sedeo, dico, servio.

45.

у

apud, з асс.

46.

exercitus, -us
explorator, -ōris
sese (se)
oculto 1
subdūco 3

військо
розвідач
себе, ся (знах.)
ховаю, скриваю
підводжу, підпроваджую, ви-
воджу, випрова-
джую

evādo 3
mox
proelium, -ii
committo 3
proelium committo

виходжу
незабаром, незабаром
бій
з'єдную, посилаю
починаю (розпочинаю, зачи-
наю) бій
небезпека
проволітка, зволікання
(небезпека в проволіці) небез-
печно проволікати

periculum, -i
mora, -ae
periculum in mora

Quocum exercitus Romānus proelium committet?

47.

copia, -ae
copiae, ārum
adversus, з асс.
extrēmus 3
finis, -is, m.
extrēmi fines
imperium, -ii
pugno 1
memor, -oris, з gen.

достаток, велика кількість
засоби, в і й с ь к о
проти
крайній, найдальший, останній
межа, границя, кінець
погранична смуга, границі
наказ, влада, держава
борюся
пам'ятущий, пам'ятливий

memor sum exercituum

acer, acris, acre
contendo 3

noster, nostra, nostrum
reporto 1
reporto victoriam
fortitudo, -inis
praecedo 3
fortis, -e

fortuna, -ae
adiuvo 1, з acc.

пам'ятаю про військá, згадую
війська

острий, завзятий
натягаю, напружую, силкуюся,
борюся, змагаюся

наш
відношу.
виборюю перемогу
хоробрість, відвага, сміливість
випереджаю, перевищую
сміливий, відважний, хоро-
бий

доля, щастя
спомагаю, помагаю

Cuius dux Romānus memor est? Qua de causa (чому? з якої
причини?) exercitus Romāni claras victorias reportābant? Quem
fortūna adiuvat?

Провідміняйте fortis exercitus.

48.

bucinātor, -oris
bucina, -ae
classicum
cano 3
tubicen, -inis
cornicen, -inis
repeto 3
primum
equitātus, -us
pedes, -itis
pedites, -um
pilum, -i
mitto 3
concido 3
reliquus 3

сурмач, трубач (полководця)
сурма, труба
воєнний знак, гасло
співаю, граю, трублю
трубач піхоти
трубач кінноти
домагаюся, повторяю
насамперед
кіннота
піхотинець
піхота
спис
посилаю, кидаю
убиваю
залишений, решта, всі інші
(пор. ceteri, -ae, -a)

gladius, -ii
impetus, -us
sustineo 2

меч
напад, наступ
піддержую, видержую

tergum, -i	спіна
verto 3	обертаю
terga vertere	утікати
discēdo 3	виходжу, відходжу
victor, -ōris	переможець
victor proelio discēdo	відходжу з бою як перемо- / жець (переможцем)
militia, -ae	військова служба, б о р о т ь б а

Quomodo antīqui Romāni pugnābant?

49.

cornu, -us	ріг
ubertas, -ātis	достаток, багатство
pictus 3	намальований, накреслений
cornua picta	роги на малюнку, роги на образку
magnitūdo, -inis	великість
parvus 3	малий
hircus, -i	молодий цап, цапок
capra, -ae	коза
nympha, -ae	німфа, русалка
Amalthēa, -ae	Амальтея
nymphae nomen est	німфі на ймення, німфа називається
caprīnus 3	козійний, козячий
bibbo 3	п'ю
bonum, -i	добро, дар
redundo 1	виливаюся, розливаюся, я повний чого (в лат. мові abl.)

Quid caprae nomen est?

Що значить великий р і г ? Провідмініайте!

50.

Latōna, -ae	Латона
Lycius 3	лікійський, з Лікії
meridies, -ēi	пóлудень, південь
Delus, -i	Делос (óстрів на Егейському морі)

Lycia, -ae

ibi

planities, -ēi

amplus 3

rivus, -i

haurio 4

tempto 1

pes, pedis

quod

denego. 1, з acc.

fides, -ei

fidem servo

inde

tempus, -oris

inde ex illo tempore

mutātus 3

rabies, -ēi

poena, -ae

do rabiēi poenam

ira, -ae

initium, -ii

insania, -ae

Лікія (країна на південному
побережжі Малої Азії)

там

рівнина, долина

просторий, широкий, великий

потік (потіку)

черпаю, п'ю

пробую, хочу

стопа, нога

тому що, через те що

відмовляю

віра, вірність, слово

дотримую слова

звідти, звідтіл, звідтіля; по-

тім, з того часу

час

з того часу

перемінений

скаженість, лютість, нелюд-
ськість

кара

покутую свою нелюдськість,
караюся за свою нелюд-
ськість

гнів

початок

божевілля

Cuius rei Lycii rustici poenam dant?

51.

dies, -ēi

festus 3

dies festus

res, rei

divinus 3

res divīna

apud, з acc.

annus, -i

series, -ēi

день

святковий, празниковий

свято, празник

річ, справа

божий

богослуження, жертва

у

рік

низка, ряд, серія

feriae, -ārum	дні для відпочинку, свята, ферії
familia, -ae	родина, сім'я, челядь
pro, з abl.	за, замість
magistrātus, -us	уряд, урядовець
publicus 3	народний, громадський, державний
res publica	річпосполіта, республіка, держава
sacrifico 1	приношу жертву, жéртвую
sacerdos, -ōtis	жрець (жертця), жриця
praesum, з dat.	я є над ким (чим), проводжу, керую
valde	дуже

Festōrum diērum seriem Romāni appellābant ferias—
 Н и з к у святкових днів називали римляни ф е р і я м и.
 Скільки є accusativ-ів у латинському реченні та які це частини речення? Які відмінки української мови відповідають латинським accusativ-ам?

52.

ніч	nox, noctis
довгота	longitūdo, -inis
зима	hiems, hiemis
короткий	brevis, -e
довгий	longus 3
літо	aestas, -ātis
теплий	calidus 3
шукаю	peto 3, з acc.
подібний	similis, -e
дні (є) подібні один до одного	= дні дням подібні (є)

Провідмініайте: res divīna, dies longus, fides bona.

53.

Achilles, -is	Ахіллес, Ахілл
Ulixes, -is	Одиссей
dux, ducis	вождь, полководець, князь
Graecus 3	грецький

Troiānus 3	троянський
paro bellum	приготовляюся до війни
Thetis, Thetidis	Тетида
muliebris, -e	жіночий, дівочий
vestis, -is (тільки в однині)	одіж, одяга, сукня, плаття
orno 1	прикрашую, одягаю
orno muliebri veste	одягаю в дівоче плаття, одягаю по-дівочому
regius 3	королівський
puella regia	королівна, царівна
regia, -ae	королівський палац, королівська палата
litus, -oris	морський берег, побережжя
evolo 1	вилітаю, вибігаю
ambulo 1	проходжуюся
frustra	дарма, даремно, надармо, надаремне
prohibeo 2	перешкоджую, здержую, не пускаю
prohibeo bello (abl.)	здержую від війни, не пускаю на війну
maneo 2	остаюся, залишаюся; чекаю (очікую), дожидаю (кого — чого)
hic	тут
desidia, -ae	бездільність
excrucio 1	мучу
vel	або, навіть
ago 3	жену (гнати), веду, роблю
vitam ago	живу

Ubi Achilles vitam agit? Quam ob rem bellum Troiānum ab Achille non parātur? Cur Achilles a matre bello prohibētur?

Провідмініайте ind. praes. passīvi дієслів occulto і prohibeo.

54.

reputo 1	передумую, обмірковую
accurro 3	надбігаю, прибігаю
pila, -ae	м'яч, оп'юка

ludo 3	забавляюся, граю, граюся
ludo pilā	граю в пилку (пилка — забава м'ячем)
maestus 3	смутний, сумний
cura, -ae	журба
omitte curam	покинь журбу, перестань журитися, не журися
celer, celeris, celere	швидкий, прудкий, скорий
pedibus (abl.) celer	швидконогий, прудконогий
difficilis, -e	трудний, тяжкий, важкий
cito	швидко, хутко, шпарко
moveo 2	рухаю, рушаю, порушаю
commoveo 2	порушаю, зворушую, споную
vox, vocis	голос, слово
commovēre vocibus	послухай слів
placet (tibi)	хочеш (подобається тобі)
amplius	більше, довше
sine, з abl.	без
mercatorius 3	купецький
illa navis	той корабель
asporto	відвожу, забираю

Утворіть відомі вам пасивні форми від дієслів laudo і moveo.

55.

mercator, -ōris	купець
peregrinus 3	чужоземний, чужосторонній
furtim	крадькома, крадьки
arma, -ōrum	зброя
sonitus, -us	звук, брязкіт
afflicto 1	ударяю, непокою, мучу
aures armōrum sonitu afflictan- tur	об уші вдаряє (до ушей доходить) брязкіт зброї
fuga, -ae	утеча
fugae se dant	утікають
capesso 3	хапаю
accēdo 3	приступаю, наближаюся
invito 1	запрошую

Крик і брязкіт зброї зчинили навмисне Одиссеєві товариші за намовою Одиссея.

Пізніші події виявляють мету цього підступу.

56.

disciplīna, -ae	наука, виховання, д и с ц и - п л і н а, послух
militāris, -e	військовий
milito 1	служу. у війську, відбуваю вій- ськову службу
servi militantes	раби-вояки
carcer, -eris	в'язниця
dedūco 3	спроваджую, запроваджую, відпроваджую
custos, -ōdis	сторож, вартівник, вартовий
talis, -e	такий
audītur sermo	чути розмову
cur?	чому? з якої причини?
custōdio 4	стережу, вартую, пильную
quia	тому що, через те що
iniuste	несправедливо, неправно
dico 3	говорю, кажу, н а з и в а ю
quo?	куди?
ubi?	де?
exspecto 1, з acc.	очікую, дожидаю

Провідмініайте *īnd. praes. pass.* дієслів *dico* і *audio*.

57.

accūso 1	обвинувачую, оскаржую, н а - р і к а ю
vicarius, -ii	заступник
an	чи
nescio 4	не знаю
cras	завтра

Утворіть *īnf. i imperat. praes. pass.* від дієслів *dico* і *audio*.

58.

другого дня	postero die
випроваджую	edūco 3

я невинний

відсьогодні
державний

carere 2 culpā (я вільний від
вини)
inde ex hoc tempore
publicus 3

Утворить відомі вам пасивні форми від дієслів: *invito, moneo, ducō, puniō*.

59.

Saturnalia, -ōrum, -ibus

mihī
antea

tristis, -e
molestus 3
virga, -ae
verbero 1
catēna, -ae
vitupero 1
filia, -ae
gravis, -e
coerceo 2
quid?
quid multa?

vexo 1
irrideo 2
parco 3, z dat.
parce linguae

mediocriter
iuste
immo
crudeliter

cum iniuria
taceo 2
quaeso (при нак. спос.)

Сатурналії (староримське свято від 17—18 грудня)

мені

передтим, перше, давніше, раніше

смутий, сумний
тяжкий, прикрий

різка

б'ю, січу

ланцюг, pl. кайдани

ганю

дочка

тяжкий

здержую, спиняю, к а р а ю
нащо? для чого?

нащо багато говорити? коротко, одним словом

мучу, переслідую, знущаюся
всмиваю, насміхаюся

щаджу, ощаджую

не говори, не балакай, не балакай

помірно, мало, небагато, трохи
справедливо, по заслuzі
навпакі; о, ні

жорстоко, немилосердно, безпощадно

несправедливо

мовчу

прошу, будь ласка

porcellus, -i	порося
assus 3	печений
carpo 3	скубаю, смакаю, уживаю, користаю (з чого)
carpe diem	користай з нагоди

Порівняйте ind. imperf. pass. дієслів *veho* і *teneo*.

Вивчіть цю статтю напам'ять, поділіть між себе ролі (один нехай буде за пана, а другий за раба) і розмовляйте по-латинському.

60.

castra, -ōrum	табір, кіш
pono 3	кладаю, закладаю
fossa, -ae	рів
vallum, -i	вал
munio 4	укріплюю, забезпечую, оточую
quattuor	чотири
porta, -ae	брама
emitto 3	висилаю, випускаю, pass. можу виходити
spatium, -ii	простір
via, -ae	дорога, вулиця
divido 3	ділю, розділяю
tabernaculum, -i	шатро, намет
sive	або=тобто
praetorium, -iī	намет полководця, преторія
suggestus, -us	підвищення (зладжене з дерниць або цегли), мовниця, трибуна
noctu	уночі
vigilia, -ae	сторóżа, варта (нічна)

Порівняйте ind. imperf. pass. дієслів *mitto* і *munio*. Перемініть речення з пасивними зворотами на речення з активними зворотами.

61.

Saturnia, -ae	Сатурнія (давніша назва Італії), земля (країна) Сатурна
nomino 1	називаю, іменую, настановляю

Italicus 3 civitas, -ātis	італьський, італійський громадянство, г р о м а д а, мі- сто, край, держава
Ianus, -i rego 3, з acc. incola, -ae liber, -era, -erum par, paris quotannis celebro 1	Янус (староітальський бог) керую, правлю (ким—чим) мешканець вільний, свобідний рівний, однакóвий щороку, щорічно часто відвідую, святкую, сла- влю, виславляю, вихваляю підчас Сатурналіїв різниця різницю видно
Saturnalibus (abl.) discrimen, -inis discrimen sentitur	

Quando incolae Italiae liberi ac pares erant? Quo consilio (для чого?) a Romānis quotannis Saturnalia celebrabantur?

Порівняйте ind. imperf. pass. дієслів: nomino, moneo, rego, sentio.

Замініть форми минулого часу відповідними формами теперішнього часу, пропускаючи непотрібні слова.

62.

vellus, -eris iamdūdum Phrixus, -i Helle, Helles poverca, -ae Nephele somnia, -i liberi, -ōrum terreberis capitis periculum	вовна, руно вже віддавна Фрікс Гелла мáчуха Нефела сон діти = terreberis небезпека втратити життя, не- безпека смерти страждання, біль, мука баран баран з золотим руном Кольхіда (країна на, побереж- жі Чорного моря на південь від Кавказу)
dolor, -ōris aries, -etis aries, aureo vellere ornātus Colchis, -idis	

nihil
sol, solis, m.

ніщо, ніщо не
сонце

Periculo, curā, dolōre liberāre перекладайте так само, як dominatiōne liberāre (35 ст.).

За старогрецьким переказом, Фрікс і Гелла походили з беотійського міста „Орхоменос“, де їх батько був королем. Їх рідна мати передчасно померла, і батько одружився вдруге. Мачуха дуже не любила пасерба й пасербицю і хотіла повбити їх.

Утворить fut. I pass. від дієслів *paro* і *terreo*.

63.

conscendo 3 з acc.
super (=supra), з acc.
aēr, aēris, acc. aēra
per aēra
veho 3
incido 3
auxilium, -ii
auxilium a deo peto
preces, -um

виходжу на що, сідаю на що
над, понад
повітря
повітрям
везу, pass. їду
впадаю, упадаю
поміч, допомога
прошу в бога помочи
просьби, прохання, благання,
молитви

neque (nec)
solum
matrimonium, -ii
duco 3
in matrimonium duci

і не
лише, тільки
заміжжя, подружжя
веду, проваджу
вийти заміж, віддаватися (за
кого)

Hellespontus, -i

Геллеспонт (тепер Дарданели)

Quā (кудою?) Phrixus et Helle vehuntur? Cur Helle a deo auxilium petit? A quo Helle servātur atque in matrimonium ducitur?

Утворить fut. I pass. від дієслів *duco* і *audio*.

64.

вчення

praescepta, ōrum (від praeser-
tum, -i рада, порада, наказ)

Сократ

навчаю

атенець

найвищий

щастя

розквіт

залежати від розквіту

виконую

якнайдокладніше

державний закон

найкраще

Socrates, -is (старогрецький філософ, атенець, помер у 399 р. пер. Хр., випивши згідно з присудом атенського суду чарку отрути)

moneo 2

Atheniensis, -is

summus 3

felicitas, -ātis

prosperitas, -ātis

continēri prosperitāte

obseruo 1

quam diligentissime

rei publicae lex (legis)

optime

Порівняйте fut. I pass. дієслів: laudo, moneo, ago, custodio.

65.

Troia, -ae

interitus, -us

Troiānus, -i

fessus 3

dolus, -i

per dolum atque insidias

diuturnus 3

finio 4, -īvi

destino 1, -āvi

consilio (abl.)

ingens, -ntis

equus, -i

ligneus 3

aedifico equum ligneum

venter, -tris

Tenedus, -i

insulam navibus peto

postquam

Троя (місто в Малій Азії)

загибель

троянець

змучений, утомлений

підступ, хитрість, хитрощі, зрада

хитрістю і зрадою, хитро і зрадливо

довголітній

кінчу, кінчаю, докінчую

постановляю, вирішую

за порадою

величезний

кінь

дерев'яний

будую коня з дерева

череву, шлунок

Тенедос (острів)

пливу на острів, відпливаю на острів

як тільки (лише), скоро тільки

oppidum, -i	місто, гóрод
funis, -is, m.	шнур, мотуз
laetitia, -ae	веселість, радість, утіха
epulae, -ārum	страви, обід, бенкет
laetitiae atque epulis se dare	веселитися й бенкетувати

Утворить з допомогою поазбучного латинсько-українського словника ind. perf. act. від дієслів *evolo*, *pugno*, *finio*.

66.

multa nocte	пізно вночі
Aenēas, -ae, voc. Aenēa	Еней (троянець)
foras	за двері, надвір, на вулицю
rogo 1	питаю, питаюся, прошу
quid?	що?
contineo 2, -ui	здержую, стримую, спиняю, усмиряю, гамую
exclāmo 1, -āvi	кричу
Troes, -um	троянці (Troīāni)
Ilīum, -ii	Іліон (Троя)
Teucri, -ōrum	тевкрійці (троянці)
Achīvi, -ōrum	ахіві, ахайці (греки)
dolō (abl.)	хитрощами (<i>per dolum</i>)
aedificiūm, -ii	будинок, будівля
incendium, -ii	пожар, пожежа, вогонь
incendio deleo	спалюю

Fuimus Troes, fuit Ilion — Вже немає нас, троянців, немає Іліону (Вже пропали ми, троянці, вже пропав Іліон).

Quid Apollinis sacerdos exclamāvit?

67.

post, з acc.	по, після
captus 3	схоплений, зайнятий, здобу- тий
post Troiam captam	після здобуття Трої
decimus 3	десятий
pervenio 4, pervēni	приходжу, прибуваю
advena, -ae	приходець, прихідець, чужй- нець

Aborigines, -um	аборигінці, аборигени (казко- вє латинське плем'я)
agri, -ōrum	поля, села
praeda, -ae	добич, здобич
praedam ago 3	жену, зганяю добич, грабую
Latinus, -i	Латин
indīco 3, -dixi	оголошую, оповіщаю, об'яв- ляю
legātus, -i	посол
colloquium, -ii	розмова, переговори
voco 1, -āvi	кличу, називаю, запрошую
pius 3	побожний, чесний, добрий, зи- чливий, доброзичливий, при- хильний
eloquentia, -ae	красномовність
concilio 1, -āvi	здобуваю
sibi	собі

Quam ob rem Latinus Troiānis bellum indixit? Quid sibi Aenēas eloquentia conciliāvit?

68.

ago (-is, -ere, -ēgi) cum Latīno	маю розмову (розмовляю) з Латинном
Troiānus Aenēas veni te (acc.)	я, Троянець Еней, прийшов тебе
gratia, -ae	ласка, прихильність, подяка
magnas gratias ago	складаю велику подяку, дуже дякую
me (acc.)	мене
invītus 3	нерадий, неохочий, н е р а - д о, н е о х о ч е
veniam do	вибачаю
mihi (dat.)	мені
tibi (dat.)	тобі
ignosco 3	вибачаю, пробачаю, прощаю
Lavinia, -ae	Лавінія
in matrimonium do	віддаю за жінку
doceo 2, -ui	учу, навчаю
exemplum, -i	приклад, зразок

Придивіться ближче до речення: *Magnas, o rex, tibi gratias ago, quod cum Troiānis proelium non commisisti*. Це, як бачите, складно-підрядне речення, де підрядне речення виражає дію, що відбулася раніше головної, теперішньої. Яким часом передає латинська мова дію, що відбулася раніше іншої, теперішньої? З'ясуйте самі правило та добре собі запам'ятайте його.

69.

Cornelia, -ae	Корнелія (мати Тиберія і Гая Гракхів)
Gracchus, -i	Гракх (римське прізвище)
Campānus 3	кампанський, з Кампанії
matrōna, -ae	(заміжня) жінка, матрона
venio salutātum	приходжу з поздоровленням (з привітом)
cena, -ae	обід
comparo 1, āvi, ātum	приготовляю, споряджаю, улаштовую; порівнюю
pretiōsus 3	цінний, коштовний, дорогоцінний, дорогий
ornamentum, -i	оздоба, прикраса
muliebriter	по-жіночому, звичаєм жінки
ostendo 3 -ndi, -ntum	показую
tam	так
iucundus 3	милий, приємний
feminis (dat.) ornamenta spectātū iucunda sunt	жінкам приємно (жінки люблять) оглядати прикраси
quam	як
aliquamdiu	через якийсь час
interea	тимчасом
Ti(berius), -ii	Тиберій
C(aius), -i, читай Gaius	Гай
domum	додому
revenio 4 -vēni, -ventum	(по)вертаюся
triclinium, -ii	їдальня
si placet	якщо подобається тобі, як хочеш, будь ласка

<i>vīlis, -e</i>	дешевий
<i>vilius</i>	дешевше
<i>argentum a u r o (abl.) vilius</i>	срібло дешевше від золота

Брати Гракхи та їх мати Корнелія жили в II. ст. пер. Хр. Корнелія відома з того, що після смерти свого чоловіка сама керувала вихованням своїх синів Тиберія і Гая. Хлопці вчилися і поводитись дуже гарно, і тому мати була така горда на них.

Quo consilio (з якою метою?) Campāna matrōna ad Corneliam vēnit? Quid Campānae matrōnae spectātu iucundum erat, quid Corneliae?

70.

<i>Icarus, -i</i>	Ікар (син славного атенського різьбярка й будівничого Дедаля)
<i>narro 1, āvi, ātum</i>	оповідаю, розкакую
<i>pondus, -eris</i>	тягар, вага, кількість
<i>dono 1, -āvi, ātum</i>	дарую, обдаровую
<i>patrius 3</i>	батьківський, рідний
<i>Athēnae, -ārum</i>	Атени (місто в Атиці)
<i>constituo 3, -ui, -ūtum</i>	постановляю, задумую
<i>foedus, -eris</i>	договір, умова, угода, союз
<i>e foedere</i>	за умовою
<i>pecunia, -ae</i>	гроші
<i>multa pecunia</i>	великі гроші
<i>condūco 3, -dūxi, -ductum</i>	зводжу, наймаю
<i>condūco multā pecuniā</i>	наймаю за великі гроші
<i>nave fugam tempto</i>	(пробую втечі на кораблі) пробую втекти на кораблі
<i>tamen</i>	але, та
<i>addūco 3, -dūxi, -ductum</i>	приводжу, припроваджую, запроваджую
<i>proditio, -ōnis</i>	зрада
<i>damno 1, -āvi, -ātum</i>	засуджую
<i>proditōnis accusāre (damnāre)</i>	оскаржити (засудити) за зраду

З яких частин складається *ind. perf. passivi*?

71.

relinquo 3, reliqui, relictum	оставляю, залишаю, покидаю, pass. остаюся, залишаюся
aërius 3	повітряний
multo	багато, значно
periculōsus (comp. periculosior, -ius, -iōris)	небезпечний
quidem	хоч
liber, -era, -erum (liberior, -ius, -iōris)	вільний, свободний
penna, -ae	перо
ala, -ae	крило
par, paris, -n.	пара
longus 3 (longior, -ius, -iōris)	довгий
brevis, -e (brevior, -ius, -iōris)	короткий
propinquus 3 (propinquier, -ius, -iōris)	близький
vehemens, -ntis (vehementior, ius, -iōris)	насильний, сильний, дужий
calor, -ōris	тепло, спека, жар, жарá
solvo 3, solvi, solūtum	розв'язую, розпускаю, роз- топлюю
decido 3, decidi	падаю, спадаю
solum, -i	земля
natālis, -e	рідний
soli natālis amor	любов до рідної землі
pulcher 3 (pulchrior, -ius, -iōris)	гарний

Pulchrior est res nulla soli natālis amōre — Кращого нічого немає від любови до рідної землі. Замість *amōre* (abl.) можна сказати *quam amor* (nom.).

Відмініяйте: *via periculosior, res pulchrior, tempus brevius.*

72.

утікаю (= відходжу)	discēdo 3, -cessi, cessum
живу (= мешкаю)	habito 1
закопую (= скриваю)	occulto 1

вибираю	eligo 3 (deligo 3), -lēgi, -lectum
милий	gratus 3
почесть	honor, -ōris

73.

amoenus 3 (superl. amoenis- simus 3)	розкішний, принадний, при- ємний
pulcher 3 (superl. pulcherri- mus 3)	гарний
mitis, -e (mitissimus 3)	лагідний
salūber, -bris, -bre (saluberri- mus 3)	здоровий
fertilis, -e (fertilissimus 3)	урожайний, родючий
aquae, -ārum	джерела, купелі (купіль, ку- пелю)
celeber, -bris, -bre (celeberri- mus 3)	людний, славний
portus, -us	пристань, гавань, порт
nobilis, -e (nobilissimus 3)	значний, славний
Massicus mons, Massici montis	гора Массікус
vitis, -is	виноградна лоза, виногради- на, виноград
altus 3 (altissimus 3)	високий
Vesuvius, -ii	Везувій (вулькан)
Cumae, -ārum	Куми
Neapolis, -is	Неаполь
Herculaneum, -i	Геркулянум (род. Геркуля- нуму)
Pompēi, -iōrum	Помпеї
Capua, -ae	Капуя

*Omniū Italiae regionū Campania amoenis-
sima erat* перекладайте так само, як відповідні приклади
33-ої й 43-ої статті.

Перекладіть правильно *multae et opulentae urbes*. Подібний
приклад мали ви вже в 12-ій статті.

74.

Pandōra, -ae	Пандора
Prometheus, -i	Прометей
careo 2, -ui, з abl.	я вільний, не маю, не знаю (кого-чого)
bonus 3 (comp. melior, -ius, -iōris, superl. optimus 3)	добрий (кращий, найкращий)
felicitas, -ātis	щастя
invideo 2, -vīdi, -vīsum, з dat.	завідаю (кому, на що), зázдрю, пориваю очі (на що)
dei hominibus invident	боги завідають людям
dei hominūm felicitāti invident	боги завідають (поривають очі, заздрі, мають за- здрість) на людське щастя
magnus 3 (maior, maius, maiō- ris, maximus 3)	великий (більший, найбіль- ший)
pulchritūdo, -inis	краса
maximae pulchritudinis virgo	дуже великої краси дівчина, дуже велика (незвичайна) красуня
similis, -e (similior, -ius, -iōris, simillimus 3)	подібний
deārum simillima	дуже подібна до богинь
complūres, complūra, complu- rium	багато, чимало
multus 3 (plus, pluris, plures, plura, plurimus 3)	численний, багато
cista, -ae	скринька
misērunt	див. mitto
suspectus 3	підозренний, підозрілий, не- певний, зрадливий
repudio 1, з acc.	виправляю, відсилаю, не при- ймаю, погорджую
usus, -us	уживання, ужиток, д о с в і д, практика

Думка вислати до Прометейя Пандору вийшла від Юпітера, що боявся й ненавидів Прометейя через те, що Прометей був сином Юпітерового противника Япета (Iapetus, -i).

75.

Epimetheus, -i	Епіметей (брат Прометея)
dissimilis, -e (dissimilior, -ius, -iōris, dissimillimus 3)	неподібний
fratris dissimillimus	цілком (зовсім) неподібний до брата
parvus 3 (minor, minus, minoris, minimus 3)	малий (менший, найменший)
prudentia, -ae	розум, розважність, розсудливість
temeritas, -ātis	нерозважність, нерозсудливість, легкодумство, легкодумність
blanditia, -ae	облесність, облесливість, залицяння
humilis, -e (humilior, -ius, -iōris, humillimus)	низький, покірний
facilis, -e (facilior, -ius, -iōris, facillimus)	легкий (= не трудний)
facillime	дуже (зовсім) легко
sic	так
malus 3 (peior, peius, peiōris, pessimus 3)	поганий (гірший, найгірший)
virginem uxōrem duco	беру собі дівчину за жінку, женюся з дівчиною
aperio 4, aperui, apertum	відчиняю, одчиняю
lux, lucis	світло, in lucem у світ
decēdo 3, -cessi, -cessum	відходжу, уступаюся, поступаюся, корюся, слухаю(ся)

76.

condicio, -ōnis	умова, умовини (життя), побут
morbus, -i	хвороба, недуга
causa, -ae	причина, справа
prudens, -ntis	розумний, розважний, розсудливий

levis, -e	легкий (не важкий), легко- думний, нерозважний
nos et = et nos	і ми
in illis	в них, з ними

77.

ortus, -us	схід, народження
imāgo, -inis	образ
Diāna, -ae	Діана (богиня місяця, ло- вництва й чарів)
Vulcānus, -i	Вулькан (бог вогню й ко- вальства).
et quidem	а саме
effigies, ēi	образ
contundo 3, contudi, contū- sum	товчу, розбиваю
pinnātus 3	крилатий

Коли одного разу в Юпітера заболіла голова, просив він Вулькана, щоб розбив йому голову й відкрив причину болю. Вулькан виконав прохання Юпітера, а тоді вискочила несподівано з розбитої голови Мінерва. Саме цю сцену бачите на образку.

Провідміняйте: unus liber, una imāgo, unum caput; duo libri, duae imagines, duo capita.

78.

discipulus undecim annōrum	одинадцятилітній учень
discipulus undecim annōrum est	учневі одинадцять років
profestus 3	буденний, звичайний
dies profestus	звичайний день, будень
hora, -ae	година
consūmo 3, -sumpsi, -sumptum	зужиткову, споживаю
horas in disciplina consūmo	перебуваю години на науці
domi	дома
otium, ii	відпочинок, відпочивок
diēi partem ludo atque otio (dat.) do	частину дня призначаю на роз- вагу й відпочинок
ars, artis	зручність, штука, мистецтво, наука

Що значить по-латинському: три, чотири роки, п'ять, шість і т. д. годин? В котрому відмінку стоїть іменник по числівниках один — чотири в українській мові і по unus — quattuor в латинській? Котрий відмінок кладемо по п'ять і більше в українській мові, а котрий по quinque в латинській?

Quot annōrum (скількилітні) discipuli in schola nostra sunt? Quando discipuli scholam frequentant? Quot (скільки?) horas in schola, quot domi in disciplīna consūmunt? Cui rei reliquam diēi partem dant?

79.

numero 1	лічу, рахую
resto 1	остаюся, залишаюся
quot?	скільки?

Що значить по-латинському: 27, 48, 52, 83, 91, 100 кораблів? Провідмініайте!

80.

incolae, ārum	мешканці, населення
peregrīnus, -i	чужинець
consto 1	складаюся, коштую
Servius Tullius, Servii Tullii	Сервій Туллій (шостий король Риму)
civium numerus erat	кількість громадян становила, досягала
circiter, з acc.	около, коло, біля, більш-менш
Augustus, -i	Август (римський цісар, що володів від 31 р. пер. Хр. до 14 р. по Хр.)
imperātor Augustus	цісар Август
idem numerus	таке саме число, така сама кількість
vero	а
summa, -ae	загальне число, сума

Кажемо: mille diēs — тисяча днів, duo (tria, quattuor, centum, ducenta) milia diērum — дві тисячі (три тисячі, чотири тисячі, сто тисяч, двісті тисяч) днів. Провідмініайте!

81.

мені стільки і стільки років
 дідусь
 живу
 деякий

natus sum з асс.
 avus, -i
 compleo 2 (= виповняю)
 nonnullus 3

82.

mensis, -is, -m
 Ianuarius, -ii
 Februarius, -ii
 Martius, -ii
 Aprilis, -is, abl. -i
 Maius, -i
 Iunius, -ii
 Iulius, -ii
 Augustus, -i
 September, -bris, abl. -bri
 Octōber, -bris, abl. -bri
 November, -bris, abl. -bri
 December, -bris, abl. -bri
 Nonae, ārum
 Idus, -uum, fem.

місяць (частина року)
 січень
 лютий
 березень
 квітень
 травень
 червень
 липень
 серпень
 вересень
 жовтень
 листопад
 грудень
 нони (сьомий або п'ятий день
 місяця)
 іди (п'ятнадцятий або тринад-
 цятий день місяця)

В українському перекладі цієї статті збережіть латинські назви місяців, наприклад: перший місяць називається Я н у а р і у с і т. д.

Запам'ятайте, що латинські порядкові числівники стоять звичайно після своїх іменників: bellum Punicum primum, dies quintus, annus decimus.

Quid mensi primo nomen erat? Quid secundo, tertio, ceteris? Quotus (котрий?) mensis dies Nonae, quotus Idus vocabātur?

83.

Romulus, -i
 natus 3
 a. Chr. n., тобто ante Christum
 natum

Ромул
 народжений
 перед народженням Христа, пе-
 ред Христом, до Христа

exiguus 3	малий, незначний, невеликий
continuus 3	постійний, невинний
amplifico 1	побільшую, поширюю
Italia Romanōrum est	Італія належить до Римлян
in potestatem venio	переходжу під володіння, по-падатися в руки
Sardinia, -ae	Сардинія (острів на Середзем-ному морі)
Corsica, -ae	Корсика (острів на Середзем-ному морі)
Gallia, -ae	Галлія
Cisalpinus 3	з цього боку Альп, сьогобіч-ний, передальпейський
Hispania, -ae	Іспанія
postea	пóтім, опісля, пізніше
Macedonia, -ae	Македонія
Graecia, -ae	Греція
Africa, -ae	Африка
Asia, -ae	Азія
Transalpinus 3	з того боку Альп, тогобічний, заальпейський
orbis, -is, m.	круг, обвід
orbis terrārum	світ
iustitia, -ae	справедливість
regnum, -i	правління, королівська влада, королівський престіл, коро-лівство, держава
fundamentum, -i	основа, підстава

84.

provincia, -ae	обсяг діяльності, провінція
extra, з acc.	поза
nonnullus 3	деякий
Achaia, -ae	Ахая
Narbonensis, -e	нарбонський
C(aius) Iulius Caesar, Cai Iulii Caesaris	Гай Юлій Цезар (100—44 р. до Хр.)
usque ad, з acc.	аж до, аж по

расо 1

Octaviānus, -i
redigo 3, ēgi, actum
in provinciam redigo 3

успокоюю, усмиряю, підби-
ваю, завойовую.

Октавіян
підбиваю, завойовую
обертаю в провінцію, замінюю
на провінцію

85.

certāmen, -inis
Attica, -ae
dissentio 4, -sensi, -sensum
patruus, -i
plus
magis
adōro 1, з acc.

суперечка, бій
Аттика
не погоджуюся з ким
дядько
більше
більше
молюся до кого, славлю кого,
поклоняюся кому

86.

arbitrium, -ii
nuntio 1
Mercurius, -ii, voc. Mercuri
Olympus, -i
vestrā causā
uter? utra? utrum?
igitur
utilis, -e

рішення, присуд
звіщаю, об'являю, доношу, ка-
жучу
Меркурій (бог торгівлі й кому-
нікації)
Олімп (гора в північній Тесса-
лії, оселя богів)
для вас, з вашого приводу,
у вашій справі
котрий (з двох)? хто (з двох)?
отже
корисний, позиточний

Міт про суперечку Нептуна з Мінервою є грецького походження, точніше — грецько-аттицького. Аттика — це гориста країна в середній Греції. Орної землі тут небагато, зате ніде в Греції не було стільки й таких гарних та рясних оливних дерев, як саме в Аттиці. Населення країни вірило, що ці скарби Аттики були даром богині Атени, яка колись змагалася з своїм дядьком Посейдоном за те, хто мав володіти Аттикою й від чийого імені мала отримати назву столиця країни. Ще в істо-

ричних часах росло на атенському замку (акрополіс) оливне дерево, яке, за переказом, посадила сама Алена. Було там і джерело, яке ніби то відкрив Посейдон ударом свого тризуба об землю та з якого ніби то вискочив прегарний кінь. Коли Зевес присудив Аттику Алені, і від її імени одержала назву столиця краю (Атени), тоді Посейдон хотів залити Аттику морем, але Зевес заборонив йому робити це.

Римляни перенесли грецькі міти на своїх богів і богинь, і те, що греки розказували, наприклад, про свого Зевеса, Алену й Посейдона, розказували так само про свого Юпітера, Мінерву й Нептуна.

Вивчіть напам'ять ст. 85-у й 86-у та деклямуйте за ролями.

87.

sapiens, -ntis, gen. plur. -ntum	мудрець
Bias, -ntis	Біант, Біас (грецький філософ з VI ст. перед Хр., що жив у йонському місті Прієні (Priēne) на західному побережжі Малої Азії)
in numero esse	бути в числі, належати до (числа), зачислитися, зараховуватися
patria (sc. urbs), -ae	рідне місто
expugno 1	завойовую, здобуваю
oppidānus, -i	мешканець міста, міщанин, городянин
mecum porto	ношу на собі

• 89.

ille, illa, illud	той (його), той знаний (славний)
his, haec, hoc	цей, мій
ingenium, -ii	вдача, здібність, талант
comperio 4, comperi, compertum	довідоюся, дізнаюся
providus 3	передбачливий, обережний, обачний, проворний

improvidus 3

непередбачливий, неосторожний, необачний, неprovорний

displiceo 2, -ui

не подобаюся

fama, -ae

поголоска, вістка, слава

omen, inis

віщий знак

Ille й hic у протиставленнях можна перекладати: перший (ille) — другий (hic).

Nomen (est) omen — ім'я буває віщим знаком, ім'я зраджує вдачу людини. І так Prometheus значить Розумний, Provornий, а Epimetheus — Нерозумний, Непrovорний.

Провідміняйте: hic liber, haec urbs, hoc oppidum; ille vir, illa res, illud genus.

90.

iste, ista, istud

той (твій)

is, ea, id

той, він

me invito (abl., invito — від
invitus 3 нерадій)

проти моєї волі, без мого дозволу

ignis, -is, m.

огонь

deporto 1

зношу (згори вниз), приношу

os, ossis, n.

кість

cremo 1

палю, спалюю, приношу
в жертву, жéртвую

caro, carnis, f.

м'ясо

ipse, ipsa, ipsum

сам

tantus 3

такий великий

tolero 1

зношу, терплю

Caucasus mons, Caucasi montis

гора Кавказ, Кавказька гора,
Кавказькі гори

affigo 3, fixi, fixum

прибиваю, приковую

artifex, -icis

мистець, хитрун

cotidie

щодня, щоденно

dilacero 1

розриваю, розшарпую

mollis, -e

м'який, вигідний, легкий

e terris

з землі, з цього світу

Провідміняйте: ipse pater, ea regio, istud consilium. Де стоять вказівні займенники, перед, чи по іменнику?

91.

filiolus, -i
 alo 3, -ui
 idem, eadem, idem

deinde
 haedus, -i
 vehiculum, -i
 iungo 3, -iunxi, iunctum

flecto 3, flexi, flexum

carmen, inis
 puero recitanti aures praebeo

studium, -ii
 decōrus 3

синок
 живлю́, годую, плекаю
 той же, той са́ме, той також;
 такий са́мий (са́ме, також),
 однаковий
 далі, по́тім, о́після
 цапок, цапе́ця, козеня
 візок
 з'єдную, сполучаю, запрягаю;
 iungo vehiculo (dat.) запря-
 гаю до візка
 гну, згинаю, нагинаю, керую,
 поганяю
 пісня, поема
 прислухуюся до деклямації
 хлопця
 старання, бажання, нахил
 оздобний, гарний, відповідний

Провідміняйте: idem pater, eadem mater, idem studium.

92.

canis, -is, m.
 dormio 4
 cibus, -i
 iniustus 3
 invidia, ae
 munus, -eris
 interdiu
 vigilo 1
 Plato, -ōnis

собака, пес
 сплю
 їда, їжа, харч
 несправедливий
 зависть, заздрість
 обов'язок, завдання
 вдень
 сторожую, не сплю
 Платон (великий грецький фі-
 лософ, один з найбільших
 філософів світу, що жив від
 429 по 348 пер. Хр., учень
 Сократа)

93.

Theseus, -i
 Athēnas

Тезей
 до Атен

Aegeus, -i	Егей (казковий атенський король)
qui, quae, quod	який, котрий, хто, що
Troezen, Troezēnis, f.	Тройзен (місто в Арголіді на Пелопонесі)
Troezēne	в Тройзені
Argolis, -idis	Арголіда (країна на Пелопонесі)
in lucem venio	приходжу на світ, народжуюся
Pittheus, -i	Піттей (дідусь Тезея)
avus, -i	дід, дідусь
aestimo 1	ціню, magni aestimo високо ціню
adolesco 3, adolēvi	доростаю, стаю юнаком, востаю на юнака
iter, itineris, n.	подорож, дорога
latro, ōnis	розбійник, розбишака
viātor, ōris	подорожній
vinco 3, vici, victum	поборюю, перемагаю
vasto 1	пустошу, нищу

В цій статті маєте декілька підрядних означальних речень, що з'єднуються з головними реченнями відносним займенником *qui, quae, quod*.

Речення „*quo in itinere multos latrōnes necāvit*“ не є підрядне, хоч починається відносним займенником. Тут відносний займенник стоїть на початку незалежного речення, щоб тісніше сполучити це речення з попереднім, замість вказівного займенника *is* і відповідного сполучника: *et, sed, tamen, autem, itaque* тощо. В українському перекладі сполучник можна пропустити: *quo in itinere... (i)* в тій подорожі (а не: в якій подорожі)...

94.

pictūra, ae	малюнок, образок
quis? quid?	хто? що?
adolescens, -ntis	молодець, юнак
saxum, -i	скала, камінь
levo 1	підношу

qui? quae? quod?
cuius rei causā?
Sextus, -i
videlicet
solea, -ae

quaero 3, quaesivi, quaesitum
notus 3
Quintus, -i

який? котрий?
для чого? з якою метою?
Секст (особове ймення)
очевидно
підшва, ходак, постіл (по-
стола́)
шукаю
відомий, знаний
Квінт (особове ймення)

Цю статтю повинні ви вивчити напам'ять і деклямувати за ролями.

95.

agnus, -i
sitio 4
cur?
nihil
nihil tibi noceo

decurro 3
eo, quod
omnino
nemo
benevolus 3
mihi amicitia est
perniciēs, -ēi
surdus 3
canis

ягня
маю спрагу, хочу пити
чому? чого? з якої причини?
ніщо, ніщо не
(ні в чому) зовсім тобі не шко-
джу
збігаю, спливаю, стікаю, течу
тим, що; через те, що
взагалі
ніхто, ніхто не
зичливий, прихильний
маю приятнь, живу в приятні
загибель
глухий
(від само 3) співаєш, говориш
(до кого — dat.)

Вивчіться цієї статті напам'ять і деклямуйте, поділивши поміж собою ролі.

96.

Айтра (Тезеева мати)
тройзенка
ровесник
ні один ровесник
дорівнюю
змáлку

Aethra, -ae
Troezenia mulier
aequālis, -is, abl. aequāli
nemo aequālis
par sum
a pueris

Amulius, -ii	Амулій (король латинського міста Alba Longa)
Remus, -i	Рем (Ромулів брат)
expōno 3, posui, positum	виставляю, викидаю, викладаю
Albānus, -i	альбанець (мешканець латинського міста Alba Longa, що лежало під Білою (Лисою) горою — mons Albānus)
orīgo, -inis	почáток, походження, рід
originem duco 3, duxi, ductum	виводжу рід
regno 1	володію, правлю, царюю
Numitor, -ōris	Нумітор (дідусь Ромула й Рема)
privo 1	позбавляю чого (в лат. мові abl.), відбираю що
subigo 3, ēgi, actum	підневолюю (кому-кого), підбиваю
Nimitōri (dativus possessivus)	у Нумітора була дочка, Нумі-
filia erat	тор мав дочку
Rea Silvia, Reae Silviae	Рея Сільвія (мати Ромула й Рема)
Vestālis, -e	приналежний Весті (богині домашнього огнища й рідинного життя)
Vestālis, -is (також virgo Vestālis)	весталька (жриця Весті)
Ream Silviam Vestālem lego	вибираю (обираю) Рею Сільвію на вестальку
virginitas, -ātis	дівоцтво, дівування
geminus 3	разом народжений; gemīni рueri близнята, близнюки
mors, mortis	смерть
custodia, -ae	сторóжа, в'язниця
in custodiam do	завдаю під сторóжу, завдаю у в'язницю, ув'язнюю, pass. попадаю у в'язницю
alveus, -i	корито, коритце
impōno 3, -posui, -positum	вкладаю

Tiberis, -is, m.

ripa, ae

redundo 1

super ripas redundāre

Від якої основи творимо *ind. plqpf. activi*?

Запам'ятайте правило:

Минулу дію підрядного речення, що відбувалася раніше минулої головної дії, передаємо в латинській мові з а в ж д и через *plusquamperfectum*. У 97-ій статті маєте кілька таких прикладів. Знайдіть і поясніть їх.

Тибр (ріка, над якою лежить Рим)

берег

виливаюся, розливаюся; маю подостатком, я (є) багатий

виступати з берегів

98.

lupa, -ae

recēdo 3, -cessi, -cessum

aquae recēdunt

siccus 3

in sicco

destituo 3, -ui, -ūtum

catulus, -i

amitto 3, -misi, -missum

infans, -ntis, -m.

ultra

simulac

vagītus, -us

conservo 1

вовчиця

відступаюся, уступаюся

води відпливають

сухий

на сухому місці

спиняю, задержую, затримую

щеня, вовчечня

відсилаю, трачу, гублю

немовля

добровільно, сам (сама, саме)

коли тільки, як тільки

квиління, плач

зберігаю, рятую

99.

Oedipus, -i

Sphinx, Sphingis, f.

Thebae, -ārum

obvius 3

fio, fis

obvius fio

Едип (тебанський король)

Сфінкс (крилата потвора з тупом левом й головою дівчини)

Теби (місто в Беотії)

зустрічний

роблюся, стаю

зустрічаю, здибаю (кого — *dat.*)

sisto 3
 gradus, -us
 siste gradum
 male
 mane
 vesperi
 incēdo 3, -cessi, -cessum
 arduus 3
 anima, -ae
 efflo 1
 animam efflāre

зупиняю, здержую
 крок, ступінь
 стій
 погано
 рано
 ввечорі, ввечері
 ступаю, ходжу
 стрімкий, високий
 душа
 видихаю
 віддавати душу, конати, ги-
 нути

Від якої основи твориться fut. exactum activi?

Запам'ятайте правило:

Майбутня дія підрядного речення, що відбудеться раніше майбутньої головної дії, передається в латинській мові з а в ж д и через fut. exactum.

Знайдіть у 99 статті відповідні приклади й поясніть їх.

100.

страшний
 зустрічаю
 загадую
 загадка
 тебанець
 зараз
 відгадую (= розв'язую)

horribilis, -e, immānis, -e, ter-
 ribilis, -e, crudēlis, -e
 obvius sum, з dat.
 propōno 3, -posui, -positum
 aenigma, -atis
 Thebānus, -i
 statim
 solvo 3, solvi, solūtum

101.

raptus, -us
 Proserpina, -ae
 totidem
 Ceres, Cereris
 peragro 1, з асс.
 Orcus, -i
 prius
 non prius — quam

схоплення
 Прозерпіна (дочка богині
 землі Церери)
 стільки ж, саме стільки
 Церера (богиня землі)
 ходжу по чому, подорожую
 Орк, підземелля, той світ
 перше, скоріше, раніше
 не раніше — поки не

seges, etis, f.	засів, засіяне поле, поле
Dis, Ditis	Діт (латинське ймення Плутона)
remitto 3, -mīsi, -missum	відсилаю
З яких частин складається ind. plqpf. i fut. ex. passivi?	

102.

neglego 3, lexi, lectum	занедбую, не дбаю
fames, -is	голод
luctus, -us	сум, смуток
nubilum, -i	хмара, pl. захмарення
Phoebus, -i	Феб (інакше Аполлон, бог сонця), сонце

103.

epistula, -ae	лист
Tullius, -ii	Туллій (римське родове ймення)
salus, -ūtis	здоров'я, поздоровлення, привіт
salūtem dico	шлю привіт, поздоровляю
Terentia, -ae	Теренція (жіноче ймення)
o	ох, ах
perditus 3	знищений, пропачий
afflictus 3	розбитий, пригноблений, нещасний
o me afflictum	ах, (який) я нещасний
aeger, aegra, aegrum	хворий, недужий
ut, з conī.	щоб
forsitan, з conī.	може, хіба
spes, -spei	надія
reditus, -us	поворот (-обту)
spes mei reditus	надія на мій поворот
confirmo 1	скріпляю, зміцнюю, піддержую
sin	а якщо, якщо ж, а коли, коли ж
quomodo?	яким способом? як?
Tullia, -ae	Туллія (жіноче ймення)

utinam, з conī.
inimīcus, -i

щоб, коли б
неприятель, ворог

104.

caupo, -ōnis
ostium, -iī
ne, з conī.
quodsi

шинкар, коршмар
вхід, д вер і
щоб не
але якщо, але як, але коли;
але якби, але коли б

intromitto 3, -mīsi, missum
Romā venio
Brundisium, -iī

пускаю досередини
іду з Риму (звідки?)
Брундізіум (місто в півден-
ній Італії, точніше в Ка-
лабрії, де була славна при-
стань для купецьких кораб-
лів)

deversorium, -iī
canto 1
vacuus 3
coram, з abl.

гостинниця
співаю
порожній, без грошей
супроти, в присутності

Запам'ятайте правила:

В латинських додаткових підрядних реченнях, що з'єднуються з головними реченнями сполучниками *ut* — щоб і *ne* — щоб не, дієслівна частина присудка завжди виражається кон'юнктивом.

В латинських додатково питальних і означально-наслідкових підрядних реченнях дієслівна частина присудка так само виражається кон'юнктивом.

Те саме діється також в умовних підрядних реченнях, що виражають можливість.

Знайдіть такі речення в 103-ій і 104-ій ст. та поясніть наявність у них умовного способу.

104 ст. можете драматизувати.

105.

стукаю, з асс.
іх

pulso 1
se

Порівняйте conī. praes. act. дієслів: *laudo, habeo, mitto, venio.*

106.

corvus, -i	крук
vulpes, -is	лис, лисиця
caseus, -i	сир
frustum, -i	кусень, кусок, кусник, шматок
rostrum, -i	дзьоб
callidus 3	хитрий
formōsus 3	гарний, хороший
accommodātus 3	присосований, відповідний, accommodātus sum відпові- даю
creo 1	створю, вибираю, обираю
creāre corvum regem	обрати крука королем (на короля, за короля)
canōrus 3	дзвінкий
inflātus 3	надутий, гордий (на що — abl.)
cras-cras	кра-кра

Відшукайте основу *coni. imperf. act.*

Умовні підрядні речення цієї статті відносяться до теперішності й виражають дію, яка не відповідає дійсності. Зверніть увагу на спосіб вираження в них дієслівних частин прилюдка.

Речення *ut cantāret* — це підрядне речення мети. В латинських підрядних реченнях мети завжди стоїть *coniunctivus*.

107.

Nioba, -ae	Ніоба (казкова королева Теб)
Thebāni, -orum	тебанці
regīna, -ae	королева, цариця
superbus 3	гордий (на що — abl.)
illūdo 3, -lūsi, -lūsum	глузую, глумлюся (з когочого), висміваю, насміхаюся
mulier, -is	жінка
Thebānus 3	тебанський
Thebāna mulier	тебанка

<i>cognosco</i> 3, <i>cognōvi</i> , <i>cognitum</i>	пізнаю, довідуюся, дізнаюся
<i>mando</i> 1	доручаю
<i>contumelia</i> , -ae	образа, зневага

Щоб правильно перекласти звороти *qua re superba i quod postquam Nioba cognōvit*, треба пригадати собі зворот *quo in itinere* з 93 ст. і відповідне пояснення.

Утворіть і порівняйте *coni. imperf. act.* дієслів: *paro*, *habeo*, *colo*, *punio*.

108.

<i>mandātum</i> , -i	доручення
<i>perpetro</i> 1	виконую
<i>sagitta</i> , -ae	стріла
<i>transfigo</i> 3, - <i>fixi</i> , - <i>fixum</i>	пробиваю, прошиваю
<i>modus</i> , -i	спосіб
<i>ultimus</i> 3	останній, послідній
<i>tot</i>	стільки
<i>exanimātus</i> 3	позбавлений життя, убитий, бездушний, неживий, мер- твий
<i>timor</i> , -ōris	страх
<i>perterreo</i> 2, - <i>ui</i> , - <i>itum</i>	страшу, лякаю
<i>praesidium</i> , -ii	оборона, захист, поміч
<i>tego</i> 3, <i>texi</i> , <i>tectum</i>	накриваю, закриваю, захищаю
<i>obsecro</i> 1	заклинаю, благаю, прошу
<i>coepi</i> , <i>coepisse</i>	я зачав, я почав
<i>occido</i> 3	падаю, гину, конаю
<i>frango</i> 3, <i>fregi</i> , <i>fractum</i>	ломлю
<i>resīdo</i> 3, <i>resēdi</i>	сідаю
<i>tenuis</i> , -e	тонкий
<i>pendeo</i> 2	вишу

В історичному оповіданні, тобто в оповіданні про минулі події, наступає після часового сполучника *cum* (коли) завжди *coniunctivus*. Таке *cum* називається *cum historicum* або *narrativum*.

109.

<i>satis</i>	досить, доволі
<i>Helena</i> , -ae	Галя
<i>praescribo</i> 3, - <i>scripsi</i> , - <i>scriptum</i>	приписую, визначаю, наказую

propōno 3, -posui, -positum   предкладаю, пропоную, роз-
казую, оповідаю
nonne   чи ж не, хіба ж не, невже ж не

Coni. praes. 1-ої особи pl. і 3-ої особи sing. і plur. може виражати наказ: audiāmus — слухаймо, audiat — хай слухає, audiant — хай слухають (coni. hortativus).

Coni. perf. 2-ої особи sing. з заперечаючою часткою не виражає заборону (coni. prohibitivus).

Від якої основи утворюється coni. perf. actīvi?

110.

Eris, -idis	Ерида (богиня сварки)
nuptiae, -arum	весілля
Peleus, -i	Пелей (король Фтії в Тессалії, батько Ахіллеса)
convoco 1	скликую, спрошую, запрошую
praeter, з асс.	крім, окрім, за винятком
discordia, -ae	незгода, сварка
graviter	тяжко, дуже
incūso 1	обвинувачую, оскаржую, нари- каю
convīva, -ae	гість
accumbo 3, accubui, accubitum	лягаю до столу, засідаю до столу (за столом)
inscribo 3, -scripsi, -scriptum	пишучу на чомусь (dat.)
Venus, -eris	Венера (богиня краси)
vehementissime	найзавзятіше, найсильніше, найбільше
certo 1	сперечаюся, борюся, змагаюся
certo de forma	змагаюся за красу
certantes deae	богині-суперниці
Paris, -idis	Парис (син троянського коро- ля Пріяма)
Priamus, -i	Пріям (троянський король)
permitto 3, mīsi, -missum	передаю, віддаю
causam eius arbitrio permitto	передаю йому справу для (на) вирішення

Запам'ятайте правило:

Cum historicum з'єднується з *coni. imperf.*, коли підрядне речення часу виражає дію одночасну з головною; коли ж підрядне речення часу виражає дію, що відбувалася раніше головної, тоді *cum historicum* з'єднується з *coni. plqpf.*

Від якої основи утворюється *coni. plqpf. activi*?

111.

суд	<i>iudicium, -ii, arbitrium, -ii</i>
далі	<i>cetera</i> (все інше)
що кожна	<i>quid quaeque</i>
присуджую	<i>addico 3, -dixi, -dictum, -adiu-</i> <i>dico 1</i>
прихильний до кого	<i>benignus 3 з dat.</i>

112.

<i>libentissime</i>	дуже радо, з найбільшою приємністю
<i>quis pater</i>	який батько (досл. — хто батько)
<i>ut, з coni.</i>	так що, що
<i>maturius</i>	скорше
<i>Appius 3</i>	Аппіїв
<i>via Appia</i>	Аппієва дорога (що вела з Риму до Брундізію, якої частину від Риму до Капуї в Кампанії побудував римський цензор Аппій в 312 р. пер. Хр.)
<i>Calendae (також Kalendae), -arum</i>	календи, перший день місяця
<i>Iunius 3</i>	Юніїв, Юнія, червневий, червня

В латинському наслідковому реченні, що з'єднується з головним реченням сполучником *ut* — так що, стоїть завжди *coniunctivus*.

Порівняйте *coni. praes. pass.* дієслів: *laudo, moneo, mitto, custodio*.

113.

diligentissime	якнайпильніше
reprehendo 3, -ndi, -nsum	гáню
paret ut (= ut paret) dona	щоб придбати дарунки, щоб одержати дарунки
parens, -ntis, m. i f.	батько, мати
parentes, -ium (-um), m.	батьки

Порівняйте coni. imperf. pass. дієслів: laudo, teneo, mitto, custōdio і т. ін.

115.

caedes, -is	вбивство, забиття, смерть
unda, -ae	хвиля
scelus, -eris	злочин
Faustulus, -i	Фавстул
pastor, -ōris	пастух
Larentia, -ae	Ларенція
trado 3	передаю
vindico 1	мщуся (за що — acc.)
manus, -us, f.	рука, загін
invādo 3, -vāsi, -vāsum	входжу, нападаю
domus, -us, f.	дім
obtrunco 1	убиваю, забиваю

З яких частин складаються coni. perf. і plqpf. passīvi?

116.

свідчення	indicium, -ii
-----------	---------------

117.

condo 3	закладаю, засновую, основую
felix, felīcis	щасливий
albus 3	білий
arātrum, -i	плуг
diligens, -ntis	пильний, старанний
sulcus, -i	борозна
gleba, -ae	скиба
cingo 3, -nxi, -nctum	окружаю, оточую, оборую

118.

multitūdo, -inis
 magna multitūdo
 confluo 3, -fluxi, -fluctum

assigno 1
 tantum
 provideo 2, -vīdi, -vīsum

nihil mali provideo

imprūdens, -ntis

liberius et imprudentius

iocus, -i, pl. ioci i ioca

transilio 4, -ui
 irātus 3
 nec, necis

велика кількість
 дуже багато
 спливаю, напливаю, збігаюся,
 сходжуся, збираюся
 визначую, приділяю
 тільки, лише
 передбачую, сподіваюся, пе-
 редчуваю, прочуваю
 не передчуваю (прочуваю)
 ніякого лиха
 нерозумний, нерозважний,
 легкодумний
 занадто свobodно й легко-
 думно
 жарт, ігра, забава, per iocum
 жартомá, для жарту, жартів-
 ливо
 перескакую
 розгніваний
 забиття, вбивство

119.

поганий наслідок (шкода)
 братній
 спільний

damnum, -i
 fraternus 3
 commūnis, -e

120.**I.**

narratiuncula, -ae
 Antimachus, -i
 opus, -eris
 ubi
 philosophus, -i
 nihilo minus
 instar з gen.

маленьке оповідання
 Антимах (грецький поет)
 робота, праця, твір
 скоро, коли тільки, як тільки
 філософ, мудрець
 ні на крихітку менше, однако-
 во, проте, все таки
 нарівні з, за, наче

II.

Diogenes, -is	Діоген (славний грецький філософ, що жив у IV ст. перед Хр.)
poculum, -i	чарка, кубок
sumptuosus 3	марнотратний

III.

Xerxes, -is	Ксеркс (перський король, що в роках 480—479 до Хр. ходив походом на Грецію)
Persae, -ārum	перси
Leonidas, -ae	Леонід (лакедемонський король, що поліг у 480 р. пер. Хр. у Тернопільському проваллі в бою з персами)
Lacedaemonius, -ii	лакедемонець

IV.

Menecrates, -is	Менекрат (грецький лікар)
cognōmen, -inis	прізвище, прикладка
cognomine appello 1	прозиваю
Agēsīlāus, -ī	Агесілай (спартанський король у першій половині IV ст. перед Хр.)
rescrībo 3, -scripsi, -scriptum	відписую
sanus 3	здоровий
mens, mentis	розум

V.

Darēus, -ī	Дарей (перський король, якого Олександр Великий поборов і позбавив престолу)
Alexander, -dri	Олександр (званий Великим, македонський король 336—323 р. до Хр.)
Macedo, -onis	македонець
innumerabilis, -e	незліченний

VI.

superstitiōsus 3	забобонний
caliga, -ae	чобіг
mus, muris, m.	миша
adrōdo 3, -rōsi, -rōsum	надгризаю, над'їдаю
consulo 3, consului, consultum	раджуюся, питаюся
Cato, -ōnis	Катон (римський політичний діяч і письменник, 234—149 р. до Хр.)
ostentum, -i	віщий знак, чудо

ЛАТИНСЬКО - УКРАЇНСЬКИЙ СЛОВНИК

А

- a, ab, з abl.** від (кого-чого)
Aborigines, -um — аборигінці, аборигени (казкове латинське плем'я)
abundo 1 — маю подостатком, я (e) багатий (на що — *abl.*)
ac — див. *atque*
accēdo 3, -cessi, -cessum — приступаю, наближаюся
accendo 3, -ndi, -nsum — запалюю, засвічую
accommodātus 3 — пристосований, відповідний; *a. sum* — відповідаю (106)
accumbo 3, accubui, accubitum — лягаю до столу, засідаю до столу (за столом)
accurgo 3 — надбігаю, прибігаю
accūso 1 — обвинувачую, оскаржую, нарікаю, докоряю: *a. proditiōnis* — обвинувачую за зраду (70)
acer, acris, acre — острий, завзятий
acerbus 3 — гіркий, прикрий
Achaia, -ae — Ахая
Achilles, -is — Ахіллес, Ахілл
Achivi, -ōrum — ахіви, ахайці (= греки, що облягали Трою)
ad, з acc. — до, коло, недалеко, під, на (67)
- addūco 3, -duxi, -ductum** — приводжу, припроваджую, запроваджую
adhuc — досі, до цього часу
adiudico 1 — присуджую, признаю, признаю
adiuvo 1, adiūvi, adiūtum з acc. — спомагаю, помагаю
admoneo 2, -ui, -itum — остереігаю, навчаю, заохочую
adolesco 3, adolēvi — доростаю, стаю юнаком, виростаю на юнака
adōro 1, з acc. — молюся до кого, славлю кого, поклоняюся кому
adrōdo 3, -rōsi, -rōsum — надгризаю, над'їдаю
adulescens, -ntis — молодець, юнак
advena, -ae — прихожий, прихóдець, прихíдець, чужинець
adversus, з acc. — проти
advoco 1 — кличу, прикликаю
aedificium, -ii — будинок, будівля
aedifico 1 — будую
aeger, aegra, aegrum — хворий, недужий
Aegeus, -i — Егей (казковий атенський король)
aegrōtus 3 — хворий, недужий
Aegyptius, -ii — єгиптянин

Aegyptus, -i — Єгипет
Aenēas, -ae, voc. *Aenēa* — Еней
(троянець)
aequitas, ātis — рівність, спра-
ведливість
aēr, *aēris*, acc. *aēra* — повітря
aērius 3 — повітряний
Aesculapius, -ii — Ескулап (бог
лікарів)
aestimo 1 — ціню
aetas, ātis — вік, доба; *aetāte*
Augusti — в часах Августа
(80)
Aetna, -ae — Етна (вулкан на
острові Сицилії)
affigo 3, *fixi*, *fixum* — приби-
ваю, приковую
afflicto 1 — ударяю, непокою,
мучу; *ures armōrum sonitu*
afflicantur — об уші вдаряє
(до ушей доходить) брязкіт
зброї
afflictus 3 — розбитий, при-
гноблений, нещасний
Africa, -ae — Африка
ager, *agri* — рілля, поле, *agri*,
-ōrum — села (67)
Agēsīlāus, -i — Агесілай (спар-
танський король у першій
половині IV ст. пер. Хр.)
agnosco 3, *agnōvi*, *agnitum* —
пізнаю
agnus, -i — ягня
ago 3, *egi*, *actum* — жену (гна-
ти), веду, роблю, дію, веду
переговори, маю розмову,
переговорюю, розмовляю
(68); *ago vitam* — живу, а.
praedam — зганяю добич,
грабую (67); а. *magnas gra-
tias* — складаю велику по-
дяку (дуже дякую)
agricola, -ae — хлібороб, селя-
нин, рільник
ala, ae — крило
alauda, ae — жайворонок
Albānus, -i — альбанець (ме-
шканець латинського міста

Alba Longa, що лежало під
Білою (Лисою) горою —
mons Albānus)
albus 3 — білий
Alexander, -dri — Олександр
(званий Великим, македон-
ський король, 336—323)
aliquamdiu — через якийсь час
aliquando — колись, давно,
одного разу
alo 3, *alui* — живлю, годую,
плекаю
alter, *altera*, *alterum* — один
з двох, другий; *alter* — *alter*
один — другий
altus 3 — високий
alveus, -i — корито, коритце
Amalthēa, -ae — Амальтея
(німфа)
ambulo 1 — проходжуюся
amica, -ae — приятелька, по-
друга
amicitia, -ae — приязнь, друж-
ба
amictus 3 — загорнутий, одяг-
нений, покритий, порослий
(73)
amicus, -i — приятель, друг
amicus 3, з *dat.* — прихильний,
приязний до кого-чого, до-
рогий, милий (92), а. *sum* —
сприяю
amitto 3, *mīsi*, *missum* — від-
силаю, трачу, гублю
amo 1 — люблю
amoenus 3 — розкішний, при-
надний, приемний
amor, -ōris — любов, запал
(31); *soli natālis amor* — лю-
бов до рідної землі (71)
amplifico 1 — побільшую, по-
ширяю
amplius — більше, довше
amplus 3 — просторий, широ-
кий, великий
Amulius, -ii — Амулій (король
латинського міста *Alba Lon-
ga*)

an — чи
 anima, -ae — душа; animam
 efflāre — віддати душу, ско-
 нати, згинути
 animal, ālis — створіння, тва-
 рина, звіря
 animus, -i — дух, ум, душа,
 серце, прихильність, зичли-
 вість (67)
 annus, -i — рік
 ante, з асс. — перед
 antea — перед тим, перше, дав-
 ніше, раніше (59)
 Antimachus, -i — Антімах
 (грецький поет)
 antiquus 3 — старовинний, ста-
 родавний
 Apenninus, -i — Апенін, Апе-
 нінські гори
 aperio 4, aperui, apertum —
 відчиняю, одчиняю, відкри-
 ваю, виявляю
 Apollo, -inis — Аполлон (бог
 віщує, поетів і лікарів)
 appāreo 2, -ui — з'являюся,
 надходжу
 appello 1, з асс. — звертаюся,
 говорю (21), називаю (51),
 а. cognomine — прозиваю
 Appius 3 — Аппієвий
 appropinquo 1, з dat. — набли-
 жаюся, підходжу (до кого—
 чого)
 Aprilis, -is, abl. -i — квітень
 apud, з асс. — у
 Apulia, -ae — Апулія
 aqua, -ae — вода, pl. води,
 джерела, купелі (73)
 aquila, -ae — орел
 ara, -ae — вівтар
 arātrum, -i — плуг
 arbitrium, -ii — рішення, при-
 суд, воля; causam arbitrio
 Paridis permitto — передаю
 справу Парисові для (на) ви-
 рішення (110)
 arbor, -oris, f. — дерево
 architectus, -i — будівничий,
 архітект
 arduus 3 — стрімкий, високий
 argentum, -i — срібло
Argolis, -idis — Арголіда
 (країна на Пелопонесі)
 argumentum, -i — зміст, пере-
 каз
 aries, -etis — баран
 arma, ōrum — зброя; inter ar-
 ma — підчас війни (60)
 arō 1 — орю
 ars, artis — зручність, штука,
 мистецтво, наука; bonae ar-
 tes — мистецтво (85)
 artifex, -icis — мистець; хи-
 трун
 artificium, -ii — ремесло
 arvum, -i — нива, лан
 arch, arcis — (вишгород) замок
 Asia, -ae — Азія
 asinus, -i — осел
 asper, aspera, asperum —
 шорсткий, рапавий; aspera,
 -ōrum — труднощі, трудно
 asporto 1 — відвожу, забираю
 assigno 1 — визначаю, при-
 ділюю
 assus 3 — печений
 astrum, -i — звізда, зоря; pl.
 небо, небеса, безсмертність,
 слава
 at — а
 Athēnae, -ārum — Атени (місто
 в Аттіці)
 Atlas, Atlantis — Атлант (мі-
 тичний велетень, що дер-
 жить на своїх плечах небо)
 atque (ac) — і (й), та, і так
 atrox, -ōcis — лютий, дикий
 attendo, -is, -ere — натягаю,
 напружую, уважаю
 attente — уважно
 attentus 3 — напружений,
 уважний; attento animo —
 уважно
 Attica, -ae — Аттіка

attingo 3 — дотикаю, доторкаюся, сягаю (до чого)
at vero — зате (120/VIII)
audeo 2 — смію
audio 4 — слухаю, чую
augur, -uris — авгур (жрець, що вгадував волю богів з льоту й поведінки птахів)
augurium, -ii — віщування
Augustus, -i — Август (римський цісар, що володів від 31 р. перед Хр. до 14 р. по Хр.); серпень
aureus 3 — золотий
auriga, -ae — погонич
auris, -is — вухо; **ures praebeo** 2, -ui, -itum — прислухаюся
aurora, -ae — рання зоря
aurum, -i — золото
aut — або, після забезпечення — ані
autem — а, але
auxilium, -ii — поміч, допомога
avia, -ae — бабуся
avidus 3 — жадний, неситий
avis, -is — птах, птиця, **sacra avis** — віща птиця
avus, -i — дід, дідусь

В

Vacchus, -i — Бакх (бог вина в стародавніх греків та римлян)
beātus 3 — щасливий
bellum, -i — війна
belua, -ae — звір, звірюка
bene — добре
benevolus 3 — зичливий, прихильний, доброзичливий
bestia, -ae — звіря, звір
Bias, Biantis — Біянт (грецький філософ з VI ст. пер. Хр.)
bibliothēca, -ae — бібліотéка
bibo 3, **bibi** — п'ю
blanditia, -ae — облесність, облесливість, залицяння

bonum, -i — добро, дар
bonus 3 (comp. **melior, melius, meliōris, superl. optimus** 3) — добрий (кращий, найкращий)
brevis, -e — короткий
Brundisium, -ii — Брундізіум місто в південній Італії, точніше в Калабрії, де була славно пристань для купецьких кораблів)
bucina, -ae — сурма, труба
bucinator, -ōris — сурмач, трубач (полководця)

С

sacūmen, -inis — верх, вершок
caedes, -is — вбивство, смерть
caelum, -i — небо, клімат
S(aius), -i, читай **Gaius** — Гай
S(aius) Iulius Caesar (Cai Iulii Caesaris) — Гай Юлій Цезар (100—44 р. до Хр.)
caliga, -ae — чобіт
callidus 3 — хитрий
calor, -ōris — тепло, спека, жар, жарá
Campania, -ae — Кампанія
Campanus 3 — кампанський, з Кампанії
campester, -stris, -stre — плоский, рівний
campus, -i — рівнина, майдан, поле
canis, -is, m. — собака, пес
cano 3 — співаю, граю, трублю
canōrus 3 — дзвінкий
canto 1 — співаю
capesso 3, -ivi, -itum — хапаю, хапаюся
Capitolinus 3 — капітолінський
Capitolium, -ii — Капітолій
capra, -ae — коза
caprīnus 3 — козійний, козячий
captivus, -i — бранець, полонений
capto 1 — ловлю, хапаю

captus 3 — схоплений, зайнятий, здобутий; **post Troiam captam** — після здобуття Трої

Capua, -ae — Капуя (місто в Кампанії)

caput, capitis — голова, **capitis periculum** — небезпека втратити (голову) життя, небезпека смерті (62)

carcer, -eris — в'язниця

carceo 2, -ui, z abl. — не маю, я вільний, не знаю (74)

carmen, -inis — пісня, поема

caro, carnis, f. — м'ясо

carpo 3, carpsi, carptum — скубаю, смикаю, уживаю, користаю; **carpe diem** — користай з нагоди

Carthaginensis, -is — картагинець (мешканець міста Картагіни — **Carthago, -inis** — на північному побережжі Африки)

carus 3 — дорогий

casa, -ae — хата

caseus, -i — сир

castra, -orum — табір, кіш

catēna, -ae — ланцюг, pl. кайдани

Cato, -onis — Катон (римський політичний діяч і письменник, 234—149 р. до Хр.)

catulus, -i — щеня, песеня, вовчєня

Caucasus mons (Caucasi montis) — гора Кавказ, Кавказька гора, Кавказькі гори, Кавказ

caupo, -onis — шинкар, коршмар

causa, -ae — причина, справа; **vestrā causā** — для вас, з вашого приводу, у вашій справі (86)

caveo 2, cavi, cautum — стережусь, бережусь

celeber, -bris, -bre — людний, славний

celebro 1 — часто відвідую, святкую, славлю, виславляю, вихваляю

celer, celeris, celere — скорий, швидкий, прудкий; **c. pedibus (abl.)** — швидконогий, прудконогий

cella, -ae — келія

cena, -ae — обід

Centaurus, -i — кентавр, центавр

cera, -ae — віск, дощинка (покрита воском), табличка

Ceres, Cereris — Церера (богиня землі)

certāmen, -inis — суперечка, бій

certe — напевно, бодай

certo 1 — сперечаюся, борюся, змагаюся; **certāre de forma** — змагатися за красу, **certantes deae** — богині-суперниці

certus 3 — певний, неминучий

ceteri, -ae, -a — всі інші, решта

charta, -ae — листок паперу, папір

Chiron, -onis — Хірон (один з кентаврів)

cibus, -i — їда, їжа, харч

ciconia, -ae — лелека, чорногуз (бузьок, бузько)

cingo 3, -nxi, -nctum — окружаю, оточую, оборюю

circiter, z acc. — около, коло, біля, більш-менш, приблизно

circus, -i — коло, круг, цирк

Cisalpinus 3 — з цього боку Альп, сьогобічний, передальпейський

cista, -ae — скринька

cito — швидко, хутко, шпарко

civis, -is — громадянин, громадянка

civitas, -ātis — громадянство,

громада, місто, край, держава
 clades, -is — поразка, невдача
 clamor 1 — кричу, гукаю
 clamor, -ōris — крик, рев
 clarus 3 — славний
 classicum, -i — военний знак, гасло
 classis, -is — з'єднання, з'єднання кораблів, фльота
 coaxo 1 — квакаю, рахкаю
 coepi, coepisse — я зачав, я почав
 coerceo 2, -ui, -itum — здержую, спиняю; караю
 cognōmen, -inis — прізвище, прикладка
 cognosco 3, cognōvi, cognitum — пізнаю, довідуся, дізнаюся
 Colchis, -idis — Кольхіда (країна на побережжі Чорного моря на південь від Кавказу)
 collegium, -ii — товариство, колегія
 collis, -is, m. — горб, горбок
 colloquium, -ii — розмова, переговори
 colo 3, colui, cultum — обробляю (землю), шаную, поважаю, славлю (36), поклоняюся (36)
 columna, -ae — колона, стовп
 comes, -itis — товариш
 committo 3, -misi, -missum — з'єдную, посилаю, с. proelium — починаю бій
 commoveo 2, -mōvi, -mōtum — порушаю, зворушую, спонукую; commoveor vocibus — слухаю слів (54); qua re commōtus — занепокоений цим (120/VI)
 comparo 1 — приготворюю, споряджаю, улаштовую; порівнюю
 comperio 4, comperi, compertum довідуся, дізнаюся

compleo 2 — наповняю, виповняю; с. annos — проживаю роки (81)
 complures, complūra, -ium — багато, чимало
 comprehendo 3 — ловлю, хапаю, придержую, ув'язнюю
 concido 3, concidi, concisum — убиваю
 concilio 1 — здобуваю
 condicio, -ōnis — умова, умовини, побут
 condo 3 — закладаю, засновую, основую
 condūco 3, -duxi, -ductum — зводжу, наймаю; с. multā pecuniā — наймаю за великі гроші (70)
 confirmo 1 — скріплюю, зміцнюю, піддержую
 confluo 3, -fluxi, -fluctum — спливаю, збігаюся, сходжуся, збираюся
 conscendo 3, -ndi, -nsum, з acc. — виходжу на що, сідаю на що
 conservo 1 — зберігаю, рятую
 consilium, -ii — рада, порада, плян, думка; consilio (abl.) — за порадою
 constituo 3, -ui, -ūtum — постановляю, задумую, вирішую; закладаю, засновую, основую (83)
 consto, -as, -āre — складаюся, коштую
 consul, -is — консул (високий урядовець в стародавньому Римі, який підчас війни був полководцем)
 consulo 3, consului, consultum — раджуся, питаюся
 consūmo 3, -sumpsi, -sumptum — зужитковую, споживаю, з'їдаю (90); с. horas in disciplina — перебуваю години на науці
 contendo 3, -ndi, -ntum — на-

тягаю, напружую, силкуюся, борюся, змагаюся (47)
contineo 2, continui, contentum — держу вкупі, обіймаю, маю (82); здержую, стримую, спиняю, гамую
continuus 3 — постійний, невинний, однотайний, суцільний
contumelia, -ae — образа, зневага
contundo 3, contudi, contūsum — товчу, розбиваю
conviva, -ae — гість
convoco 1 — скликаю, прошу, запрошую
coria, -ae — достаток, велика кількість, рл. засоби, військо
coquus, -i — кухар, куховар
coquam, z abl. — супроти, в присутності
Cornelia, -ae — Корнелія (мати Тиберія й Гая Гракхів)
cornicen, -inis — трубач кінноти
cornu, -us — ріг
Corōnis, -idis — Короніда (мати Ескулапа)
corpus, -oris — тіло, тулуб
Corsica, -ae — Корсика (острів на Середземному морі)
covvus, -i — крук
cotidie — щодня, щоденно
cras — завтра
cras-cras — кра-кра
cremo 1 — палю, спалюю, приношу в жертву, жéртвую, pass. горю
creo 1 — творю, вибираю, обираю
Creta, -ae — Крета (острів на Середземному морі)
creta, -ae — крейда
crudeliter — жорстоко, немилосердно, безпощадно
cuius rei causā — див(ися) qui? quae? quod?

culpa, -ae — вина
cum, z abl. — з (з ор.)
cum, спол. — коли, коли тільки
Cumaе, -arum — Куми (місто в Кампанії)
cur? — чому? чого? з якої причини?
cura, -ae — журба
curo 1, z асс. речі — стараюся, дбаю, опікуюся, лікую
custodia, -ae — сторожа, в'язниця
custodio 4 — стережу, вартую, пильную
custos, -odis — сторож, вартівник, вартовий
Cyclops, -opis — циклоп

D

Daedalus, -i — Дедал, (славний атенський різьбяр і будівничий)
damno 1 — засуджую, d. proditionis — засуджую за зраду (70)
damnum, -i — шкода
Darēus, -i — Дарей (перський король, якого поборов Олександр Великий і позбавив престолу)
de, z abl. — з (з род.), про, від (= minus при відніманні)
dea, -ae — богиня
debeo 2, -ui, debitum — я повинен, мені слід
decēdo 3, -cessi, -cessum — відходжу, уступаюся, поступаюся, корюся, слухаю(ся)
December, -bris, abl. -bri — грудень
decerno 3, decrēvi, decrētum — вирішую, постановляю
decido 3, decidi — падаю, спадаю
Decimus, -i — Децим (особове ймення)

- decōrus** 3 — оздобний, гарний, відповідний
decurro 3 — збігаю, спливаю, стікаю, течу
dedūco 3, -*duxī*, -*ductum* — спроваджую, запроваджую, відпроваджую
deinde — далі, потім, опісля
delecto 1 — забавляю, розважаю, розвеселяю, радую, *pass.* люблюся (55)
deleo 2 — нищу, знищую, стираю (4), *d. incendio* — спалюю (66)
delphīnus, -*i* — дельфін
Delus, -*i* — Делос (острів на Егейському морі)
denego 1, з *асс.* — відмовляю
denique (= *tandem*) — нарешті, накінець, врешті, вкінці
deporto 1 — зношу, приношу (90)
describo 3, -*scripsi*, -*scriptum* — креслю, описую, змальовую
desero 3, *deserui*, *desertum* — оставляю, залишаю, покидаю
desiderium, -*ii* — бажання, туга
desidero 1, з *асс.* — бажаю чого, прагну до чого, тужу за ким-чим, не маю, не бачу (113)
desidia, -*ae* — бездільність
designo 1 — визначаю, назначаю, іменую
desilio 4, -*ui* — зіскакую
desino 3, *desii*, *desitum* — перстаю
destino 1 — постановляю, вирішую, призначаю; *d. perpetuae virginitati* — призначаю до постійного дівування, засуджую на вічне дівування (97)
destituo 3, -*ui*, -*utum* — спиняю, задержую, затримую
deus, -*i* — бог
deversorium, -*ii* — гостинниця
devolvo 3, *devolvi*, *devolutum* — скочую, сточую
devoro 1 — пожираю, проковтую
dexter, -*era*, -*erum* *i dexter*, *dextra*, *dextrum* — правий, *dextrā* в правій руці (24), по правій руці, праворуч, направо (77)
Diāna, -*ae* — Діана (богиня місяця, ловецтва й чарів)
dico 3, *dixi*, *dictum* — кажу, говорю, співаю (44), заявляю, доношу (46), називаю (56); *d. salutem* (*plurimam*) — (сердечно) поздоровляю (103, 112)
dies, *ei* — день; *d. festus* — свято, празник; *d. profestus* — звичайний день, будень
difficilis, -*e* (*sup. difficillimus* 3) — трудний, тяжкий, важкий
dilacero 1 — розриваю, розшарпую
diligens, -*ntis* — пильний, старанний
diligentia, -*ae* — пильність, старанність
Diogenes, -*is* — Диоген (славний грецький філософ, що жив у IV ст. перед Хр.)
Dis, *Ditis* — Діт (латинська назва Плутона)
discēdo 3, -*cessi*, -*cessum* — відходжу, відступаюся, виходжу, утікаю (87); *discēde* — відступися, відійди, геть, відчепися (9)
disciplīna, -*ae* — наука, виховання, карність, дисципліна, послух
discipula, -*ae* — учениця
discipulus, -*i* — учень, ученик

disco, -is, -ere — учуся (учишся, учитесь)
 discordia, -ae — незгода, сварка
 discrimen, -inis — різниця
 displiceo 2, -ui — не подобаюся
 dissentio 4, -sensi, -sensum — не погоджуюся з ким
 dissimilis, -e (sup. dissimillimus 3) — неподібний; dissimillimus fratris — дуже (цілком, зовсім) неподібний до брата (75)
 disto, -as, -āre — я віддалений
 diu — довго
 diutius — довше
 diuturnus 3 — довголітній
 divido 3, -vīsi, -vīsum — ділю, розділяю
 divīnus 3 — божий
 do, das, dare — даю; dare poenam — покутую що, караюся (за що); laetitiae atque epulis se dare — веселитися й бенкетувати (65); dare veniam — вибачати, пробачати (68); in matrimonium dare — віддавати за жінку; diēi partem ludo atque otio dare — частину дня призначати для розваги й відпочинку (78); in custodiam dari — попасти у в'язницю (97); nomen dare — назвати (118)
 doceo 2, docui, doctum — учу, навчаю
 dolor, -ōris — страждання, біль, мука, терпіння, горе
 dolus, -i — підступ, хитрість, хитрощі, зрада; dolo (abl.) = per dolum — хитрощами (66)
 domi — дома, вдома
 domicilium, -iī — домівка, оселя
 dominatio, -ōnis — влада

dominus, -i — пан, господар, володар, король
 domum — додому
 domus, -us, f. — дім
 dono 1 — дарую, обдаровую
 donum, -i — дар, дарунок, подарунок
 dormio 4 — сплю
 Drepanum, -i — Дрепанон (місто в північно-західному куті Сицилії)
 dubito 1 — сумніваюся, вагаюся, не хочу (104)
 ducō 3, duxi, ductum. — веду, проваджу; duci in matrimonium — вийти заміж, віддаватися (63); virginem uxōrem ducere — взяти собі дівчину за жінку, одружитися, оженитися (75); originem ducere виводити рід (97)
 dum — тоді, як; коли
 dux, ducis — вождь (вождя), полководець, провідник, князь (53)

Е

e, ex, z abl. — з (з род.), ex voluntate — до вподоби (38); e nomine nominari — від імени називатися (63); e foedere — за умовою, згідно з умовою
 esse — оце, ось
 edo, -is, -ere — видаю, роджу; in lucem edere — привести на світ (97)
 educo 1 — виховую
 effigies, -ēi — образ
 efflo 1 — видихаю; e. animam — віддати душу, сконати, згинутися
 ego — я
 eloquentia, -ae — промовництво, красномовність
 emitto 3, -mīsi, -missum — ви-

силаю, випускаю, *pass.* можу виходити (60)
enim (ставимо на другому місці) — бо
eo, quod — тим, що; через те, що
Epimetheus, -i — Епіметей (брат Прометей)
epistula, -ae — лист
epulae, -arum — страви, обід, бенкет; **epulis se dare** — бенкетувати (65)
equinus 3 — кінський
equitatus, -us — кіннота
equus, i- — кінь
ergo — отже
Eris, -idis — Ерида (богиня сварні)
erudio 4 — просвічаю, учу, *e. litteris et artibus* — учу письменства й мистецтва, знайомлю з наукою й мистецтвом (85)
et — і (й), та, також (47), **plus** (при додаванні, 79)
etiam — навіть, також
et quidem — а саме
Etruria, -ae — Етрурія
evādo 3, **-vāsi, -vāsum** — виходжу
evolo 1 — вилітаю, вибігаю
exanimatus 3 — позбавлений життя, убитий, бездушний, неживий, мертвий
excito 1 — буджу, викликаю, відкликаю; *e. ab inferis* — відкликаю з того світу = воскрешаю
exclāto 1 — кричу
excrucio 1 — мучу
exemplum, -i — приклад, зразок
exercitus, -ūs — військо
exiguus 3 — малий, незначний, невеликий
expleo 2, **-ēvi, -ētum** — виповню, наповняю

explorator, -ōris — розвідач
explōro 1 — досліджую
expono 3, **-posui, -positum** — виставляю, викидаю, викладаю
exporto 1 — виношу, вивожу
expugno 1 — завойовую, здобуваю
expectatio, -ōnis — очікування, дозидання
expecto 1, з *acc.* — очікую, дожидаю
extra, з acc. — поза
extrēmus 3 — крайній, найдальший, останній; **extrēmi fines** — погранична смуга, границі (47)

Ф

fabula, -ae — оповідання, казка, байка
facilis, -e (*superl. facillimus* 3) — легкий (не трудний)
falsus 3 — помилковий, неправильний
fama, -ae — погослока, вістка, слава
fames, -is — голод
familia, -ae — родина, сім'я, челядь
fatigatus 3 — змучений, утомлений
fatum, -i — призначення, доля, судьба; **fata, -ōrum** — історія (18)
Faustulus, -i — Фавстул (казковий пастух, що врятував Ромула й Рема)
faveo 2, **favi, fautum** — сприяю
Februarius, -iī — лютий
felicitas, -ātis — щастя
felix, felicitis — щасливий
femina, -ae — жінка
fere — майже, більш-менш
feriae, -arum — дні для відпочинку, свята
ferreus 3 — залізний

fertilis, -e — урожайний, родючий, плодючий
ferula, -ae — різка
ferus 3 — дикий; **fera**, -ae — дикий звір
fessus 3 — змучений, утомлений
festus 3 — святковий, празничковий; **festus dies** — свято, празник
fides, -ei — віра, вірність, дане слово (50)
figūra — фігура, постать, образ (13)
filia, -ae — дочка
filiolus, -i — синок
filius, -ii — син
filum, -i — нитка, волокно
finio 4 — кінчу, кінчаю, докінчую, покінчую
finis, -is, m. — межа, границя, кінець; **extrēmi fines** — погранична смуга, границі (47)
finitimus 3, з **dat.** — пограничний, суміжний, сусідній, недалекий
fio, **fis** — роблюся, стаю; **f. obvius** — зустрічаю, здибаю
flavus 3 — жовтявий, жовтий
flecto 3, **flexi**, **flexum** — гну, згинаю, нагинаю, керую, поганяю (91)
floreo 2, -ui — цвіту, процвітаю, розвиваюся
flos, **floris** — квіт, квітка
flumen, -inis — річка
fluo 3, **fluxi** — пливу, течу, стікаю, скапаю
foedus, -eris — договір, умова, угода, союз
folium, -ii — лист, листок, рл. листя
foras — за двері, надвір, на вулицю
forma, -ae — форма, постать, краса (106), плян (20)

formōsus 3 — гарний, хороший
forsitan, з **coni.** — може, хіба
forte — випадково, саме
fortis, -e — сміливий, відважний, хоробрий
fortitudo, -inis — хоробрість, відвага, сміливість
fortūna, -ae — доля, щастя
forum, -i — майдан, площа, ринок
fossa, -ae — рів
frango 3, **fregi**, **fractum** — ломлю
frater, **fratris** — брат
fraus, **fraudis** — облуда, лукавство, злочин
frequento 1 — (часто) відвідую
frustra — дармо, даремно, надармо, надаремне
frustum, -i — кусень, кусок, кусник, шматок
frux, **frugis** — овоч, плід
fuga, -ae — утеча; **fugae se dare** — утікати
fugo 1 — проганяю, виганяю
fulmen, -inis — блискавка, блискавиця, грім, перун(-на)
fundamentum — основа, підстава
funis, -is, m. — шнур, мотуз
furtim — крадькома, крадьки

G

galea, -ae — шолом
Gallia, -ae — Галлія
gaudeo, -es, -ēre — тішуся, радію, люблюся
gens, **gentis** — плем'я, нарід
genu, -us — коліно
genus, -eris — рід, плем'я
gero 3, **gessi**, **gestum** — несу, ношу, роблю, виконую; **bellum gerere** — вести війну, **se gerere** — поводитися (109)

gladius, -ii — меч
 gleba, -ae — скиба
 globus, -i — куля
 gloria, -ae — слава
 Gracchus, -i — Гракх (римське
 прізвище)
 Graecia, -ae — Греція
 Graecus 3 — грецький
 gradus, -us — крок, ступінь;
 gradum sisto (-is, -ere) —
 стаю, зупиняюся; siste gra-
 dum — стій (99)
 gratia, -ae — ласка, прихиль-
 ність, подяка
 gravis, -e — тяжкий, важкий
 graviter — тяжко, дуже
 grex, gregis, m. — череда,
 стадо
 gubernātor, -ōris — стерник,
 керівник

Н

habeo 2, -ui, -itum — маю;
 h. truncum dominum — маю
 колоду за володаря; h. pro
 optimo — уважаю за най-
 кращого
 habito 1 — мешкаю, прожи-
 ваю
 haedus, -i — цапок, цапеня,
 козеня
 hasta, -ae — спис
 haud — не
 haurio 4, hausi, haustum —
 черпаю, п'ю
 Helena, -ae — Галя
 Helle, Helles — Гелла
 Hellespontus — Геллеспонт
 (тепер Дарданели)
 Herculeum, -i — Геркуліанум
 (місто в Кампанії)
 heros, -ōis, асс. -ба — герой,
 лицар
 hic, haec, hoc — цей, мій
 hic, присл. — тут
 hircus, -i — молодий цап, ца-
 пок

Hispania, -ae — Іспанія
 homo, -inis — людина
 honor (honos), -ōris — честь,
 почесть, шана, повага, уша-
 нування (69), відзначення,
 уряд, посада
 hora, -ae — година
 horribilis, -e — страшний, ляч-
 ний
 hostis, -is — ворог, неприя-
 тель
 humānus 3 — людський, лю-
 дяний, увічливий, освічений
 humilis, -e (superl. humillimus
 3) — низький, покірний, по-
 кірливий

I

iam — вже, ось (7), незабаром
 (62)
 iamdūdum — вже віддавна
 ianua, -ae — двері
 Ianuarius, -ii — січень
 Ianus, -i — Янус (староітал-
 ьський бог)
 ibi — там
 Icarus, -i — Ікар (син атен-
 ського різьбяр і будівни-
 чого Дедала)
 idem, eadem, idem — той же,
 той сам(ий), той саме, той
 також; такий самий, такий
 саме, такий також, однако-
 вий
 Idus, -uum, f. — іди (п'ятнад-
 цятий або тринадцятий день
 місяця)
 igitur — отже
 ignavia, -ae — лінощі, лінив-
 ство, ледарство, боязливість
 ignis, -is, m. — огонь
 ignōro 1 — не знаю; non ignōro
 — добре знаю
 ignosco 3, -ōvi, -ōtum — не хо-
 чу знати про що, вибачаю,
 прощаю

ignōtus 3 — невідомий, незна-
ний
ilico — негайно, зараз
Ilium, -ii — Іліон (Троя)
ille, illa, illud — той (його), той
знаний (славний)
illūdo 3, *lūsi, lūsum* — глузую,
глумлюся, висміваю, насмі-
хаюся
imāgo, -inis — образ
immensus 3 — незмірний, не-
змірний, безконечний, без-
край, величезний
immo — навпаки; о, ні
impravidus 3 — сміливий, від-
важний
impedio 4, з асс. — спиняю,
здержую, перешкоджую
imperātor, -ōris — вождь, пол-
ководець, цар, імператор
imperium, -ii — наказ, влада,
держава; *i. novae urbis* —
влада над новим містом (118)
impero 1, з dat. — наказую, во-
лодію
impetus, -us — напад, наступ
impiger, -gra, -grum — неліни-
вий, пильний
improbo 3, *-posui, positum* —
вкладаю
importo 1 — вношу, приношу,
ввожу, привожу
imprimis — передусім
improbus 3 — нечесний, пога-
ний
improvidus 3 — непередбачли-
вий, неосторожний, необач-
ний, непроворний
imprudens, -ntis — нерозум-
ний, нерозважний, легко-
думний
in, з асс. (на пит. куди?) — до,
в(у); *in honorem* — для вшану-
вання; з abl. (на пит. де?) —
в, на; *in numero* — поміж
inanimus 3 — бездушний, не-
живий, мертвий

inarātus 3 — незораний
incēdo 3, *-cessi, -cessum* — сту-
паю, ходжу
incendium, -ii — поже́ра, поже-
жа, огонь
incido 3, *incidi* — падаю, упа-
даю, впадаю
incito 1 — підганяю, заохочую
incola, -ae — мешканець, рл.
населення (80)
incūso 1 — обвинувачую, оскар-
жую, нарікаю
inde — (з)відти, (з)відті́ль,
(з)відті́ля, з того часу, по́-
тім; *inde ex illo tempore* —
з того часу; *i. ex hoc tem-
pore* — відсьогодні (102)
indico 3, *dixi, -dictum* — ого-
лошую, оповіщаю, об'являю
infans, -ntis, m. — немовля
infaustus 3 — нещасний, зло-
вщій, поганий
inferi, -ōrum — спідні (долішні,
низові) істоти, т о й с в і т
(який на думку стародавніх
греків та римлян був під на-
ми); *ab inferis excitāre* —
воскрешати
infestus 3 — ворожий, непри-
язний, небезпечний
inflātus 3 — надутий, гордий
(на що — abl.)
ingenium, -ii — вдача, здібність,
талант
ingens, -ntis — величезний
inimicus, -i — непри́ятель, во-
рог
initio — споча́тку
initium, -ii — поча́ток
iniuria, -ae — неправда, кривда,
несправедливість, образа;
cum iniuria — несправедли-
во (59)
iniuste — несправедливо, не-
правно
iniustus 3 — несправедливий
innumerabilis, -e — незліченний

inquit (переносимо до наступного речення) — каже, сказав; **inquiunt** — кажуть
insania, -ae — божевільня
inscribo 3, -scripsi, -scriptum — пишу на чому (dat.)
insidiae, -arum — засідка, підступ, зрада
insignis, -e — помітний, значний, славний; **i. sum** — визначаюся (43)
insolentia, -ae — незвичайна поведінка, погана поведінка, пиха, гордість, зухвальство (90)
instar з gen.—нарівні з, за, наче
institutum, -i — установа, звичай
insula, -ae — острів
intellego 3, -lexi, -lectum — розумію
inter, з acc. — поміж, між; **inter arma** — під час війни (60); **inter se** — між собою, один з одним (118)
interdiu — вдень
interea — тимчасом
interitus, -us — загибель
interrogo 1 — питаю(ся), запитую
intervallum, -i — віддаль, відстань
intro 1 — входжу
intromitto 3, -misi, -missum — пускаю досередини
invado 3, -vāsi, -vāsum — входжу, нападаю
invideo 2, -vīdi, -vīsum, з dat.— завідую (кому, на що), пориваю очі (на що); **dei hominibus** (людям) **invident**; **dei felicitāti hominum invident** — боги завідують (мають заздрість, поривають очі) на людське щастя (74)
invidia, -ae — зависть, заздрість

invito 1 — запрошую
invitus 3 — нерадий, неохочий, нерадо, неохоче; **me invito** — проти моєї волі, без мого дозволу (90)
iocus, -i, pl. **iocī i iocā** — жарт, ігра, забава; **per iocum** — жартомá, для жарту, жартівливо (118)
ipse, ipsa, ipsum — сам
ira, -ae — гнів
irātus 3 — розгніваний
irrideo 2, -rīsi, -rīsum — висміваю, насміхаюся
is, ea, id — той, він
iste, ista, istud — той (твій)
ita — так, через те (97)
Italia, -ae — Італія
Italicus 3 — італський, італійський
itaque — отже, тому, і так, з цієї (тієї) причини
item — так само, також
iter, itineris, n. — подорож, дорога
iterum — знов, вдруге
iucundus 3 — милий, приемний
iudex, -icis — суддя
Iulia, -ae — Юлія
Iulius, -ii — Юлій (родове ймення), липень
iungo 3, **iunxi, iunctum** — з'єдную, сполучаю, запрягаю (91, 117)
Iunius, -ii — Юній (родове ймення), червень
Iuno, -ōnis — Юнона (богиня)
Iuppiter, Iovis — Юпітер (цар богів і людей)
ius, iuris — право
iussu — з наказу
iuste — справедливо, по заслугі
iustitia, -ae — справедливість
iustus 3 — справедливий, оправданий, правий, заслужений (56)
iuvenis, -is — молодець, юнак

L

labor, -ōris — праця, труд, рл.
 злидні (65)
laboriōsus 3 — працюючий,
 трудячий
labōro 1 — працюю, терплю,
 l. fame — терплю через го-
 лод, голодую (102)
labyrinthus, -i — лябірінт
lac, lactis — молоко
Lacedaemonius, -ii — лакеде-
 монєць
lacrima, -ae — сльоза
laetitia, -ae — веселість, ра-
 дість, утіха; laetitiae (dat.)
 se dare — веселитися (65)
laevus 3 — лівий
Larentia, -ae — Ларенція
late — широко
lateo 2, -ui — скриваюся, хова-
 юся
Latīne — по-латинському, по-
 латинськи, по-латині
Latinus 3 — латинський
Latinus, -i — Латин (казковий
 король), латинєць
Latium, -ii — Лаціум
Latōna, -ae — Латона (богиня,
 мати Аполлона й Діяни)
latro, -ōnis — розбійник
laudo 1 — хвалю, вихваляю
Lavinia, -ae — Лавінія
legātus, -i — посол
lego 3, legi, lectum — збираю,
 читаю, вибираю, обираю;
 Ream Silviam Vestālem lego
 — обираю Рею Сильвію (за)
 на вестальку (97)
leo, -ōnis — лев (лева)
Leonidas, -ae — Леонід (лаке-
 демонський король, що по-
 ліг у 480 р. пер. Хр. у Термо-
 пільському проваллі в бою
 з персами)
levo 1 — підношу
lex, legis — закон
libellus, -i — книжечка, книжка

libenter — радо, libentissime —
 дуже радо, з найбільшою
 приємністю
liber, libri — книжка
liber, libera, liberum — вільний,
 свободний
liberi, -ōrum — діти
libero 1 — увільняю; l. domina-
 tiōne — увільняю від влади
 (35)
libertas, -ātis — воля, свобода
ligneus 3 — дерев'яний
lingua, -ae — язик, мова
littera, -ae — буква, рл. букви,
 лист, письменство, літерату-
 ра, наука
litus, -oris — морський берег
locus, -i — місце
longus 3 — довгий; longa navis
 — воєнний корабель
lorīca, -ae — панцер
lucerna, -ae — ліхтарня
luctus, -us — сум, смуток
ludo 3, lusi, lusum — забавля-
 юся, граю, граюся; l. pilā —
 граю в пилку (пилка — за-
 бава м'ячем)
ludus, -i — забава, розвага,
 школа; ludi, -ōrum — пере-
 гони
lupa, -ae — вовчиця
lupus, -i — вовк
lux, lucis — світло; in lucem
 emittere — випустити в світ
 (75); in lucem venire —
 прийти на світ, народитися
 (93); in lucem edere — при-
 вести на світ (97)
Lucia, -ae — Лікія (країна на
 південному побережжі Ма-
 лої Азії)
Lucius 3 — лікійський, з Лікії

M

Macedo, -onis — македонєць
Macedonia, -ae — Македонія
maestus 3 — сумний, сумний

magis — більше
magister, -stri — учитель
magistra, -ae — учителька
magistratus, -us — уряд, урядовець
magnificus 3 — величний
magnitudo, -inis — великість
magnopere — дуже
magnus 3 (**maior, maius, maximus**) — великий (більший, найбільший); **magni aestimare** — високо цінити (93)
Maius, -i — травень
male — погано
mālum, -i — яблуко
malum, -i — лихо, нещастя, горе
malus 3 (**peior, peius, pessimus**) — поганий (гірший, найгірший)
mālus, -i — яблунька, яблуня
mandatum, -i — доручення
mando 1 — доручаю
mane — рано
maneo 2, **mansi, mansum** — остаюся, залишаюся (7); чекаю (очікую), дожидаю когочого (53), перебуваю (102)
manus, -us, f. — рука, загін
M(arcus), -i — Марко
mare, -is — море
marinus 3 — морський
maritimus 3 — морський, приморський, надморський
Martius, -ii — березень
Massicus mons (Massici montis) гора Массікус (у Кампанії)
mater, -tris — мати
matrimonium, -ii — заміжжя, подружжя; **in matrimonium duci** — вийти заміж, віддаватися (63)
matrōna, -ae — (заміжня) жінка, матрона
Mauretania, -ae — Мавретанія (країна в північно-західній

Африці, де Атлаські гори, тепер Марокко й Альжирія)
me (acc. i abl.) — мене, мною
medicīna, -ae — лік, лікування
medicus, -i — лікар
mediocriter — помірно, мало, небагато, трохи
medius 3 — середній; **media pars** — середина
me invito див. **invitus**
mel, mellis — мід, мед
memor, -oris, z gen. — пам'ятущий, пам'ятливий; **memor sum** — пам'ятаю, згадую (47)
memoria, -ae — пам'ять, пам'ятка, спогад, спомин, згадка
Menecrates, -is — Менекрат (грецький лікар)
mens, mentis — розум
mensis, -is, m. — місяць
mercator, -ōris — купець
mercatorius 3 — купецький
Mercurius, -ii, voc. -i — Меркурій (бог торгівлі й комунікації)
mergo 3, **mersi, mersum** — топлю, кїдаю в воду
meridies, -ei — полудень, південь; **meridie** — опівдні (99)
merx, mercis — товар
metuo 3, **-ui** — боюся, лякаюся
meus 3 — мій, **voc. mi: mi puer** — мій хлопча
mihi — мені
miles, -itis — вояк (вояка), боець
militāris, -e — військовий
militia, -ae — військова служба, боротьба (48)
milito 1 — служу у війську, відбуваю військову службу; **servi militantes** — раби-вояки
Minerva, -ae — Мінерва (богиня мудрости)

Minos, -ōis — Мінос (казковий король Крети)
Minotaurus, -i — Мінотавр
minus — менше, не
miser, misera, miserum — нещасний, безталанний, бідний
misērunt див. **mitto**
mitis, -e — лагідний
mitto 3, **misi, missum** — посилаю, кїдаю
modus, -i — спосіб
molestus 3 — тяжкий, прикрий
mollis, -e — м'який, вигідний, легкий
moneo 2, **-ui, -itum** — остерігаю, навчаю, напучую
mons, montis, m. — гора; **mons Apenninus** — Апенінські гори, **mons Caucasus** — Кавказькі гори
monstro 1 — показую
monstrum, -i — чудесний знак; потвір (потвору), потвора (-и)
mora, -ae — проволіка, зволікання; **sine mora** — без проволіки, негайно (108)
morbus, -i — хвороба, недуга
mors, mortis — смерть
mortuus 3 — умірлий, помірлий, мерлєць (мерця)
mos, moris — обичай, звичай; **mores, -um** — поведінка
moveo 2, **movi, motum** — рухаю, рушаю, порушаю
mox — незабаром, незабавом
muġio 4, **-ivi** — мукаю
muliebris, -e — жіночий, дівочий
muliebriter — по-жіночому, звичаєм жінки
mulier, -is — жінка
multitudo, -inis — велика кількість; **magna multitudo** — дуже багато (118)
multo — багато, значно
multum — багато, чимало, глибоко (21), дуже (113)

multus 3 (**plus, pluris, plures, plura, plurimus**) — численний, багато, чимало; **multa** (acc. pl.) — широко (21); **multa nocte** — пізно вночі (66); **multa pecunia** — великі гроші (70)
munio 4 — укріпляю, забезпечую, оточую, окружаю
munus, -eris — обов'язок, завдання
murus, -i — мур
mus, muris, m. — миша
Musa, -ae — муза (богиня музики, поезії, науки); **Musae, -arum** — музи (всіх було дев'ять), музика, поезія, поетична творчість, наука, наукова творчість, розумова праця, розумові заняття (учня, 10)
mutatus 3 (від **muto**) — перемінений (50)
muto 1 — міняю, заміняю, промінюю, перемінюю (30), pass. змінюся (76); **muto oppidum vico** (abl.) — міняю місто за (на) село (17)

N

nam — бо
Narbonensis, -e — нарбонський (84)
narratiuncula, -ae — маленьке оповідання
narro 1 — оповідаю, розказую
natālis, -e — рідний
natūra, -ae — природа, вдача, **naturā** — зроду (35)
natus 3 — народжений; **natus sum viginti annos** — мені 20 років; **a(n)te Chr(istum) n(atum)** — перед народженням Христа, перед Христом, до Христа; **p(ost) Chr. n.** — після народження Христа
nauta, -ae — моряк

navigatio, -ōnis — морепла-
ство
navigium, -iī — корабель, су-
дно
navigo 1 — пливу на кораблі
navis, -is — корабель; n. longa
— військовий корабель
ne, з conī. — щоб не, не, нехай
не; як частка, що приєдную-
ється до попереднього сло-
ва — чи
Neapolis, -is — Неаполь (місто
в Кампанії)
nece див. neque
neco 1 — убиваю, забиваю
neglegentia, -ae — недбалість,
байдужість
neglego 3, -lexi, -lectum — за-
недбую, не дбаю, не звертаю
уваги, поминаю
nemo — ніхто, ніхто не
Nephele — Нефела
Neptūnus, -i — Нептун (бог
моря)
neque (nec) — і не; neque (nec)
— neque (nec) — ні—ні, ані—
ані
nescio 4 — не знаю
neve, з conī. — і щоб не
nec, necis — вбивство, забиття
niger, nigra, nigrum — чорний
nihil — ніщо, ніщо не; nihil
tibi posco — ні в чому (зо-
всім) тобі не шкоджу
nihilominus — ні на крихітку
менше, однаково, проте, все
таки
Nioba, -ae — Ніоба (казкова
королева Теб)
nobilis, -e — значний, славний,
благородний, шляхетний
posco 2, posui, positum — шко-
джу, роблю шкоду, роблю
щось погане
postu — уночі
postua, -ae — сова
nomen, -inis — ім'я, імення, на-

зва (82); nymphae (dat.) est
nomen — німфі на ймення,
німфа називається (49); po-
mine — на ймення (97)
pono 1 — називаю, іменую,
настановляю
pon — не
Nonae, -arum — нони (сьомий
або п'ятий день місяця)
ponne — чи ж не, хіба ж не,
невже ж не
ponnullus 3 — деякий
pon prius — quam — не раніше
— поки не
pon solum — sed etiam — не
тільки (лише) — але й (та-
кож)
noster, nostra, nostrum — наш,
сучасний, теперішній (76)
notus 3 — знаний, відомий
November, -bris, abl. -bri —
листопад
poverca, -ae — мачуха
novus 3 — новий, свіжий
nubilum, -i — хмара, pl. захма-
рення (102)
nullus 3 — ніякий, ніякий не,
жаден, жаден не
numero 1 — лічу, рахую
numerus, -i — число, кількість;
in numero esse — бути по-
між, належати до числа, за-
числятися, зараховуватися
Numitor, -ōris — Нумітор (дід
Ромула й Рема)
numquam — ніколи, ніколи не
nunce — тепер
nuntio 1 — звіщаю, об'являю,
доношу, кажу
nuptiae, -arum — весілля
nusquam — ніде, nusquam ter-
rarum — ніде на цьому світі
(44)
nympha, -ae — німфа, русалка

О

о — ах, ох

obnoxius 3 — підвладний, під-
леглий

oboedio 4 — корюся, слухаю,
виконую (71)

obsecro 1 — заклинаю, благаю,
прошу

observo 1 — оглядаю, дослі-
джую, придивляюся

obtempero 1, з dat. — корюся,
догоджую, вгоджую, слу-
хаю

obtineo 2, -ui, -tentum — за-
ймаю

obtrunco 1 — убиваю, забиваю

obviam — назустріч, напроти;
obviam venio (з dat.) — над-
ходжу з противної сторони,

зустрічаю, заступаю дорогу

obvius 3 — зустрічний; o. fio —
зустрічаю, здибаю

occido 3, occidi — падаю, гину,
конаю

oculto 1 — ховаю, скриваю

occupo 1 — займаю, обіймаю;
occupo sedem — сідаю на

своєму місці; o. imperium —
обіймаю владу (118)

Octavianus, -i — Октавіян
(римський політичний діяч,
що став першим римським
цісарем і одержав прізвисьце
Августа)

October, -bris, abl. -bri — жов-
тень

oculus, -i — око

Oedipus, -i — Едип (тебанський
король)

olea, -ae — оливне дерево

olim — колись, давно, давніше

Olympus, -i — Олімп (гора
в північній Тессалії, оселя
богів)

omen, ominis — віщий знак

omitto 3, -misi, -missum —
опускаю, відкидаю, зали-

шаю, занехаюю; omitte su-
gam — покинь журбу, пере-
стань журитися, не журися
(54); omitte luctum — пере-
стань сумувати, не сумуй
(102)

omnino — взагалі

omnis, -e — весь, цілий, вся-
кий, всілякий

onerarius 3 — вантажний, то-
варовий, перевізний, купець-
кий

opera, -ae — праця, робота;
operā — за допомогою

opinio, -onis — думка, гадка,
opiniōne — на думку

oppidanus, -i — мешканець мі-
ста, міщанин, городянин

oppidum, -i — місто, город

opprimo 3, oppressi, oppressum
— придавлюю, затоплюю

opulentus 3 — багатий, замож-
ний

opus, operis — робота, праця,
твір

Orbilius, -ii — Орбілій

orbis, -is, m. — круг, обвід;
orbis terrarum — світ

Orcus, -i — Орк, підземелля,
той світ

origo, -inis — початок, похо-
дження, рід

ornamentum, -i — оздоба, при-
краса

ornatus 3 — оздоблений, при-
крашений, забезпечений, на-
ділений; aries aureo vellere

o r n ā t u s — баран з золо-
тим руном

orno 1 — прикрашую, одягаю;
o. muliebri veste — одягаю

в дівоче плаття, одягаю по-
дівочому (53)

oro 1 — говорю, прошу

ortus, -us — схід, народження
os, ossis, n. — кість

ostendo 3, -ndi, -ntum — пока-
зую, віщую (120/VI)

ostento 1 — часто показую, хвалюся, чванюся (ким-чим — в лат. мові асс.)

ostium, -ii — вхід, двері

otium, -ii — відпочинок, відпочивок

Р

расо 1 — успокоюю, усмиряю, підбиваю, завойовую

paedagōgus, -i — педагог (раб у значних римлян, що пров'одив їхніх синів з дому до школи і з школи додому та наглядав над виконанням домашніх завдань)

Palatinus 3 — палатинський

palla, -ae — палля, хустка

Pandōra, -ae — Пандора

papyrus, -i — паперова билина, папірус

par, paris, n. — пара (дві штуки)

par, paris — рівний, однаковий

parātus 3 — приготований, готовий

parco 3, з dat. — щаджу, економлю, жалю (95); parce linguae — не говори, не балакай, не базикай

pareo 2, -ui — корюся, слухаю(ся)

Paris, -idis — Парис (сиң троянського короля Пріама)

paro 1 — готую, przygotowляю, споряджаю, роблю, виробляю; paro sacra — приношу жертву (25); paro bellum — przygotowляюся до війни (53); paro respondere — хочу відповісти (69); paro copias — збираю військо (120/V)

pars, partis — частина; media pars — середина

parvus 3 (minor, minus, minimus) — малий (менший, найменший)

pastor, -ōris — пастух

pateo 2, -ui — бути відчиненим, простиратися, простягатися, тягнутися

pater, patris — батько

patria, -ae — батьківщина, рідний край; patria (sc. urbs) — рідне місто (87)

patrius 3 — батьківський, рідний

patruus, -i — дядько

pauci, -ae, -a — мало, небагато, деякі

paulo post — тріхи згодом (згодя), незабаром, незабаром

pacis, pacis — спокій, мир

pecunia, -ae — гроші; multa pecunia — великі гроші (70)

pedes, -itis — піхотинець, пл. піхота

Peleus, -i — Пелей (король Фтії в Тессалії, батько Ахіллеса)

pendeo, -es, -ēre — вишу

pena, -ae — перо

per, з асс. — через, крізь, по (41); per aëra — повітрям (63); per dolum atque insidias — хитрістю і зрадою, хитро і зрадливо (65); per iocum — для жарту, жартомá, жартівливо (118); per litteras postulo — домагаюся в листі (120/III)

peragro 1, з асс. — ходжу по чому, подорожую

perditus 3 — знищений, пропавший

peregrinus 3 — чужоземний, чужосторонній; peregrinus, -i — чужинець

pergo 3, perrexi, perrectum — продовжую, роблю щось далі; p. discere — учусь далі

periculōsus 3 — небезпечний

periculum, -i — небезпека

peritus 3, з gen. — досвідче-

ний, що знається, що розуміється; *peritus sum siderum ac medicinae* — розуміюся на звіздах та лікуванні
perlustro 1 — проходжу, переходжу; *p. oculis* — переглядаю, оглядаю (44)
permitto 3, -mīsi, -missum — передаю, віддаю, дозволяю
permōtus 3 — зворушений, спонуканий; *p. querelis* — під впливом (з причини) скарг (нарікань)
pernicies, -ēi — загибель
perpetro 1 — виконую
perpetuus 3 — постійний, тривалий, вічний, непинний
Persae, -ārum — перси
perterreo 2, -ui, -itum — страшу, лякаю; *timōre perterritus* — під впливом страху, з страху (108)
pervenio 4, -vēni, -ventum — приходжу, прибуваю
pes, *pedis* — стопа, нога
peto 3, *petivi*, *petitum* — прямую, нападаю, наступаю, кидаюся, прошу; *leo improbos homines petit* — лев кидається на поганих людей (30); *insulam navibus petere* — плисти (відпливати) на острів (65); *spatia soli propinquiora petere* — летіти в простори, ближчі до сонця (71); *petere Brundisium* — прямувати до Брундізіум (104); *petere veniam* — просити вибачення; *auxilium a deo petere* — просити в Бога поміч (63); *quid petis?* — чого хочеш? (104)
philosophus, -i — філософ
Phoebus, -i — Феб (інакше Аполлон, бог сонця), сонце
Phrixus, -i — Фрікс

pictura, -ae — малюнок, образок
pictus 3 — намальований, накреслений
piger, *pigra*, *pigrum* — лінивий, ледачий
pila, -ae — м'яч, оп'юка
pilum, -i — спис
pinnatus 3 — крилатий
pirata, -ae — морський розбійник, пірат
pirum, -i — грушка
pirus, -i — груша
Pittheus, -i — Піттей (дід Тезей)
pius 3 — побожний, чесний, добрий, зичливий, прихильний
placeo 2, -ui, *placitum* — подобаюся
plagiosus 3 — охочий (поквапний) бити, сердитий
planities, -ēi — рівнина, долина
Plato, -ōnis — Платон (великий грецький філософ, один з найвизначніших філософів світу, що жив від 429 р. по 348 р. пер. Хр., учень Сократа)
plebs, *plebis* — простолюди, люд, нарід
plenus 3 — повний
plerumque — найчастіше, звичайно
plus — більше
Pluto, -ōnis — Плутон (бог того світу)
posculum, -i — чарка, кюбок
poena, -ae — кара, покарання (90); *rabiei poenam do* — покутую свою нелюдськість, караюся за свою нелюдськість (50)
poeta, -ae — поет
Pompeii, -iōrum — Помпеї (місто в Кампанії)
potum, -i — садовий плід,

- плід садових дерев; *poma, -ōrum* — садовина
- pomus, -i* — плодове дерево, садове дерево
- pondus, -eris* — тягар, вага; *magnum auri pondus* — велика кількість золота (70)
- pono* 3, *posui, positum* — кладу, закладаю
- populus, -i* — нарід
- porcellus, -i* — поросля
- porro* — далі
- porta, -ae* — брама
- porto* 1 — ношу, приношу, несучу
- portus, -us* — пристань, гавань, порт
- post, z acc.* — по, після
- postea* — потім, опісля, пізніше
- postquam* — як тільки, скоро тільки
- postulo* 1 — вимагаю, домагаюся, жадаю
- potestas, -ātis* — можливість, спромога, міць, сила, влада, можливість, володіння (83)
- praeebeo* 2, *-ui, -itum* — доставляю, постачаю, доставляю, даю; *aures pr.* — прислухуюся (91)
- praecēdo* 3, *-cēssi, -cessum* — випереджаю, перевищаю
- praecceptor, -ōris* — учитель
- praecipito* 1 — скидаю стрімголов; *se praecipitare* — кидатися стрімголов
- praecīlarus* 3 — преславний, прегарний
- praeda, -ae* — добич, здобич
- praedico* 3, *-dixi, -dictum* — заповідаю, віщую
- praeditus* 3 — наділений, обдарований
- praedo, -ōnis* — здобичник, розбійник, розбишак, пірат
- praescribo* 3, *-scripsi, -scriptum* — приписую, визначаю, наказую
- praesidium, -ii* — оборона, захист, поміч
- praesum, z dat.* — я є над кимчим, про́воджу, керую (кимчим)
- praeter, z acc.* — крім, окрім, за винятком
- praeterea* — крім того
- praetorium, -ii* — намет полководця, преторія
- pratium, -i* — луг, лука
- preces, -um* — просьби, прохання, благання, молитви
- pretiosus* 3 — цінний, коштовний, дорогоцінний, дорогий
- Priamus, -i* — Пріам (троянський король)
- primum* — насамперед, спочатку, зразу (71)
- primus* 3 — перший, насамперед (108)
- princeps, -ipis* — перший, передовий (43)
- principium, -ii* — початок
- prius* — перше, скоріше, раніше
- privo* 1 — позбавляю (чого — в лат. мові *abl.*), відбираю
- pro, z abl.* — за, в обороні, замість; *pro ea rogo* 1 — за нею прошу (108)
- procul* — далеко, здалека
- proditio, -ōnis* — зрада
- proelium, -ii* — бій, битва
- profestus* 3 — буденний, звичайний
- profugus, -i* — утікач, бурлака
- profundus* 3 — глибокий, бездонний
- prohibeo* 2, *-ui, -itum* — перешкоджую, здержую, не пускаю; *bello (abl.) prohibeo* — не пускаю на війну (53)
- Prometheus, -i* — Прометей

ргоре, з асс. — близько, недалеко, біля, коло
 ргоре, присл. — близько, недалеко
 ргореро 1 — спішу(ся), поспішаю, біжу (98)
 ргоріпquus 3 — близький
 ргоррпо 3, -posui, -positum — предкладаю, пропоную, розказую, оповідаю
 Proserpina, -ae — Прозерпіна (дочка богині землі Церери)
 ррovideo 2, -vīdi, -vīsum — передбачую, сподіваюся, передчуваю, прочуваю (118)
 ррovidus 3 — передбачливий, осторожний, обачний, проворний
 ррovincia, -ae — обсяг діяльності, провінція
 ррoximus 3 — найближчий, сусідній, наступний
 ррudens, -ntis — розумний, розважний, розсудливий
 ррudentia, -ae — розум, розважність, розсудливість
 ррunum, -i — сливка
 ррunus, -i — слива
 ррublicus 3 — народний, громадський, державний
 Р(ublius), -ii — Публій (римське особове ймення), Р. Claudius Pulcher (Р. Claudii Pulchri) — П. Клавдій Пульхер (римський консул з 249 р. пер. Хр.)
 руella, -ae — дівчина; р. regia — королівна, царівна (53)
 руer, руeri — хлопець
 ругно 1 — борюся
 руlcher, руlchra, руlchrum — гарний, хороший
 руlchritūdo, -inis — краса
 руllus, -i — курча, курчатко
 Руnicus 3 — пунійський
 руnіo 4 — караю, мщуся, помститися (107)
 руrго 1 — чищу, стираю

Q

quadrātus 3 — чотирикутний, квадратівий
 quаero 3, quaesīvi, quaesītum — шукаю
 quаeso (при нак. спос.) — прошу, будь ласка
 quam — як
 quаmdo — коли
 quare — тому, з цієї (тієї) причини, через те
 que (причіпляється до попереднього слова) — і (й), та, й, і то; ut Latōnam neglegerent s i b i q u e sacra parārent щоб не дбали про Латону, але їй складали жертву (107); ultima minimaque — остання і то найменша (108)
 quereā, -ae — скарга, жалоба, нарікання
 qui, quae, quod — який, котрий; хто, що
 qui? quae? quod? — який? котрий? cuius rei causa? — для чого? з якою метою?
 quia — тому що, через те що
 quid? — нащо? для чого? quid multa? — нащо багато (говорити)? коротко, одним словом
 quidem — хоч
 quin etiam — ба навіть, навіть
 Q(uintus), -i — Квінт (особове ймення)
 quis? quid? — хто? що?
 quo? — куди?
 quod — тому що; через те що; за те, що; що (107)
 quodsi — але якщо (як, коли); але якби (коли б)
 quomodo — яким способом, як
 quoque — також
 quot — скільки
 quotannis — щороку, щорічно

R

- rabies**, -ēi — скаженість, лю-
тість, нелюдськість
- rana**, -ae — жаба
- raptus**, -us — схоплення
- rarus** 3 — рідкий, мало
- Rea Silvia** (Reae Silviae) —
Рея Сільвія (мати Ромула
й Рема)
- recēdo** 3, -cessi, -cessum — від-
ступаюся, уступаюся; aquae
recēdunt — води відплива-
ють (98)
- recito** 1 — читаю, відчитую, го-
ворю напам'ять, деклямую
- recte** — правильно, добре
- reddo**, -is, -ere — віддаю
- redigo** 3, -ēgi, -actum — підби-
ваю, завойовую; r. in provin-
ciam — замінюю на провін-
цію, обертаю в провінцію
- reditus**, -us — поворот (-óту)
- redundo** 1 — виливаюся, розли-
ваюся; маю подостатком (до-
сить, доволі), я багатий на
що, я повний чого; super ri-
pas redundāre — виступити
з берегів (97)
- regia**, -ae — королівський пá-
лац, королівська палата
- regīna**, -ae — королева, цариця
- regiō**, -ōnis — напрям, напря-
мок, межа, край, óбрій, око-
лиця
- regius** 3 — королівський, ко-
роля (97); regia puella — ко-
ролівна, царівна
- regno** 1 — володію, правлю,
царюю
- regnum**, -i — правління, коро-
лівська влада, королівський
престіл, королівство, дер-
жава
- rego** 3, rexi, rectum — керую,
правлю (ким-чим — в лат. м.
асс.)
- relinquo** 3, reliqui, relictum —
оставляю, залишаю, поки-
даю, pass. остаюся, залиша-
юся
- reliquus** 3 — залишений, решта,
всі інші, наступний (102)
- remitto** 3, -mīsi, -missum —
відсилаю
- Remus**, -i — Рем (брат Ромула)
- remus**, -i — весло
- reperio** 4, repperi, repertum —
знаходжу, відкриваю; animo
aliquid r. — (розумом) щось
видумую, думаю про що
(24)
- repeto** 3, -ivi, -itum — домага-
юся, повторюю, повертаюся;
r. Athēnas — повертаюся до
Атен
- reporto** 1 — відношу; r. victo-
riam — виборюю перемогу
- reprehendo** 3, -ndi, -nsum —
гáню
- repudiō** 1 — відправляю, від-
силаю, не приймаю, погор-
джую
- repugno** 1 — спротивляюся
- reputo** 1 — передумую, обмір-
ковую
- res**, rei — річ, справа; res divi-
na — богослуження, жертва;
res publica — республіка,
державна; re vera — дійсно,
справді, властиво
- rescribo** 3, -scripsi, -scriptum —
відписую
- resīdo** 3, -sēdi — сідаю
- respondeo** 2, -ndi, -nsum — від-
повідаю кому-чому; r. litte-
ris — відповідаю на лист,
відписую, verba veritāti res-
pondent — слова відпові-
дають дійсності, слова згідні
з дійсністю (44)
- restituo** 3, -ui, -ūtum — відбу-
довую, відновляю, повертаю;
r. in regnum — садовлю знов

на королівський престіл, повертаю королівський престіл (115)
 resto 1 — остаюся, лишаюся
 revenio 4, -vēni, -ventum — (по)вертаюся
 rex, regis — король
 ripa, -ae — берег
 rivus, -i — потік
 rogo 1 — питаю(ся), прошу
 Roma, -ae — Рим, Romā з Риму
 Romānus 3 — римський
 Romānus, -i — римлянин, Роман (109)
 Romulus, -i — Ромул
 rosa, -ae — рожа
 rostrum, -i — дзьоб
 rusticus 3 — сільський
 rusticus, -i — селянин

S

sacer, sacra, sacrum — святий, посвячений (кому — gen.),
 sacra avis — (посвячений богам) віщий птах (39);
 sacra, -ōrum — жертва, жертви
 sacerdos, -ōtis — жрець (жреця), жриця
 sacra, -ōrum див. sacer
 sacrifico 1 — приношу жертву, жертвую
 saepe — часто
 saepius (від saepe) — частіше
 saevus 3 — грізний, страшний
 sagitta, -ae — стріла
 salūber, -bris, -bre — здоровий
 salus, -ūtis — здоров'я, поздоровлення, привіт, добро; salūtem (plurimam) dico — (сердечно) поздоровляю (112)
 salūto 1 — поздоровляю, відвідую; salutātum venio — приходжу з поздоровленням (з привітом)

salve — salvēte — будь здоров — будьте здорові, привіт тобі — привіт вам
 sanctus 3 — святий
 sano 1 — уздоровляю, виліковую
 sanus 3 — здоровий
 sapiens, -ntis, -ntum — мудрець, філософ
 sapientia, -ae — мудрість⁴
 Sardinia, -ae — Сардинія (острів на Середземному морі)
 satis — досить, доволі
 Saturnalia, -ōrum, -ibus — Сатурналії (староримське свято від 17 до 18 грудня); Saturnalibus — підчас Сатурналіїв (61)
 Saturnia, -ae — Сатурнія (давніша назва Італії), земля (країна) Сатурна
 Saturnus, -i — Сатурн, sub Saturno — за Сатурна, в часах Сатурна
 saxum, -i — скала, камінь
 scelus, -eris — злочин
 schola, -ae — шкільна година, школа
 scientia, -ae — знання
 scribo 3, scripsi, scriptum — пишу
 scutum, -i — щит
 se — себе (ся), собою
 secūrus 3 — безжурний, безжурби
 sed — а, але, тільки, лише, проте (71)
 sedeo 2, sedi — сиджу
 sedes, -is — крісло, лавка, місце, оселя; s. honoris — почесне (шановливе) місце
 sedo 1 — садовлю, втихомирюю, успокоюю
 seges, -etis, f. — засів, засіяне поле, поле
 sella, -ae — крісло

semper — завжди, завжди, все
senator, -ōris — сенатор (член сенату, тобто староримської державної ради)
senex, senis — дід, дідусь, старий, старик
sentio 4, *sensi, sensum* — чую, відчуваю, бачу, спостерігаю, завважую
separātus 3 — відділений, виділений, окремий
September, -bris, abl. -bri — вересень
series, -ēi — низка, ряд, серія
serius 3 — поважний, серйозний
sermo, -ōnis — розмова, (усна) мова
servio 4 — служу, дбаю (про що — *dat.*)
Servius Tullius (Servii Tullii) — Сервій Туллій (шостий король Риму)
servo 1 — рятую, зберігаю; *s. fidem* — дотримую слова (50)
servus, -i — невільник, раб
sese = se — себе (ся)
sevērus 3 — суворий, поважний
S(extus), -i — Секст (особове ймення)
si — якщо, як, якби, коли б
sibi — собі
sic — так
siccus 3 — сухий; *in sicco* — на сухому місці (98)
Sicilia, -ae — Сицилія (острів на Середземному морі)
sicut — як
sidus, -eris — звізда, зоря, зірка
signum, -i — знак, статуя
sileo 2, *-ui,* — мовчу, завмираю (60)
silva, -ae — ліс
similis, -e (sup. simillimus) — подібний; *simillima deārum*

— дуже (зовсім, цілком) подібна до богинь (74)
simul — одночасно, також (63)
simulac — коли тільки, як тільки
sin — а якщо, якщо ж, а коли, коли ж
sine, z abl. — без; *sine mora* — без проволіки, негайно (108)
sinister, -stra, -strum — лівий; *sinistrā* — в лівій руці, по лівій руці, ліворуч, наліво (77)
sisto, -is, -ere — зупиняю, здержую; *s. gradum* — стаю, зупиняюся; *siste gradum* — стій
sitio 4 — маю спрагу, хочу пити
situs 3 — розташований; *Roma sita est* — Рим лежить
sive (seu) — або = тобто
socius, -ii — товариш, союзник
sol, solis, m. — сонце
Sol, Solis — бог сонця
solea, -ae — підшва, ходак, постіл (постолá)
solum, -i — земля
solum, присл. — лише, тільки
solus 3 — одинокий, один, лише, тільки (53), сам (63)
solvo 3, *solvi, solūtum* — розв'язую, розпускаю, розтоплюю
somnus, -i — сон
sonitus, -us — звук, брязкіт (*armōrum*)
Sophia, -ae — Софія, Софійка
soror, -ōris — сестра
spatium, -ii — простір
specto 1 — дивлюся, придивляюся, оглядаю, уважаю, стараюся (112)
spes, spei — надія; *spes reditus (gen.)* — надія на поворот (103); *spe celerius* — шкiрише, як можна сподіватися (подумати)

Sphinx, Sphingis, f. — Сфінкс
(крилата потвора з тулубом
лева й головою дівчини)
spongia, -ae — губка
stilus, -i — рильце, писальце
studeo 2, -ui, z dat. — стараю-
ся, прикладаюся
studium, -iī — старання, ба-
жання, нахил
suadeo 2, suasi, suasum —
раджу, дораджую
sub, z abl. — під
subdūco 3, -dūxi, -ductum —
підводжу, підпроваджую, ви-
воджу, випроваджую
subigo 3, -ēgi, -actum — підне-
волюю (кому—кого), підби-
ваю
subito — негайно, несподівано,
раптом
subsellium, -iī — лавка
subvenio 4, -vēni, -ventum —
помагаю
suggestus, -us — підвищення
(зладжене з дерниць або
цегли), мовниця, трибуна
sulcus, -i — борозна
sum, es, esse, fui — я є; *papūir*
sunt (erant) — папіруси ро-
стуть (росли); *civium nume-*
rus erat — кількість грома-
дян досягала, становила (80)
summa, -ae — загальне число,
сума
sumo 3, sumpsi, sumptum —
беру
sumptiōsus 3 — марнотратний
super, z acc. — над, понад
superbus 3 — гордий (на що —
abl.)
supero 1 — перевищую
superstitiōsus 3 — забобонний
supra (= *super*), *z acc.* — над,
понад
supra, присл. — вгорі, високо,
вище (84)
surdus 3 — глухий

suspectus 3 — підозрілий, пі-
дозрений, непевний, зра-
дливий
sustineo 2, -ui — піддержую,
видержую (48); *s. umero* —
держу на плечі (24), держу
на руках (91)
suus 3 — свій

Т

tabernaculum, -i — шатро, на-
мёт
tabula, -ae — таблиця, (шкіль-
на) дошка
taceo 2, -ui, -itum — мовчу
tacite — тихо, тихцем
talis, -e — такий, наступний
tam — так
tamen — але, та
tandem — нарешті, накінець,
врешті, вкінці
tantum — тільки, лише
tantus 3 — такий великий
taurus, -i — бик, віл
te — тебе, тобою
tectum, -i — дах
tego 3, texi, tectum — накри-
ваю, закриваю, захищаю
temeritas, -ātis — нерозваж-
ність, нерозсудливість, лег-
кодумність
templum, -i — святиня, храм
tempto 1 — пробую, хочу;
t. fugam — пробую (втечі)
втекти (70)
tempus, -oris — час
tendo, -is, -ere — натягаю, про-
стягаю
Tenedus, -i — Тенедос (острів)
teneo 2, -ui — тримаю, держу,
маю
tener, tenera, tenerum — ніж-
ний, молодий, малий
tenuis, -e — тонкий
Terentia, -ae — Теренція (ста-
роримське жіноче ймення)

tergum, -i — спина; terga vertere — утікати (48)
terra, -ae — земля, країна; in terris — на цьому світі (102); e terris — з землі, з цього світу (90)
terrēnus 3 — земський, земний
terreo 2, -ui, -itum — страху, лякаю, полбхаю, полошу, непокою
Teuceri, -ōrum — тевкрійці (= троянці)
Thebae, -arum — Теби (місто в Беотії)
Thebānus 3 — тебанський; Thebāna mulier — тебанка
Theseus, -i — Тезей (атенський герой)
Thetis, -idis — Тетіда (одна з 50-ти дочок морського божка Нерея, незвичайна красуня, жінка Пелея, а мати Ахіллеса)
Tiberis, -is, m. — Тибр (ріка, над якою лежить Рим)
Ti(berius), -iī — Тиберій (особове ймення)
tibi — тобі
timeo 2, -ui — боюся, лякаюся
timor, -ōris — страх
T(itus), -i — Тит (особове ймення)
tolero 1 — зношу, терплю (90)
tot — стільки
totidem — стільки ж, саме стільки
totus 3 — цілий, весь, увесь
trado, -is, -ere — передаю
traho 3, traxi, tractum — тягну, затягаю, притягаю, захочую, запалюю (32, 68)
Transalpinus 3 — по тому боці Альп, тогобічний, заальпійський
transfigo 3, -fixi, -fixum — пробиваю, прошиваю
transilio 4, -ui — перескакую

triclinium, -iī — їдальня
tristis, -e — сумний, сумний
Troes, -um (= Troiāni) — троянці
Troezen, -ēnis, f. — Тройзен (місто в Арголіді на Пелопонесі)
Troia, -ae — Троя (місто в Малій Азії)
Troīānus 3 — троянський
Troīānus, -i — троянець
truncus, -i — пень, колода
tu — ти
tubicen, -inis — трубач піхоти
Tullia, -ae — Туллія (жіноче ймення)
Tullius, -iī — Туллій (староримське родове ймення)
tum — тоді, опісля, потім
tunc — тоді
tunica, -ae — туніка
turbo 1 — непокою, розбурхую, підношу (море), колочу, каламучу
turpis, -e — гідкий, поганий
tutus 3 — безпечний, спокійний, безпечно, спокійно (34)
tuus 3 — твій

U

ubertas, -ātis — достаток, багатство
ubi, присл. — де
ubi, спол. — скоро, коли тільки, як тільки
Ulixes, -is — Одиссей
ultimus 3 — останній
ultra, з асс. — за, позá
ultra — добровільно, сам
umerus, -i — рамено, плече
unā — разом, спільно
unda, -ae — хвиля
unde — звідкіля, звідки
unus 3 — один
urbānus 3 — міський
urbs, urbis — місто, гóрод
usque ad, з асс. — аж до, аж по

usus, -us — уживання, ужиток,
досвід, практика
ut, з conī. — щоб, так що, що
ūter? utra? utrum? — котрий
(з двох)? хто (з двох)?
utilis, -e — корисний, пожи-
точний
utinaŋ, з conī. — щоб, коли б
uxor, -ōris — жінка, дружина

V

vacca, -ae — корова
vacuus 3 — порожній
vadum, -i — мілина, брід
vagitus, -us — квиління, плач
valde — дуже
valeo 2, -ui — я є сильний,
я здоров; vale-valēte — будь
здоров (прощай) — будьте
здорові (прощайте); plus va-
leo — я сильніший, я маю
більше значення (85)
valetudo, -inis — стан здоров'я,
здоров'я
vallum, -i — вал
varius 3 — різний
vasto 1 — пустошу, нищу
vehemens, -ntis — насильний,
сильний, дужий
vehementissime (див. vehemens)
— найзавзятіше, найбільше,
незвичайно (118), дуже (118)
vehiculum, -i — візок
veho 3, vехi, vectum — везу,
pass. — їду
vel — або, навіть (53)
vellus, -eris — вовна, руно
velum, -i — вітрило
venia, -ae — вибачення, про-
щення; veniam dare — виба-
чити (68)
venio 4, veni, ventum — при-
ходжу, йду (23); obviam v.
з dat. — зустрічаю, засту-
паю дорогу; in potestātem v.
— переходжу під володіння,

попадаюся в руки; in lucem
v. — приходжу на світ, на-
роджуюся (93)
Venus, -eris — Венера (богиня
краси)
venter, ventris — череву, шлу-
нок
verbero 1 — б'ю, січу
verbum, -i — слово
veritas, -ātis — правда, дій-
сність
vero — а
verto 3, verti, versum — обер-
таю; terga vertere — утікати
(48)
verus 3 — правдивий, справ-
жний, дійсний
vesper, -i — вечір (вечора);
vesperi — ввечорі (ввечері)
(99)
Vestālis, -e — приналежний
Весті (богині домашнього
огнища й родинного життя)
Vestālis, -is (також virgo Ve-
stālis) — весталька (жриця
Весті)
vestis, -is — (вживається тіль-
ки в однині) одіж, одежа
Vesuvius, -iī — Везувій (вуль-
кан у Кампанії)
veho 1 — мучу, переслідую,
знущаюся
via, -ae — дорога, вулиця; via
Appia — Аппієва дорога (що
вела з Риму до Брундізіум,
якої частину, від Риму до
Капуї в Кампанії, побудував
римський цензор Аппій
в 312 р. пер. Хр.)
viātor, -ōris — подорожній
vicarius, -iī — заступник
victor, -ōris — переможець, по-
бідник
victoria, -ae — перемога
vicus, -i — село
videlicet — очевидно

video 2, *vidi, visum* — виджу,
бачу
vigeo 2, *-ui* — процвітаю, роз-
виваюся
vigilia, *-ae* — сторо́жа, варта
(нічна)
vigilo 1 — сторожу́ю, не сплю
vilicus, *-i* — управитель
vilis, *-e* — дешевий
vinco 3, *vici, victum* — по-
борюю, перемагаю, переко-
ную
vindico 1 — мщуся (за що —
acc.)
vinum, *-i* — вино
viola, *-ae* — фіялка
vir, *viri* — муж, людина
vireo, *-es, -ēre* — зеленію
virga, *-ae* — різка
virginitas, *-ātis* — дівоцтво, ді-
вування
virgo, *-inis* — дівчина; *v. maxi-
mae pulchritudinis* — дівчина
дуже великої краси, дуже
велика (незвичайна) красу-
ня (74)
viridis, *-e* — зелений

virtus, *-ūtis* — хоробрість, че-
снота, здібність
vita, *-ae* — життя
vitis, *-is* — виноградна лоза,
виноградина, виноград
vito 1 — уникаю, обминаю
vitupero 1 — ганю
vivo 3, *vixi* — живу
voco 1 — кличу, називаю, за-
прошую
volito 1 — літаю
voluntas, *-ātis* — воля; *ex vo-
luntate* — до вподоби (38)
vos — ви
vox, *vocis* — голос, слово
Vulcānus, *-i* — Вулькан (бог
огню й ковальської справи)
vulnus, *-eris* — рана
vulpecula, *-ae* — лисичка
vulpes, *-is* — лис, лисиця

Х

Xerxes, *-is* — Ксеркс (перський
король, що в роках 480—479
до Хр. ходив походом на
Грецію)

УКРАЇНСЬКО - ЛАТИНСЬКИЙ СЛОВНИК

А

а — *sed, autem* (ставимо на другому місці), а то й — *vel* (114)
 або — *aut*
 Айтра — *Aethra, -ae* (мати Тезея)
 але — *sed, tamen*
 ані не — *neque (nec)*
 атенець — *Atheniensis, -is*
 Атени — *Athēnae, -ārum* (головне місто Аттики)

Б

бабуся — *avia, -ae*
 багато — *multo* (при *comparativ-ax*)
 батьківщина — *patria, -ae*
 батько — *pater, patris*, батьки — *parentes, um (ium)*
 більше — *magis, plus*
 бо — *nam, enim* (ставимо на другому місці)
 богиня — *dea, -ae*
 брама — *porta, -ae*
 брат — *frater, fratris*
 братній — *fraternus* 3
 будую — *aedifico* 1
 будь ласка — *quaeso*

В

важкий — *difficilis, -e*
 вартовий — *custos, -ōdis*
 весь див. увесь
 веду — *duco* 3, *dux, ductum*

Венера — *Venus, -eris*
 вже (уже) — *iam*
 взимі — *hieme*
 вибачення — *venia, -ae*
 вибираю — *eligo* 3, *elēgi, electum*; *deligo* 3, *delēgi, delectum*
 вибігаю — *evolo* 1
 виконую — *persolvo* 3, *persolvi, persolūtum, observo* 1 (*leges, 64*)
 виносити (=становити) — *esse* випроваджую — *edūco* 3, *dux, ductum*
 виславляю — *laudo* 1
 високо ціню — *magni aestimo* 1 (96)
 виховую — *educō* 1
 від — *a (ab), z abl.*
 відвідую (школу) — *frequento* 1 (*ludum, scholam*)
 відгадую (=розв'язую) — *solvo* 3, *solvi, solūtum*
 відкриваю — *aperio* 4, *aperui, apertum*
 відповідаю — *respondeo* 2, *-ndi, -nsum*
 відсьогодні — *inde ex hoc tempore*
 відходжу — *discēdo* 3, *-cessi, -cessum*
 відчиняю — *aperio* 4, *aperui, apertum*
 вік — *aetas, -ātis*
 віл — *iumentum, -i*
 вільно — *licet*

він — is, ea, id; hic, haec, hoc
(111)

вінець — corōna, -ae

вліті — aestāte

володію — impero 1, regno 1

всякий — varius 3, omnis, -e
(88)

вчення — praescepta, -ōrum (від
praescriptum, -i — рада, пора-
да, наказ)

вчуся див. учуся

в'язниця — carcer, -eris

Г

Галя — Helena, -ae

ганю — vitupero 1

гарний — pulcher, pulchra, pul-
chrum

година латинської мови —
schola Latīna (8)

господар — dominus, -i

гостинниця — deversorium, -ii

громадянин — civis, -is

гукаю — clamo 1, exclāmo 1
(45)

Д

далі — cetera, -ōrum (111),
porro

дбаю — studeo 2, -ui з dat.,
servio 4 з dat., operam do
з dat., curo 1 з acc., specto 1
з acc.

двері — ostium, -ii

день — dies, -ēi; другого дня
— postero die

дерево — arbor, arboris; f.

державна — res publica, rei pu-
blicae (64); civitas, -ātis

державний — publicus 3, дер-
жавний закон — rei publicae
lex (legis)

деякий — nonnullus 3

дивлюся (= оглядаю) — specto
1 з acc.; дивлюся в землю —
specto humum

дідусь — avus, -i

діти — liberi, -ōrum, pueri,
-ōrum

до — ad, з acc.; in з acc.

добро — bonum, -i

добрий — bonus 3

довгий — longus 3

довгота — longitūdo, -inis

довідуся — comperio 4, com-
peri, comperitum; cognosco 3,
cognōvi, cognitum; audio 4

довше — diutius

докладно — diligenter, якнай-
докладніше — quam diligen-
tissime

домагаюся — postulo 1

доношу — nuntio 1 (про що —
acc.)

дорівнюю — par sum

дорога — via, -ae; дорога по-
вітрям — aēria via (72)

дорогий — carus 3

дочка — filia, -ae

дух, душа — animus, -i

Е

Едип — Oedipus, -i

Ж

жертви — sacra, -ōrum

живу — vivo 3, vixi, habito
(= мешкаю, 72), compleo 2
(annos, 81)

життя — vita, -ae, salus, -ūtis
(37)

жінка — mulier, -is, uxor, -ōris
(= дружина)

З

з (кого-чого) — e (ex) з abl.,
de з abl.

забавляюся — ludo 3, lusi, lu-
sum

завжди — semper

завзятий — acer, acris, acre,
vehemens, -ntis

загадка — aenigma, aenigmati-

загадую — propōno 3, -posui, -positum (100)

загибель — interitus, -us

закладаю — constituo 3, -ui, -ūtum (119)

закон — lex, legis

закону (= скриваю) — occulto 1

залежати від чого — continēri
з abl. речі, залежить від богів — in deōrum potestāte est

запам'ятати собі — teneo 2, -ui

запитую — rogo 1, interrogo 1

зараз — statim

заснову — constituo 3, -ui, -ūtum (119)

заступник — vicarius, -ii

зберігаю — servo 1, conseruo 1

звір — belua, -ae

здалека — procul

здаю — reddo, -is, -ere

здобуваю — paro 1, concilio 1

земля — humus, -i, f. (22), terra, -ae (72)

зима — hiems, hiemis

зіскакую — desilio 4, -ui

з малку — a pueris

з наказу — iussu

золотий — aureus 3

золото — aurum, -i

зустрічаю — obviam venio 4, veni, ventum, кого — dat., obvius sum, з dat. (100)

з'являюся — appareo 2, -ui

I

i (й) — et, -que, atque (ac)

іду — propero 1, venio 4 veni, ventum (22)

I

їм — edo 3, edi, esum

K

каже — inquit (переноситься до наступного речення)

кажучу — dico 3, dixi, dictum

казка — fabula, -ae

караю — punio 4

Квінт — Quintus, -i

кличу — voco 1

коли — cum, si

колись — olim

корабель — navis, -is

король — rex, regis

короткий — brevis, -e

котрий — qui, quae, quod

L

ласка — gratia, -ae

легкий — facilis, -e

легковажу — neglego 3, -lexi, -lectum

літо — aestas, -ātis

люблю — amo 1

людина — homo, -inis

лябіринт — labyrinthus, -i

M

Марко — Marcus, -i

мати — mater, matris

мешкаю — habito 1

милий — gratus 3

між — inter, з acc.

мій — meus 3

Мінерва — Minerva, -ae (богиня мудрости)

місто — urbs, urbis, oppidum, -i

молитви — preces, -um

мудрість — sapientia, -ae

N

наближаюся — appropinquo 1

навчаю (= остерігаю) — moneo 2, -ui, -itum, admoneo 2, -ui, -itum

називаюся — mihi nomen est
найбільше — maxime, plurimum

найвищий — summus 3

найкраще — optime

наперед — primum

народ — populus, -i, в значенні

„громадянство“ — civitas, -ātis
 народитися — in lucem venire (96)
 наш — noster, nostra, nostrum
 не — non
 небагато — pauci, -ae, -a
 невинним бути — culpā carēre (58)
 незгода — discordia, -ae
 не тільки — але й — non solum — sed etiam
 ні—ні — neque (nec) — neque (nec)
 ніч — nox, noctis
 ніщо, ніщо не — nihil
 Нумітор (дід Ромула й Рема) Numitor, -ōris

О

обід — cena, -ae
 обіцяю — propōno 3, -posui, -positum
 одного разу — aliquando
 окремі — singuli, -ae, -a
 оповідаю — narro 1

П

Парис — Paris, -idis
 перед — ante, з ас.
 перший — primus 3
 пильний — diligens, -ntis
 пильно — diligenter, якнайпильніше — quam diligentissime
 підкреслюю (= зазначую) — noto 1
 пізно вночі — multa nocte (105)
 Піттей (дід Тезея по матері) — Pittheus, -i
 по — post, з ас.
 побожність — pietas, -ātis
 повний — plenus 3
 повітрям дорога — див. дорога

поганий наслідок (= шкода) — damnum, -i (119)
 поганяю — ago 3, egi, actum
 поводитися — se gerere (gero 3, gessi, gestum)
 подаю — do, das, dāre (22)
 подвиги — virtūtes, -um, res gestae, rerum gestarum
 подібний — similis, -e
 подобаюся — placeo 2, -ui, -itum
 подорожній — viātor, -ōris
 помилка — vitium, -ii
 потім — tum, postea
 почати — coepi, coepisse
 по честь — honor (honos), -ōris (72)

появляюся — appāreo 2, -ui
 правдивий — verus 3
 праведність — probitas, -ātis
 працюю — labōro 1
 привести — addūco 3, -duxi, -ductum
 придержую — comprehendo 3, -ndi, -nsum
 прикликаю — voco 1
 прикмета — virtus, -ūtis
 прикрашую — orno 1
 присуджую — addico 3, -dixi, -dictum, adiudico 1
 прихильний до кого — benignus 3, з dat.
 приходжу — venio 4, veni, ventum
 причина — causa, -ae
 приязнь — amicitia, -ae
 пробую — tempto 1, пробую втекти — tempto fugam (72)
 прославляю — laudo 1
 прошу — peto 3, petivi, petitum, з ас. речі (58)
 пускаю досередини — intro-mitto 3, -misi, -missum

Р

радію — gaudeo, -es, -ēre
 радо — libenter

разом — unā
 рву — lego 3, legi, lectum
 релігійність — religio, -ōnis
 Рем — Remus, -i
 римлянин — Romānus, -i
 римський — Romānus 3
 рік — annus, -i
 робота — opera, -ae, pensum, -i (22)
 ровесник — aequālis, -is, abl. -i;
 ні один ровесник — nemo aequālis
 розбишака — latro, -ōnis, praedo, -ōnis
 розважаю — delecto 1
 розв'язую — solvo 3, solvi, solūtum
 розказую — narro 1
 розквіт — prosperitas, -ātis
 розшарпую — dilacero 1
 Роман — Romānus, -i
 Ромул — Romulus, -i
 рятую — servo 1

С

сад — pomarium, -ii
 садове дерево — pomus, -i
 садовина — roma, -ōrum
 свідчення — indicium, -ii
 свій — suus 3
 сиджу — sedeo 2, sedi, sessum
 скорий — celer, celeris, celere
 скриваю — occulto 1
 слава — laus, laudis, gloria, -ae
 славний — clarus 3
 служу — servio 4
 слухаю — audio 4, aures praebeco (45)
 смерть — mors; mortis
 Сократ (грецький філософ і вчитель, атенець, помер в 399 р. пер. Хр., випивши кубок отрути згідно з присудом атенського суду) — Socrates, -is
 сперечаюся — certo 1; спере-

чаюся за владу — certo de imperio (regno, 119)
 спіймати — comprehendo 3, -ndi, -nsum
 спільний — commūnis, -e
 стародавній — antiquus 3
 стираю — purgo 1 (8)
 стою — sto 1
 страшний — horribilis, -e, immanis, -e
 стукаю — pulso 1; стукаю до дверей — pulso ostium (105)
 суперечка — certāmen, -inis
 Сфінкс (крилата потвора з тлубом лева й головою дівчини) — Sphinx, Sphingis

Т

та — et, atque (ac)
 так — ita, tam (105)
 такий самий — idem, eadem, idem
 там — ibi
 тварина — animal, -ālis
 тебанець — Thebānus, -i
 Тезей (атенський герой) — Theseus, -i
 тепер — nunc
 теплий — calidus 3
 ти — tu
 тихо (= мовчить) — silēte, tacēte
 тіло — corpus, -ōris
 тінь — umbra, -ae
 тоді — tum
 той сам — idem, eadem, idem
 тому — itaque, quare
 тримаю — teneo 2, -ui
 Тройзен (місто в Арголіді на Пелопонесі) — Troezen, -ēnis, в Тройзені — Troezēne
 тройзенка — Troezenia mulier
 трудний — difficilis, -e
 тут — hic

У

у — apud, з асс.
увесь, уся, усе — omnis, -e
уникаю — vito 1
урожайний — fertilis, -e
утеча — fuga, -ae
утікаю — discēdo 3, -cessi, -cessum (72)
учитель — magister, -stri
учуся (вчуся) — disco 3

Ф

Фавстул — Faustulus, -i

Х

хвалю — laudo 1
хлопець — puer, pueri
хто, що — qui, quae, quod
хто? що? — quis? quid?

Ц

царювання над Азією — regnum Asiae
цілий — cunctus 3
ціню — aestimo 1

Ч

часто — saepe, частіше — saepius, найчастіше — saepissime
через хвилину — paulo post
чесність — virtus, -ūtis
чеснота — virtus, -ūtis
честь — honor (honos), -ōris

чимало — multus 3 (з іменником), multum (при дієслові)
читаю — recito 1, lego 3, legi, lectum
чому — cur

Ш

шинкар — сауро, -ōnis
широкий — latus 3
школа — ludus, -i, schola, -ae
шукаю — quaero 3, quaesivi, quaesitum; шукаю тіни — peto (-is, -ere, -ivi, -itum) umbram (52)

Щ

щастя — felicitas, -ātis
що, спол. — ut з conī.
щоб — ut з conī.
щодня — cotidie

Ю

юнак — adulescens, -ntis
Юнона — Iuno, Iunōnis

Я

яблуко — mālum, -i
як — quam, quomodo (116), якнайпильніше (якнайдокладніше) — quam diligentissime; як називаюся — quid mihi nomen est (111)
який — qui, quae, quod
як тільки — postquam
якщо — si

